

Kazalo

Sodobnost 10

oktober 2016

Uvodnik

*Marko Pavliha: Neznosna lahkost rakove
birokracije* 1283

Mnenja, izkušnje, vizije

*Vicenç Pagès Jordà: Sant Jordi v Sloveniji,
dnevnik* 1293

Pogovori s sodobniki

Leja Forštner z Janijem Kovačičem 1307

Sodobna slovenska poezija

Petra Koršič: Šapice 1322

Veronika Dintinjana: Pesmi 1330

Aleš Mustar: Temišvarske 1338

Katarina Majerhold: Pesmi 1347

Sodobna slovenska proza

Lucija Stepančič: Mojster iluzionist 1360

Val Trismegist: Izhod iz kroga 1369

Blaž Kutin: Pečat, Osemindvetdeset 1381

Tuja obzorja

Ján Johanides: Strah pred prostori 1389

Sprehodi po knjižnem trgu

- 1403 Boris A. Novak: Vrata nepovrata,
Čas očetov (*Nada Breznik*)
- 1407 Dušan Čater: B 52 (*Matej Bogataj*)
Meta Kušar: Azur/Himmelblau
1411 (*Milan Vincetič*)
- Jure Vuga: Modri plamen
1415 (*Tatjana Pregl Kobe*)

Mlada Sodobnost

- 1419 Andrej Rozman Roza: Predpravlјice in
popovedke (*Ivana Zajc*)
- 1423 Neli Kodrič Filipič: Superga
(*Larisa Javernik*)

Gledališki dnevnik

- 1426 *Matej Bogataj*: Včasih kak bedak kriči

- 1435 **Sodobnost nekoč**

Marko Pavliha

Neznosna lahkost rakove birokracije

I.

Še pomnite (starejši) prijatelji, ko je od nasmejanih ust do kosmatih ušes naokoli brez interneta krožil groteskni vic o nesrečniku, ki se je nekega poznega popoldneva privlekel na kardiološki oddelek kliničnega centra, ves krvav in onemogel, ker mu je iz prsnega koša štrlel kuhinjski nož z umetno izrezljanim lesenim ročem. Ko se je prijavil na sprejemnem okencu in z muko čakal in komajda preživel poldrugo uro, je medicinska sestra občestvu na natrpanem hodniku oznanila, da je “konec za danes”, ker ambulanta neha delati ob petih, takšna je pač uradna postava, ki ji nihče ne sme oporekati, kaj šele jo kršiti. Ranjenec je med stokanjem vstal in se nekako privlekel do vrat, da bi se ga vendarle usmilili, a gospa v belem je bila ledeno hladna kot tista zlovešča gora sredi oceana pred usodnim trčenjem Titanika: “Ne, ni mogoče.” Toda ker ji hudo poškodovani pacient ni dal miru in je vse bolj kričal in se razburjal, je naposled z eno potezo izdrila zlovešče rezilo in mu ga zarila v desno oko, češ, “okulist dela do šestih, morda ga še ujamete”.

Ste se kdaj počutili tako brezmočno in popolnoma naveličano, razjarjeno in pobesnelo, da bi vam skorajda počil film? Nekaterim se je to zgodilo s katastrofalnimi posledicami, kar je še toliko bolj grozno, če pomislimo, da je bil vzrok v brezdušnem ravnanju ljudi oziroma abstraktnega

brezosebnega “sistema”, ki naj bi bil v službi soljudi, pa je v bistvu namenjen samemu sebi, kakor da je luna pomembnejša od sonca, ker sveti ponoči, ko je tema, sonce pa podnevi, ko je tako ali tako svetlo. Kaj se bo zgodilo, če bodo politiki, ki so se udingjali transnacionalnim farmacevtskim in drugim korporacijam, še intenzivneje obračali birokratske aparate sebi v prid za doseg illegalnih in neetičnih ciljev, tako da bodo onesposobili socialno zdravstveno oskrbo do te mere, da se bo vse več ljudi prisiljenih odločiti za samoplačniške preglede in posege pri zasebnih zdravnikih? Raje ne razmišljam naprej, ker je že trenutno dejansko stanje dovolj zastrašujoče.

Albert Einstein je pripomnil, da če se “hočete izogniti kritiki, ne recite nič, ne delajte nič in bodite nič”. Jaz nočem in ne morem živeti v (za)molčanju, zato sem se letošnjega aprila ob vseh drugih obveznostih doma in v tujini odzval na prepričljivo povabilo društvenega predsednika, da na letnem zboru članov Društva poslancev 90 v Državnem zboru na kratko spregovorim o birokraciji. Predavanje sem naslovil *Birokratérija ali bolezen pisarniških moljev* in ga pozneje priobčil v obliki kolumne na znanem pravniškem portalu.

Zagovarjal sem tezo, da birokracija morda res še ni eden od smrtnih grehov sodobnejše civilizacije, je pa zagotovo trakulja – tako nekdanji nepozabni poslanec Ivo Hvalica – ali družbena bakterija alias *birokratérija*, ki najprej okuži pisarniške molje in nato razžre domala vse države in večje posvetne ter sakralne organizacije. Posebej dobro uspeva v našem okolju, kjer med polpreteklim ruvanjem partizanov in domobrancev ob zvokih Modrijanov še kar naprej brezglavo sprto plešejo polko Levstikov Martin Krpan, Cankarjevi hlapci, Jurčičev Martinek Spak, Prešernova lepa Vida, Flisarjev čarovnikov vajenec in preostala literarna družčina, medtem ko jim iz ranjenega gozda z razbito steklenico preti Hasan Ibn Saba iz Bartolovega *Alamuta*.

Ampak kdaj se bomo naposled razcveteli pod Finžgarjevim svobodnim soncem? Zdi se, da smo zaradi majhnosti silno dovzetni za velike tuje probleme, in če jih zmanjka, jih bodisi reinkarniramo bodisi si izmislimo svoje. Slovenija ni vitka državna figura, še manj *veneris* (je to že seksizem?), ker je birokratsko mnogo predebela, zatorej nujno potrebuje dieto. Po četrtni stoletja bi lahko bilo v naši domovini mnogo več cvetja namesto davkoplačevalskega žretja.

II.

Francoska beseda *bureaucratie* se je pojavila šele okoli leta 1750 kot skovanka med francosko prevleko uradniškega stola (ali uradom in uradnim

osebjem) in grškim glagolom *χρατεω* (*hrateo* = vladati). Po Francetu Verbincu pomeni vladavino privilegiranega, od množic ločenega in preštevilnega uradniškega aparata, ki uraduje brezdušno in okostenelo, striktno po predpisih, ne glede na njihov resnični namen in zaželeni učinek. *Slovar slovenskega knjižnega jezika* opredeljuje birokracijo kot družbeni sloj uradništva, ki vodi javno upravo in posluje formalistično ter neživljenjsko.

Politiziranje, birokratiziranje, organigramiranje, definiranje, kopiranje, miniranje, tarifiranje, korumpiranje in hipernormiranje vodijo v človečansko hiranje. Birokracija se rada onegavi s sorodnimi "kracijami", na primer s tehnokracijo, avtokracijo, korpokracijo in strankokracijo, tu in tam pa ji kakšna ni pogodu, denimo demokracija. Kritizirali so jo mnogi strokovnjaki in celo politiki, recimo Karl Marx, Max Weber, France Bučar, Rajko Pirnat in Gregor Virant, no, zdaj pa še moja malenkost. Vrli mož z gosto brado je birokracijo pronicljivo opisal kot državno zavest, moč in splošni interes, ki si ga pripisuje birokracija, rekoč:

Birokracija ceni samo sebe kot zadnji, skrajni cilj države. Ker svoje "formalne" cilje pretvarja v svojo vsebino, je povesod v navzkrižju z "resničnimi" cilji. Prisiljena je formalnost predstavljati za vsebino in vsebino za formalnost. Cilji države postajajo cilji birokracije, ali pa se birokratski cilji spreminjajo v cilje države. Birokracija je krog, ki ga nihče ne more zapustiti. Njena hierarhija je hierarhija znanja. Vrhovi se zanašajo na nižje ravni na področjih posameznih znanj, nižje ravni pa vrhovom zaupajo vse, kar je splošnega, in se na tak način medsebojno ujemajo. Birokracija je imaginarna država, vzporedna resnični državi, je duhovnost države.

Bolje se skorajda ne da povedati ne glede na žolč, ki ga antimarksisti bruhajo po politično zlorabljenem nemškem filozofu. Kakopak birokracija ni le slovenska bolezen, marveč je evropska in mednarodna epidemija, ki jo še posebej aktivno razpihujejo bruseljski uradniki. Čez noč so zmožni napisati direktivo o čemer koli, recimo – če smo po pavlihovsko hudomušni – o sezonah, lokacijah, načinih, metodah in variantah spolnega razmnoževanja morskih prašičkov s specifičnim poudarkom na vzreji mladičkov v prvih devetnajstih dneh po skotitvi. Celo toliko opevana Amerika je zmožna onespособiti sposobne, kar je pred meseci na svojih krilih doživel pustolovski Matevž Lenarčič. Zarjaveli letalski birokrati so ga za nekaj dni brez potrebe nič kaj havajsko prizemljili, sprožili verižno reakcijo podaljševanja raznovrstnih dovoljenj in mu, reci in piši, ukradli svetovni rekord.

Tudi slepo delegiranje nalog sodelavcem brez preverjanja utegne podaljšati vrste in zamude. Preštevilni upravni postopki se vlečejo kot jara kača,

kar spomnimo se na obupna prosjačenja za gradbena dovoljenja, neznosno prostorsko planiranje, krivična družinska razmerja, zapletene kandidature za mednarodne sodniške funkcije, zavoženo zdravstvo, zatirano homeopatijo in zeliščarstvo, nezaslišano zaračunavanje veslanja po Bohinjskem jezeru in tako naprej, spisek nima konca. Vrstijo se pravnoformalistični oziroma "črkobralski" absurdi, ko se pogosto pedantna zakonska varovala pod pretvezo varovanja kulturne dediščine, okolja in drugih "višjih" interesov sprevržejo v negacijo dobrega in zaželenega, kajti ko forma prevlada nad vsebino, pri čemer ji pomaga skoraj vsaka reforma, jo izmaliči v strohnelo usedlino. Kdor se je v zadnjem času sprehodil po Piranu, se je verjetno zdrznil ob zamrznjeni adaptaciji slavne hiše Benečanke, njen napis *Lasa pur dir* pa dobesedno razumejo edinole butasti birokrati: "Pusti, naj govori-jo." O dolgoletnih stranpoteh drugega tira med Koprom in Divačo, mesece zaprtem mostičku v sečoveljskih Solinah zaradi inšpekcijskih kompleksov, nedokončanih cestnih razvojnih oseh in preostalih birokratskih labirintih pa tako in tako cmeravo jamrajo malodane vsi oportunistični mrhovinarji, ki se grejejo ob vnovič zakurjenem gašperšiču, pardon, gašperju.

Vzemimo še en primer povsem verjetne zakonske določbe, da se sme rečna struga očistiti in rekonstruirati le ob predhodnem soglasju naravovarstvenega organa, ki tega trmasto ne dovoli zaradi domnevne ogroženosti nekega sladkovodnega rakca. Zaradi te birokratske odločitve – in še kakšna bi se našla – je reka Dragonja poplavlila okolico, opustošila kmečka zemljišča in povzročila milijonsko škodo ljudem, ki naj bi jim služila v podporo in ne zgolj za mejo ali grožnjo. Bržkone ni odveč retorično vprašanje, ali se ne bi poleg domačinov in turistov tudi vrli členonožci bistveno boljše počutili v snažnem naravnem koritu?!

Birokracija pustoši tudi po izobraževalni sferi. V osnovnih šolah se je denimo uveljavila miselnost, da mora učitelj vsak vzgojni ukrep dokumentirati, zapisati in voditi po določenem postopku, kar je sicer dobro, a sproža plaz birokracije. To je izraz nezaupanja učitelju, da pravilno izpelje vzgojne procedure, zato je treba zabeležiti sleherni drobnarijo, da lahko pred starši ali oblastjo dokazuje pravilnost postopanja, namesto da bi se ukvarjal z žlahtno vsebino. Profesorica Hannele Niemi ločuje države po tem, ali jim je ključno samó prav(il)no delovanje pedagogov ali to, da delajo prave stvari, torej se posvečajo učencem in reagirajo, kadar je potrebno in glede na problem smiselno.

Podobni nesmisli se dogajajo na univerzi, kjer profesorjem zaradi naraščajoče administracije – izpolnjevanja dolgovoznih vprašalnikov in projektne dokumentacije ter nabiranja habilitacijskih točk – zmanjkuje dragocenega

časa za raziskovanje in poučevanje. Tudi to je razlog za akademsko negativno bilanco, saj vse več nadarjenih študentov odhaja v tujino, premalo pa jih od tam prihaja k nam, kar takisto velja za vrhunske učenjake. Tudi zakonska regulativa Zoisovih štipendij ustvarja vtis, da jim država nekaj obljublja s figo v žepu in predpisuje skorajda nemogoče pogoje, da bi jih prejelo čim manj odličnjakov.

III.

V nebo kričeč je nedaven in še vedno aktualen primer neživljenjske in z najbanalnejšo logiko skregane razlage prava glede uporabe tujega podvodnega plovila v slovenskem morju, ki škoduje tako našemu turizmu kot občemu mednarodnemu ugledu. Ker gre za moje ožje strokovno področje, mi dovolite, da primer malce podrobneje opišem, da si vsaj tako malce olajšam razočarano dušo.

Pomorske in turistične kroge na Obali je v zadnjih mesecih razburilo togo stališče vodje Oddelka za pristaniški promet na Upravi Republike Slovenije za pomorstvo, da lahko v skladu z 19. členom Pomorskega zakonika podvodno plovilo *Genting Explorer*, ki ga prevažata luksuzna potniška ladja *Crystal Esprit* za razvedrilo svojih milijonarskih gostov, pluje le po površini morja. Gre za ladjo, ki nas obiše enkrat na štirinajst dni, njeni potniki pa so tako neznansko premožni, da se večinoma do pristanišča vkrcanja pripeljejo z zasebnimi reaktivci in si lahko za kosilo privoščijo tudi buteljko vina Romanée-Conti, za katero morajo odšteti okoli 25.000 evrov.

Na prvi pogled upravno stališče ne deluje sporno, ker zakonik predpisuje naslednje:

“Tuja podmornica in tuja podvodna plovila morajo med prehodom skozi teritorialno morje Republike Slovenije pluti na morski površini in imeti izobešeno zastavo svoje države.”

Zadevo že pol leta rešuje agencija, ki ima z ladjarjem Crystal Cruises sklenjeno večletno pogodbo za *shorex* (organiziranje ekskurzij in drugih kopenskih in morskih aktivnosti), preostale posle ladjarja pa za Slovenijo in Hrvaško izvaja pomorski agent. Ladjarjev agent je aprila letos v skladu z Odlokom o razglasitvi posameznih naravnih spomenikov in spomenikov oblikovane narave v občini Piran naslovil vlogo na Zavod Republike Slovenije za varstvo narave, na Območno enoto Piran, za izdajo soglasja za plovbo na območju

naravnega spomenika Rt Madona. Prosila je za izdajo soglasja za izvedbo potopov z omenjenim podvodnim plovilom v štirinajstdnevnih intervalih v točno določenem času med aprilom in oktobrom. Zavod je takoj brez problemov izdal soglasje, ker je ugotovil, da tovrstni poseg v okolje ne bo v nasprotju z varstvenim režimom in ne bo bistveno vplival na varstvene cilje zavarovanega območja. Pri tem je še posebej zgovoren podatek, da je odločbo pripravil in se pod njo podpisal visoki naravovarstveni svetnik in vodja območne enote, ki je znan po načelnem in izjemno strogem odnosu do katerih koli dejavnosti, ki bi utegnile ogroziti morsko okolje. Tokrat očitno ni imel nobenih zadržkov, kar je popolnoma razumljivo, ker gre za izjemno sofisticirano "vodno igračo" nizozemskega proizvajalca U-Boat Worx, ki je zaradi najnovejše tehnologije okolju bistveno manj škodljiva kot marsikateri motorni čolniček, ribiška barka ali celo rekreativni potapljači. Vozilo je namreč namenjeno le dvema potnikoma oziroma turistoma in izkušenemu pilotu, ki spada med posadko potniške ladje in plovilo odgovorno in maksimalno profesionalno upravlja na podlagi mednarodno priznane licence. Za uporabo tega plovila se že zanima Morska biološka postaja, kar je še dodaten razlog, da se njeni uporabi ne nasprotuje.

Na žalost ni bila niti približno tako trajnostno tolerantna pomorska uprava, ki je kljub večkratnim prošnjam in zajetni dokumentaciji z vsemi tehničnimi podatki in fotografijami vred zgolj suhoparno odgovorila, da velja citirana pomorskopravna določba, rekoč "Če pluje, mora pluti po površju." Sledile so dodatne vloge, podprte s pravnimi argumenti, prošnje, elektronska in klasična korespondenca, telefonski in osebni razgovori, vendar vse brez učinka.

Določba našega zakonika je bila prepisana iz mednarodne konvencije in se nikakor ni nanašala na turistične podvodne dejavnosti, ker v času nastajanja konvencije Združenih narodov o pravu morja v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja in prejšnjega tisočletja najverjetneje nihče ni pomislil, da bo nekoč turiste mikala tudi takšna "rekreacija", ki bo tehnično izvedljiva za sprejemljivo ceno. Pravilo ureja zgolj prehod klasičnih podmornic (večina je vojaških) prek slovenskega teritorialnega morja, torej primere, ko so ta plovila začasno v našem morju zgolj zaradi potovanja do destinacij onkraj državnih meja Republike Slovenije. To je kristalno jasno številnim drugim državam in njihovim mnogo zrelejšim uradnikom, ki dovolijo uporabo tovrstnih podvodnih plovil, čeprav jih zavezuje isto pravo, recimo Ciper, Sejšeli, Malta, Hrvaška, Francija in Nizozemska.

Za nameček ni nobenega podzakonskega predpisa, ki bi preciziral nesrečni člen Pomorskega zakonika in omogočal pomorski upravi preventivno ali

represivno ukrepanje, če pa bi že obstajal, bi bil nezakonit, ker bi bil izdan brez ustreznega zakonskega pooblastila. Gre torej za pravno praznino, ki bi jo bilo mogoče v skrajnem primeru zapolniti z analogno uporabo 12. člena zakonika, ki domačim in tujim fizičnim in pravnim osebam omogoča, da smejo v slovenskih notranjih morskih vodah in teritorialnem morju znanstveno raziskovati, proučevati in meriti morje, morsko dno ali njegovo podzemlje ali opravljati druge podvodne dejavnosti samo na osnovi predhodnega dovoljenja, ki ga izda minister za infrastrukturo ob soglasju ministra za notranje zadeve, če za to obstoji interes naše države. Te osebe morajo pristojnim državnim organom posredovati podatke, ki jih pridobijo na ta način, vlada pa naj bi predpisala pogoje glede varnosti ljudi in plovil ter varstva okolja, ki se morajo upoštevati ob izdaji takšnega dovoljenja.

Poleg analogne interpretacije te določbe, ki je namenjena znanstvenemu raziskovanju morja ne glede na vrsto plovila, površinskega ali podvodnega, je mogoče in potrebno uporabiti tako imenovani *argumentum a maiori ad minus*, kar preprosto pomeni, da za tistega, ki mu gre več, velja tem bolj tudi manj. Z drugimi besedami, če je ob določenih pogojih dovoljeno raziskovanje, preučevanje in merjenje slovenskega morja, mora biti toliko bolj omogočeno opravljanje preostalih "lažjih" podvodnih dejavnosti v turistične namene, ergo opazovanja podmorskega sveta iz posebnega podvodnega plovila. Isti argument velja tudi v povezavi s soglasjem zavoda za varstvo narave za plovbo turističnega podvodnega plovila na območju naravnega spomenika. Če je plovbo dovolil naravovarstveni organ, ki presoja najvišje ekološke vidike posegov v morsko okolje, bi jo morali toliko bolj dovoliti drugi državni organi, ker predložena dokumentacija dokazuje, da to plovilo ob spoštovanju vseh predpisov ne bi predstavljalo prav nobene prometne, onesnaževalne ali druge nevarnosti.

Med znamenitimi osmimi zahtevami notranje moralnosti prava, katerih oče je harvardski učenjak Lon Fuller, so tudi jasnost zakonov, preprečevanje nenamernih pravnih protislovij, prepoved nemogočih zahtev od podanikov in skladnost uradnih dejanj z razglašenimi pravili. Če kar koli od naštetega šepa, si moramo pomagati z zdravim razumom, občutkom za pravičnost in argumentacijo v pravu. Kot vidimo, je žal v praksi prepogosto drugače, še posebej v upravi, kajti birokraciji je lažje odreči kakšno pravico, kot jo priznati in si dodatno delo nakopati. Tako se uprava in infrastrukturno ministrstvo opirata zgolj na jezikovno razlago neke zastarele norme in zanemarjata logično, namensko (teleološko), sistematično in zgodovinsko razlago.

Z vso odgovornostjo trdim, da zakonodajalec zagotovo ni nameraval s pomorskim predpisom kakor koli ovirati slovenskega turističnega razvoja,

ki je vse pomembnejši prihodek, ker bi tako škodoval ustavno zagotovljeni svobodni gospodarski pobudi in bi država potencialno lahko tudi odškodninsko odgovarjala. Takšna ponudba (pod)morskih turističnih storitev tedaj še ni bila aktualna, drugače bi bile zakonske in mednarodne pravne določbe natančnejše. Stališče pomorske uprave tako ni dobro za naš turizem niti za celotno gospodarstvo; poveljnik konkretne ladje je denimo že napovedal, da lahko v bližnji prihodnosti pričakujemo vse več tovrstnega povpraševanja potniških ladjarjev, ker zlasti petične potnike zanimajo bolj eksotični načini preživljanja prostega časa, a se bomo bržkone obrisali pod smrkavim nosom. Takšna birokratska okostenelost je v nasprotju s celotno pomorsko politiko Evropske unije, ki sloni na štirih stebrih, od katerih je eden ključnih prav obalni turizem, vključno s sodobnimi oblikami, ki so prijazne okolju.

Čeprav slovenska ustava izrecno ne omenja načela sorazmernosti, je splošno sprejeto stališče, da gre za eno od načel pravne države oziroma vladavine prava. Na ustavno raven ga je v svojih odločbah povzdignilo ustavno sodišče, s tem ko ga je uveljavilo kot enega od temeljnih kriterijev ustavnosodne presoje. Ustavno sodišče na podlagi testa sorazmernosti (vključno s testom legitimnosti) presoja, ali gre v posameznem primeru za (ne)dopusten poseg države v kakšno človekovo pravico, kar bi lahko trdili glede onemogočanja turističnih podvodnih ogledov.

Na podlagi dejanskega stanja in vseh pravnih argumentov je mogoč le en logičen in pravičen sklep, namreč da pristojna uprava in ministrstvo nimata ustrezne pravne podlage za prepoved uporabe podvodnega plovila v slovenskem teritorialnem morju, zato ne bi smela nasprotovati potopom v časovnih in geografskih okvirih in pod pogoji, ki jih je določil naravovarstveni zavod. Na žalost je sezona praktično končana, ladjar pa je že napovedal, da ga naslednje leto v Piranski zaliv ne bo več, tako zaradi sage o mini podmornici kot zaradi zanemarjenosti mesta, ki navzven deluje kot biser, navznoter pa zaudarja po pasjih iztrebkih in se razkraja. Mar tudi na lokalni ravni potrebujemo predčasne volitve?

IV.

Imamo kakšno učinkovito zdravilo zoper *birokratérije*? Raznovrstni evropski in nacionalni programi, strategije in akcijski načrti za odpravo administrativnih ovir, zmanjšanje zakonodajnih bremen in splošno lajšanje birokracije so sicer boljše kot nič, ampak očitno ne zadoščajo. Pohvalna so

prizadevanja našega ministrstva za javno upravo, vključno z interaktivno spletno stranjo <http://www.stopbirokraciji.si>, vendar bo treba več energije usmeriti v preventivo, kajti zgolj kurativa brez ugotovljene in izvršene odgovornosti odgovornih je največkrat pregovorno zvonjenje po toči. Značilne trditve “tega se ne da, ker je prepovedano oziroma ni izrecno dovoljeno, nimamo časa, to je nemogoče, to je predrago” naj zamenja zdrava kmečka logika v okvirih moralnega in pravnega, vsepovsod in za vselej pa bi morali izbrisati Parkinsonov zakon o naraščanju administracije, po katerem želi tipični birokrat povečati število manj podkovanih in podrejenih sodelavcev, ker noče najeti boljših, saj bi ga utegnili izpodriniti. Upravne enote stremijo k dodatnemu zaposlovanju, ker s tem vidno poudarjajo svojo pomembnost in opravičujejo množičnost delavcev s produciranjem banalnih nalog, kar ustvarja iluzijo prezaposlenosti.

Sleherni minister s premierom na čelu bi moral na začetku mandata obdržati strokovno usposobljeni kader in ne brezglavo zamenjevati resornih uslužbencev po ključu strankarskega članstva. Pazljivo naj bi preučil področja, za katera odgovarja, in v največji možni meri poenostavil in pospešil reševanje upravnih zadev. To bi moral biti tudi politični interes vsakokratne koalicije oziroma vseh nosilcev oblasti: parlamenta, vlade, pravosodja in političnih strank.

Vsekakor potrebujemo manj kvantitete in več kvalitete, kar je eno od večnih univerzalnih pravil. Mednarodni sporazumi, evropske uredbe, direktive, državni zakoni in podzakonski predpisi naj se sprejemajo selektivno v preišljenem, jedrnatem, jasnem in razumljivem besedilu, kar po Fullerjevem mnenju spada v notranjo moralnost prava. Že Ciceron je trdil, da so v zakone vsajeni razum, duh in modrost države (*mens et animus et consilium et sententia civitatis posita est in legibus*); v napotkih svojemu sinu o dolžnostih je še pripisal, da se morajo državni uradniki zavedati, da zastopajo državo, zato so dolžni ohranjati njeno dostojanstvo in čast, izpolnjevati zakone, deliti pravo in imeti pred očmi, da jim je bilo vse to zaupano v varstvo.

Kot pravi profesor Janez Kranjc, bi dandanes težko rekli, “da naši zakoni kažejo na posebej visok intelektualni potencial zakonodajalca, njihovo spoštovanje pa na veliko sposobnost naše družbe”. Nespodobnost se “začne že na volitvah (tudi s tem, da se jih ne udeležimo), s kakovostjo sprejetih predpisov in z našim odnosom do njih pa se le nadaljuje”. Lahko domnevamo, da v antiki zaradi tehnologije pisanja in cene materialov, na katere so pisali, ni moglo priti do take poplave nepotrebnih zapisov, kot jo poznamo danes, po drugi strani pa je bila človeška narava enaka, zato so si poskušali nagajati na podobne načine kot v naši eri.

“Ko smo nezadovoljni,” še zapiše Kranjc, “bi morali vedno najprej pomisliti, kaj lahko in smo sami storili za rešitev konkretnega problema,” kajti s tem bi pomagali sebi in drugim.

Ameriški futurist Zoltan Istvan zastavlja vprašanje, kaj bo s človekom, če bodo v prihodnjih petdesetih letih roboti res prevzeli devetdeset odstotkov vseh služb. Bohoti se veda o upravljanju robotike (*robotic governance*), Industrija 4.0, ki jo Dominik Boesl opiše kot celovit zajem vseh podatkov s široko razpravo o etičnem, moralnem, kulturnem, pravnem, ekonomskem in političnem vplivu robotov na družbo. Generacija R bo sleherni dan in povsod v stiku z roboti, podobno kot je danes digitalna generacija obdana z računalniki. Trenutno živimo v času druge robotske revolucije in nas čakata menda še dve, a nihče nas doslej ni potolažil, da se bodo morebitni pozitivni učinki humanoidnih robotov pokazali tudi pri upravljanju javnih zadev, razen blaženja zahodnjaške negativne natalitete.

Še preden nas torej popolnoma zaslužnji umetna inteligenca, naj se uradniki vendarle zavejo, da so kot servis namenjeni državljanom in ne apatični Sizifovi digitalizaciji, papirologiji in rigidnemu administriranju. Država je nastala zaradi ljudstva in uradniki obstajajo zgolj zaradi ljudi, ne zaradi sebe in svojih ugodnosti, zato naj jim vdano služi pri mukotrpnem vzponu k sreči, brez nesramnega metanja brun pod noge. Vsi sistemi po inerciji drsijo v kaos, entropijo, kar lahko prepreči le premišljeno upravljanje oziroma vodenje s polnimi pooblastili. Če se poveljnik ladje obnaša “birokratsko”, se dogodi *Costa Concordia* ali še hujša nesreča; pisarniško diletantstvo na prvi pogled nima tako hudih posledic, pozornejši pregled pa odkriva gnilobo marsikaterega uradniškega stebra, na katerem slonita naša družba in celotna civilizacija.

Petronij je v davnni vzkliknil, da se dobro godi tam, kjer se še oglati kotali: *Facile est, ubi omnia quadrata currunt*. Na žalost se tisočletja pozneje dozdeva, da je življenjsko poslanstvo tipičnega birokrata ravno obratno, namreč da iz kolesa naredi kvadrat in iz krogle kocko, namesto da bi v imenu človekoljubja in zagotavljanja blaginje pomagal sočloveku do skrajnih mejá dovoljenega in možnega, pri čemer bi kot zasilna zavora in varnostno padalo učinkovali slehernikova vest, etika in morala.

**Mnenja,
izkušnje, vizije**

Vicenç Pagès Jordà
Sant Jordi
v Sloveniji, dnevnik

Ponedeljek, 18. aprila

Zvečer sem v Centru umetnosti Santa Mònica govoril o Charlesu Baudelairu, enem najmodernejših pisateljev v zgodovini in tudi v sedanjosti. Citiral sem njegovo hvalnico ličenju; ta večšina po njegovem človeka povzdigne na višjo raven kipa. Črtalo za oči si pri njem prisluži posebno omembo: "Črna obroba naredi pogled globlji in izrazitejši, oko postane še podobnejše oknu, odprtemu v neskončnost."

Med poslušalci sta bila dva Baudelairova založnika: Emili Olcina, ki mi ga je odkril v začetku osemdesetih v založbi Fontamara, in Josep Lluch iz založbe Proa, ki je v devetdesetih v katalonščini izdal *Rože zla*.

Torek, 19. aprila

Skozi okno avtomobila si sledijo vinogradi, oljčni nasadi, travniki in gozdovi v vseh odtenkih zelene. Lahko bi se vozil po sredozemski cesti, če se v daljavi ne bi dvigovale Alpe. Edini hrup povzroča motor avtomobila. Molči voznik v zlikani srajci, molči potnik, ki ima na glavi volneno čepico,

Sant Jordi je katalonski sveti Jurij, vitez, ki je ubil zmaja in s tem rešil kraljestvo pred njegovo tiranijo. Iz zmajeve krvi so zrastle rdeče vrtnice. Dan sv. Jurija je 23. aprila in navada je, da fant dekletu podari vrtnico, dekle pa fantu knjigo. Dan knjige se 23. aprila v Kataloniji praznuje že od tridesetih let prejšnjega stoletja. (Op. prev.)

molči krepkejši moški v suknjiču in kavbojkah in molčim jaz, morda še bolj kot drugi, saj ne razumem njihovega jezika (niti tega ne vem, kaj pomenijo znaki na prometnih obvestilih). Edino, kar nam je skupnega, je, da smo namenjeni v Ljubljano. Srečali smo se na parkirišču letališča v Trstu, naložili smo kovčke in se usedli v avto, iz katerega zdaj gledamo vsak skozi svoje okno. Po približno uri prečkamo reko, se peljemo mimo hiš z vrtovi, zapeljemo v mesto, se ustavimo na trgu in voznik mi reče, da sem že prispel.

Veronika Rot, moja prevajalka v slovenščino, stoji pred kipom pesnika Valentina Vodnika, ki kraljuje trgu s tržnico, ki je trenutno prazen. Prenoišče, kjer bom te dni spal, je ravno nasproti. Odložim prtljago v sobi, nato pa mi Veronika razkaže okoliš: terase ob reki Ljubljanici, pročelje mestne hiše, osvetljeni grad na griču, trg, na katerem stoji kip Franceta Prešerna (prav tako pesnik, avtor slovenske himne). Na nasprotni strani trga je v kamen izklesan otožni obraz njegove muze, Julije Primic, ki ni uslišala njegove ljubezni, zato je posredno kriva za njegovo pesniško ustvarjanje. Po sprehodu večerjava v italijanski restavraciji, kjer mi Veronika pojasni, da se *bon profit* po slovensko reče *dober tek*, kar pa pomeni tudi *dobro teči*. Nato me prijazno povpraša o "procesu".

Ljubljana je podobna Pragi. V njej vlada enako vzdušje napredne province, zadovoljno odmaknjene od imperija, le da je tu vse pomanjšano, tako mesto kot grad, reka in tudi invazija turistov. Tlakovci so umetniško delo, ni avtomobilov in mimoidoči govorijo tiho.

Iz sobe vidim strme strehe stavb, mansarde, kupolo stolnice svetega Nikolaja. Obišče me lastnica prenočišča, ki me vljudno prosi za potni list, vztrajno ponavljajoč, da ga potrebuje za uradno prijavo. Da bi se mi oddolžila za motnjo, mi prinese krožnik domačih slaščic, ki jih je spekla njena mama. Zadovoljno ugotovim, da se s svojo angleščino zmorem sporazumeti z vsakomer, ki ne izvira iz Združenega kraljestva.

Pred dvanajstimi urami sem na drevoredu Gràcia stopil na vlak za letališče. Pred štiriindvajsetimi urami sem govoril o *Pariškem spleenu* na edinem javnem nastopu, na katerem sem letos v tem nenavadnem tednu knjige oziroma našem Sant Jordiju nastopal v svoji državi.

Sreda, 20. aprila

Zjutraj prečkam reko, se sprehodim mimo parlamenta, Moderne galerije, Likovne akademije, Konzervatorija za glasbo in balet... V tem predelu je polno mogočnih stavb, obkroženih z vrtovi, najdem se pri Univerzitetni knjižnici, nato pri Filozofski fakulteti. Tukaj je študiral Slavoj Žižek, najbolj znani slovenski intelektualec (zvezdniški status). V svoji knjigi *Nasilje*,

edini prevedeni v katalonščino, izpelje misel, da je včasih najnasilnejša izbira ne narediti nič. Ko se sprehajam po tem mirnem okolišu s trgi in vrtovi, me prešine, da je Ljubljana verjetno eden najmanj nasilnih krajev (ali pa najbolj po Žižku), kjer sem kdaj bil.

Veroniko Rot sem spoznal v Barceloni po intenzivni izmenjavi elektronskih sporočil, ko je prevajala moj roman *Sreča ni popolna*. Do danes nisem poznal urednice Sodobnosti Jane Bauer, ki me pride dopoldne iskat skupaj z Zen Petan iz londonske knjigarne Foyles. Obiščemo stojnice s knjigami na Stritarjevi ulici in dekle pri stojnici založbe Sodobnost mi omeni, da bere slovensko različico *Pisma angleški kraljici* in me prosi, da se ji podpišem v njen izvod. Nato me Jana in Zen odpeljeta v restavracijo, kjer, čeprav ura še ni ena, že strežejo radodarne porcije pečenega mesa, po zvočnikih pa odmeva slovenska tradicionalna glasba. Povesta mi, da postaja med mladimi vedno bolj priljubljena.

Med kosilom Zen (tako skrajša svoje slovensko ime Zdenka, da Angležem olajša izgovorjavo) postavi snemalnik na mizo, saj se je dogovorila za intervju z mano za revijo Ona. Prijazno me povpraša o "procesu", nato pa mi zastavi vprašanja o mojih knjigah, ki sta prevedeni v slovenščino. Ugotovim, da ju ima v bolj svežem spominu kot jaz. Jana omeni, da bi izdali tudi roman *Igralci whista*, a mora prej še narediti izračune, saj ima Slovenija le dva milijona prebivalcev. Ko ji povem, da se je nekaj mojih knjig prodalo v deset tisoč izvodih, me pogleda, kot me ni še nikoli pogledal noben založnik.

Zen mi pove, da v knjigarni Foyles največkrat ukradejo knjigo *Poklon Kataloniji* Georgesa Orwella. Takoj zatem mi podari izvod knjige, ki ga vzame iz torbe. Nisem je ukradla, doda.

Na odru pred mestno hišo novinarka intervjuva pisateljico, mimoidoči poslušajo na ulici, stoje ali pa sede na stolih. Nekoliko naprej, na Zmajskem mostu, srečamo lektorico Katjo Klopčič Lavrenčič, ki mi omeni verze pesmi *Ashes to ashes*, ki se pojavijo v romanu *Sreča ni popolna*. V Ljubljano sem prišel predvčerajšnjim zvečer, moja samozavest pa se je dvignila že kar nekaj stopničk po lestvici navzgor.

Ob dogovorjeni uri pride Veronika Rot s Simono Kopinšek, ki se predstavi kot stekloslikarka, čeprav je videti kot *gipsy queen*. Usedemo se v Veronikin avto in zapeljemo na cesto. Znova se peljemo mimo primestnih hiš, ki sem jih videl že ob prihodu v Ljubljano in se mi zdijo domače. Povesta mi, da so bile zgrajene z namenom, da bi dajale streho nad glavo več generacijam družine, zdaj pa so prevelike. V Sloveniji je navada, da se ob prihodu v hišo sezujejo. To poudarja tudi rek, ki ga omeni Simona: "Če

greš k mami na obisk, si moraš obuti čevlje.” Živeti mora tako daleč, da na obisk ne moreš kar v copatih.

Kmalu pridemo v Novo mesto, ki leži na vzhodu države, blizu Hrvaške. Pri podobni stojnici, kot so v Ljubljani, se fotografiramo pred mojimi knjigami, objavljenimi pri Sodobnosti v izdaji s trdimi platnicami in s srednjeevropsko natančnostjo. Slovenski prevod romana *Sreča ni popolna* vsebuje 46 Veronikinih opomb, ki pojasnjujejo izraze, kot je *Rasca-yú*, ali pa prinašajo kratke biografske podatke o osebah, kot je na primer Joan Sales. *Pismu angleški kraljici* pa je dodano skrivnostno besedilo, ki ga je prav tako napisala Veronika, v katerem razumem samo lastna imena, kot sta Mircea Eliade in Jorge Luis Borges.

V knjigarni Goga v Novem mestu sedimo na rdečem kavču in govorimo o *Pismu angleški kraljici* nasproti poslušalcev, ki kadijo in imajo noge pokrite z rdečimi odejami, ki so jim jih razdelili prireditelji. Simona mi zastavlja vprašanja v slovenščini, Veronika si dela zapiske v beležko, nato jih prevede v španščino, jaz ji odgovorim v katalonščini, ona si zabeleži odgovore v beležko in jih prevede v slovenščino. Ker večino časa razumem le besedi *katalonsko* in *slovensko*, med čakanjem srkam laško, najbolj priljubljeno pivo v državi. Poslušalci kažejo občudovanja vredno potrpežljivost.

Pismo angleški kraljici je zgodba o srednjeveškem kovaču, ki skuje meč, za katerega od hudiča v zameno prejme nesmrtnost. Z minevanjem stoletij se mož naveliča živeti, a premisliti si več ne more. Ko govorim o tej knjigi, se nagibam k izražanju transcendentalnih mnenj o življenju in smrti. Še vedno se spomnim naslova enega prvih intervjujev, objavljenega v dnevniku *Avui: Nesmrtnost je dolgočasna*.

Simonina interpretacija *Pisma* je precej krščanska, saj jo oblika križa spominja na golgotski križ. Po koncu pogovora se nekaj poslušalcev presede bliže h kavču in pogovarjamo se o “procesu” – o težavah, ki jih ima Katalonija pri organizaciji zakonitega referendumu, o prihodnosti Španije in o preteklosti Jugoslavije.

Ko se vračamo – noč je že –, zgrešimo izvoz in brezskrbno izgubljeno krožimo po predmestju Ljubljane.

Četrtek, 21. aprila

Jabolka, ki jih prodajajo na tržnici nasproti prenočišča, na trgu, posvečenem Valentinu Vodniku, so postavljena v vrste, ne v kupe, kot je to običajno na meni bolj domačih tržnicah. Že zgodaj zjutraj se z Veroniko odpraviva v Maribor, ki leži v bližini Avstrije. Na skoraj praznem vlaku se pogovarjava o najjinih dedkih. Moj, republikanec, zaprt pod Frankom; njen, partizan,

ki so ga ubili nacisti. Njena babica je bila skupaj z otroki v italijanskem koncentracijskem taborišču, moja je desetletja živela pod vojaško diktaturo. Evropejcem je skupno, da so porazili fašizme in postopoma utrdili demokracijo. Mi smo našo vojno izgubili, trpeli dolgo noč frankizma in še vedno čutimo sprijenost povojnega obdobja.

Na železniški postaji v Mariboru naju v slepečem jutranjem soncu sprejme profesor in naju odpelje v Prvo gimnazijo, katere dijaki so prebrali moje *Pismo*. Šola je nasproti parka, imenovanega po Rudolfu Maistru. Zbode me v oči – tudi on je bil pesnik (očitno si poezija zasluži pravico do kipa). Na pol uradno, na pol za šalo so dijaki na stopnice zgradbe položili rdečo preprogo. Fotografiramo se, v ozadju pa doni tehno glasba (gre za enega tistih pomladnih dni, polnih šolskih dejavnosti). V dvorani za prireditve mi v prisotnosti kakih petdesetih dijakov Veronika zastavlja vprašanja in – po presledku za zapisovanje v beležko, ki služi kot posrednik – prevede moje odgovore. Trudim se, da bi bili drugačni kot sinoči v Novem mestu. Nočem govoriti o koncu *Pisma*, še manj o tem, kaj se zgodi zatem, kajti vedno bolj verjamem, da so brezpogojni zaključki – wagnerjanski – preveč pridigarški, kot bi hotel bralce svariti (Vidite? Kar pogledjte, kaj se zgodi, če boste naredili to ali pa to!). Bojim se, da nas čas naredi vedno bolj čehovske.

Šola v Mariboru se pridruži seznamu krajev – La Troja v Baranquilli, samostanska celica v Pobletu, pristanišče Jaffa, zapor v Figueresu –, kjer se nikoli ne bi znašel, če ne bi objavil kake knjige. Moj končni nasvet dijakom je, naj se dolgočasijo, kajti dolgčas je odlična odskočna deska za dobre ideje. Ne vem, ali razumejo, da se ne šalim.

V šolski knjižnici me v zelo spoštljivi francoščini pozdravi novinarka Melita Forstnerič, nato pa me zasuje z dolgimi, premišljenimi in utemeljenimi vprašanji. Natančno je prebrala *Pismo angleški kraljici* in povrh tega prebrskala mojo spletno stran, kajti vprašanja, ki mi jih zastavlja, se opirajo tudi na odgovore v prejšnjih intervjujih. Komaj zatrem željo, da bi priznal, da nisem pomemben, da moje *Pismo* ni prevedeno v noben drug jezik (še pred kratkim je založba Algar odkupila pravice za prevod v španščino), da nisem véliki pisatelj, za kakršnega me imajo. V resnici pa rečem le *gràcies*, hvala.

V zbirki slovenske kratke proze *Zgodbe* Simona Škrabec zapiše, da je nje-na dežela tako majhna, da v njej ni prostora za urbano literaturo. Vajenemu življenja med francoščino in španščino, dvema najbolj razširjenima in govorjenima jezikoma na svetu, vaju tega, kako obe prezirljivo gledata na naš jezik, je zelo priporočljivo obiskati deželo, ki te gleda s spoštovanjem. Osnutek trditve: kolikor manjša je država, toliko večji so intervjuji. Vzrok bi

lahko bila tudi solidarnost med periferijami ali, bolj rečeno, prepričanje, da ne obstaja nobeno ozemlje, ki bi ga lahko obsodili na periferijo.

V restavraciji steklenice vina nosijo dvoumne etike *Pee-not noir*. Odkar sva stopila z vlaka, naju nenehno spremljajo ustrežljive gospe, ki delajo ali na gimnaziji ali na mestni občini ali na knjižnem sejmu v Mariboru, čeprav mi ni jasno, kdo je kdo. Pravzaprav sem bil prepričan, da je vsem ženskam ime Júlia, dokler nisem ugotovil, da slovenski pozdrav živijo zveni skoraj tako, kot to žensko ime izgovarjamo v katalonščini.

“Ali uživaš v promociji svojih knjig?” me vprašajo. “Ni mi še čisto jasno,” odgovorim. “Z leti ne vem več, kaj mi je resnično všeč in kaj sem se odločil, da mi bo všeč.”

Ko pride televizijska novinarka, namesto v katalonščini, kot sva se dogovorila z Veroniko, kratko in jedrnato odgovorim v svoji omejeni in preprosti angleščini. Pri kavici nadaljujemo pogovor o vinu, knjigah in “procesu”. Do zdaj se še noben moj sogovornik ni mogel upreti skušnjavi, da ne bi položaja Slovenije znotraj Jugoslavije primerjal s položajem Katalonije znotraj Španije.

Zvečer nastopimo na dogodku v Salonu uporabnih umetnosti v Mariboru. Salon je kulturno-umetniški prostor v elegantno dekadentnem slogu, z belimi stenami, velikimi okni, turškimi preprogami in velikimi lestenci. Za nami stoji klavir in v zraku vlada nekakšen *Jugendstil*, lagoden, a kljub vsemu klasičen. Prodajajo moji knjigi, prevedeni v slovenščino, in na pladnju iz časov Marije Antoanete strežejo jabolčni zavitek. Žarometi, kamere, pričakovanje. Pred večinomoma mlajšo publiko me znova spreleti občutek, da je vse skupaj preveč; skratka, da sem prevarant. Tam je tudi Simona Kopinšek, ki je tako obzirna, da mi zastavlja drugačna vprašanja kot v Novem mestu, čeprav jih po svoji navadi prav tako združuje po tri in tri skupaj. Tudi sam se trudim, da bi bili moji odgovori drugačni kot včeraj, čeprav mi ne uspe vedno. Ker Veronika tudi tokrat vestno zapisuje moje odgovore v beležko, ji predlagam, naj si olajša delo in jih izbere kar iz včerajšnjih ali dopoldanskih zapisov iz šole.

Sredi dogodka je prišla tudi urednica Jana. Vsi štirje večerjamo v restavraciji na bregu Drave, po kateri v temi sem in tja ravnodušno plava kak labod. Ko nam prinesejo jedilni list, ugotovim, da gre za srbsko restavracijo, se pravi, da strežejo še bolj radodarne porcije kot v slovenskih restavracijah. Vtis imam, da so za Slovence Srbi nekakšni robati bratranci – uživaški in požrešni, a dragi jim, Hrvati pa so drugačne vrste bratranci: lisjaško zviti. Italijani – pridobitneži, ki so si prilastili Trst, čeprav so izgubili vojno, niso bratranci, so sosedi, kar je veliko slabše.

Vračamo se z Janinim avtom in Jana mi pove, da njen devetletni sin zelo rad igra šah, a da se hitro zdolgočasi, saj vsakogar premaga, ne le sošolce, temveč tudi starše. Jutri gremo skupaj na poslovilno večerjo, zato ji predlagam, naj sin prinese šah s seboj, da bova odigrala partijo (se razume, da se imam za dostojnega tekmeča).

Slovenija je moj *Neverland*: nočem se vrniti, ker bi bila izkušnja lahko zgolj slabša. Vrniti bi se bilo smiselno, le če bi v slovenščino prevedli tudi moje *Igralce whista*. Da bi zamenjal temo, se pozanimam o pokopališču Žale, ki ga na svojem sprehodu po Ljubljani nisem našel. Jana se odloči, da se bomo kar takoj zapeljali tja. Žal je, ko pridemo, zaprto. Ogledamo si lahko le osvetljeni vhod. Dogovorimo se, da se bomo vrnili jutri.

V postelji berem *Poklon Kataloniji*. Na šesti strani Orwell z zgražanjem opisuje delovanje "a dreadful thing called *porrón*", ki ga, še posebej, ko je v njem belo vino, spominja na nočne posode.

Petek, 22. aprila 2016

Zjutraj me Veronika odpelje na RTV Slovenija, saj sem povabljen za gosta v oddajo Dobro jutro. Preden vstopimo v studio, se voditelj Andrej Hofer pozanima, kako se pravilno izgovorijo moje ime in priimka, ter nekajkrat povadi, dokler si ne prisluži najinega odobravanja. Zatem, v živo, govorimo o praznovanju Sant Jordija in o *Pismu angleški kraljici*. Pri vsakem intervjuju so moji odgovori bolj strnjeni in sumim, da jih Veronika izboljšuje.

Zatem smo dogovorjeni z Marjanom Horvatom, novinarjem Mladine. Z Veroniko se odpraviva v Hišo literature na Stritarjevi ulici, tisti, kjer so tudi stojnice s knjigami. Stavba je pravi blodnjak, v katerem ni žive duše. Kmalu se nama pridruži novinar. Pred intervjujem pa moram opraviti še fotografiranje. Fotografska seansa se tako razvleče, da se s fotografom že kar spoprijateljiva. Ko mu povem, da sem se rodil v Figueresu, mi omeni Phillipa Halsmana, najboljšega Dalíjevega fotografa. Vrnem žogico in omenim Giselle Freund, najboljšo fotografinjo pisateljev. "Njene fotografije so tako dobre, ker si je zanje vzela veliko časa," pripomni. A še zdaleč jih ni posnela toliko kot ti, imam na koncu jezika. Ko nastavlja objektivne, mi pojasni svoje čustveno dožemanje: Nemci so preveč urejeni, mi, Sredozemci, se mu zdimo preveč kaotični. "Balkanci so najboljši," sklene. Prepričan sem, da ne ve, da v moji deželi z "balkanstvom" strašijo ljudi.

Edina beseda, ki jo razumem v dolgih vprašanjih, ki mi jih zastavlja Marjan Horvat, je "Podemos". Sem že povedal, da ima novinar nekajdnevno bradico in lase, spete v čop? Zdaj mi je že jasno, da nisem le literarni ambasador, temveč v enaki meri, ali pa v še večji, tudi politični. Morda

zato, ker živim v drugi državi, morda zato, ker sem študiral novinarstvo, opazim, da se Slovenci na intervjuje dobro pripravijo. Ker sem maščevalen, so moji odgovori skoraj enako dolgi kot njegova vprašanja, kar ga sploh ne moti. Pojasnim mu, da je dogovor med PSOE in Podemos nemogoč, da bodo zato razpisane nove volitve. Ko me vpraša, kaj Katalonci zamerimo Španiji, mu na kratko odgovorim: Spoštovanje.

Do zdaj so vsi Slovenci, s katerimi sem govoril, pokazali veliko zanimanje za kulturo in politiko ter tudi veliko razgledanost. Nenavadno se mi zdi, kako se vsi nostalgično spominjajo jugoslovanske federacije, ko so živeli s svojimi bratrance, ne sicer pomešani, temveč skupaj. Ker se jim ne zdi, da bi bila samostojnost nujna, se čudijo, da polovica Kataloncev želi zapustiti Španijo. "Franco je mrtev," pravijo. Gotovo, jim odgovarjam, toda še vedno obstajajo frankistična vizija države, enak prezir do drugačnosti in grozeče vsiljevanje enotnosti. Prav rad bi videl, da bi bili v Španiji vsaj pol toliko federalistični kot v Sloveniji.

Zadnji dopoldanski intervju je dogovorjen z Andrejem Rotom, novinarjem z Radia Slovenija. "Kako to, da si preveden v slovenščino?" me vpraša. Odgovorim mu, da iz istega razloga, kot se zgodi večina dogodkov v naših življenjih, se pravi, po naključju. Če po študiju španščine Veronika ne bi odšla v Barcelono in tam ne bi odkrila katalonščine in ne bi prebrala mojih knjig in ji te ne bi bile všeč in se Jana ne bi odločila, da jih objavi, jaz zdaj ne bi bil v tem radijskem studiu. Nato, kot vsi do zdaj, primerja položaj Španije in Jugoslavije. Čudi se, da si toliko Kataloncev želi zapustiti Španijo. Ne da bi vstopil v primerjanje Franca in Tita, utemeljim odgovor z dejstvom: slovenščina je bila tukaj jezik šolanja, katalonščina pa je bila v Kataloniji prepovedana. Zaključiva s pogovorom o Dalíju, ki deluje kot sorbet, ki obema pusti dober okus v ustih.

Na Pogačarjevem trgu je vsak petek kulinarični sejem Odprta kuhna. Z Veroniko si privoščiva nekaj grških, turških in balkanskih jedi ter pod pomladnim soncem srkava laško. Pregovorna slovenska lakota se kaže na njihovih telesih, čvrstih, brez znakov anoreksičnosti. Ko pišem te vrstice, se ne morem spomniti, ali je bil kratki intervju za večerni kulturni program posnet pred kosilom ali po njem. Povsem normalno se mi že zdi, da ves dan odgovarjam na vprašanja o *Pismu angleški kraljici*, knjigi, ki so jo Slovenci komaj prebrali, jaz pa sem jo napisal pred dvajsetimi leti.

Pred večernim dogodkom imam malce prostega časa. Pred magistratom, na istem odru, kot je bil prejšnjega dne intervju z neko pisateljico, skupina dijakov igra *Flourescent Adolescent* in *Livin'on a Prayer*. Otroci se igrajo med pešci in kolesarji. Še nikjer nisem opazil nobenega policista.

Povzpnem se po poti, ki vodi na Grad in spominja na Panatenees, ki se dviguje k Akropoli, le še lepši je, saj ti tukaj družbo delajo rože, mah, drevesa in ptički. Kot vsi gradovi je tudi ta zgrajen za opazovanje od zunaj. Okoli njega se sprehajajo pari in gručice najstnikov. Spomnim se, kako je prejšnji večer Jana, ko sva se vozila proti centru mesta in se peljala mimo neke stavbe, omenila, da je bila tam v srednji šoli v internatu. Povedala mi je tudi, da so včasih s prijateljicami ponoči ušle ven in preživele noč na Gradu.

Na vsakem potovanju, če je usoda naklonjena, se dogodi trenutek spoznanja. Tu zgoraj se je ta trenutek zgodil, ko sem opazoval mestne stavbe skozi krošnje dreves, veter pa mi je v sunkih prinašal odmev pesmi *Back to Black*, ki so jo peli dijaki na moji ulici. Sem v majhni, a celoviti državi, v kateri vlada prijetna temperatura in kjer živijo ljudje, zadovoljni s tem, kakršni so, ne da bi bilo to že kičasto. Z eno besedo – zavist.

Zvečer sodelujem v pogovoru s Simono Kopinšek in Markom Pavliho, univerzitetnim profesorjem, ki je napisal odgovor na moje *Pismo*. Neki poslušalec poudari dejstvo, da sem bil rojen v Figueresu, jaz pa, naveličan govorjenja o Daljiu, se postavim v bran Alexandru Deulofeu, izumitelju matematične zgodovine. Ko zaključim, da ga niso imeli za mar, ker je bil iz Figueresa in po poklicu farmacevt, Marko Pavliha pripomni: *Nemo propheta in patria*.

Sredi pogovora vstopi moški, ki se usede v prvo vrsto in nas zelo pozorno posluša. Veronika mi zašepeta, da je to Evald Flisar, eden najpomembnejših slovenskih pisateljev.

Te dni sem slišal številne interpretacije *Pisma*, vse verodostojne. Kot Pepe v Ostržku nimam nikakršne moči nad lutko, ki sem jo izdelal. Ker se Slovenci ne bojijo dolgih odgovorov, jim povem zgodbo Lafcadia Hearn z naslovom *Odsevi*. Pripoveduje o zrcalu, ki v obdobju, ko zrcal še niso poznali, prehaja iz rok v roke. V odsevu vsak vidi samega sebe, ker pa nihče ne pozna svoje podobe, je prepričan, da vidi nekoga drugega. Morda zato, ker je to zadnji javni dogodek, na katerem bom sodeloval, pojasnim, da je *Pismo angleški kraljici* kot to zrcalo: najstniki v Mariboru v njem vidijo ljubezensko zgodbo, Simona vidi krščanstvo, Marko Evropo, katalonski bralec bi v njem lahko videl zgodovino Katalonije, jaz pa vidim svojega očeta, ki je umrl, malo preden sem napisal to knjigo. "Pismo je kot Roscharchov preizkus," sklenem.

"Kakšno vprašanje?" reče Simona. Evald Flisar izreče besedo, ki mi jo Veronika prevede s "tisoč". ("Jih bom pozneje zastavil," pravi, da je dodal.) Neki drug poslušalec me vpraša o smislu življenja. Brez kančka dvoma, prežet s pomenom *Pisma*, očiščen vsakršne ponižnosti, iskren kot Slovan, mu odgovorim, da je smisel življenja smrt.

Po pogovoru mi Marko Pavliha izroči svojo vizitko, na eni strani v angleščini in na drugi v slovenščini. Izkaže se, da je prodekan Fakultete za pomorstvo. Medtem pristopi Evald Flisar. Z njegove vizitke izvem, da ni le pisatelj, temveč tudi odgovorni urednik Sodobnosti. Kmalu zatem bom izvedel, da je poročen z Jano Bauer, se pravi, da bomo nocoj večerjali skupaj. Skleпам, da mi bo takrat zastavil svojih tisoč vprašanj.

Veronika mi predstavi gospo, ki govori brezhibno španščino: Nubio Zrimec, svojo profesorico španščine, in pravzaprav gre tudi njej zahvala, da sem tukaj, ji povem. Neko dekle pristopi, da bi ji podpisal knjigo. "Katero ime naj napišem?" "Urška," mi odgovori. Ko privzdignem obrvi, doda, da v slovenščini pomeni "mala medvedka".

Mislil sem, da je to zadnji javni nastop, a čaka me še eden. Katja, Veronika in jaz se povzpneмо na oder in se kratek čas pogovarjamo o romanu *Sreča ni popolna*, objavljenem leta 2003. Katja izpostavi, da se v vsakem poglavju pojavi neka igra. Odgovorim ji, da se vsako poglavje ali pa kar vsaka knjiga in literatura na splošno lahko jemlje kot igra. Spomnim se grafita, ki sem ga videl na stavbi v bližini reke: *Enjoy the rules*. To bi bila lahko dobra definicija igre in tudi pisanja. Če bi igral iz užitka, kakšen smisel bi bilo goljufati? Zatem mi je bilo žal, da sem o teh neresnih vprašanjih govoril poleg Prešernovega spomenika, nedaleč od njegove uporne muze.

Pismo angleški kraljici je četrta knjiga, ki sem jo napisal. Želel sem si napisati kratko in strnjeno zgodbo, nekakšno satiro na zgodovinski roman, obenem pa tudi fabulo o smrti. Protagonist se naveliča biti nesmrten, medtem ko Greta Garbo – ki jo osebno spozna – nesmrtnost pripisuje umetnosti.

Šest let pozneje je bil objavljen roman *Sreča ni popolna*, v katerem je vsako poglavje napisano v svojem slogu in z drugega zornega kota. Prej, vmes in zatem sem objavil še ducat drugih knjig. Najbolj nenavadno v teh dneh v Sloveniji je bilo odgovarjati na vprašanja o teh dveh knjigah, ki nimata nič skupnega, ki sta bili objavljeni v drugačnih življenjskih okoliščinah, pravzaprav v dveh različnih stoletjih. Ko Veroniko vprašam, zakaj je izbrala prav ti dve, mi odgovori, da je pri odločitvi imela v mislih slovenske bralce. Izbira nikakor ni slaba, kajti tako odnos med umetnostjo in smrtjo ter tudi sodobna zgodovina Katalonije sta jim vzbudili zanimanje. Oni so mi govorili o knjigah, ki so jih pred kratkim prebrali, jaz sem jim odgovarjal iz preteklosti, trudeč se, da bi vzpostavil dialog med dvema fikcijama, obema zame že preteklima. A malo po malo, ker smo pač tudi to, kar smo nekoč bili, mi ni bilo težko spomniti se, kakšen sem bil, ko sem ju napisal.

Pred večerjo imamo še dovolj časa, da obiščemo Žale, a tudi tokrat je pokopališče že zaprto, razen spominskega dela, posvečenega drugi

svetovni vojni. Ko se takole sprehajamo, mi Evald Flisar pove, da so pred kratkim tam pokopali njegovega prijatelja. Ob tem se zavem svoje frivolnosti. Moj namen je bil turističen – v najboljšem primeru antropološki – obisk pokopališča, ne da bi pri tem pomislil na čustva ljudi, ki so me tja pospremili. Bil sem na pokopališču na Montparnassu, pa na otoku San Michele, na glavnem pokopališču Santiaga de Chile, vojaškem pokopališču v Arlingtonu, na Bunhill Fields, na judovskem pokopališču v Pragi, a že leta nisem obiskal groba svojega očeta.

Večerjamo v predmestju, v bližini Evaldovega in Janinega doma. Njun sin Martin je s seboj prinesel šah. Postaviva figure in začneva partijo (stisk rok je slovensko pravilo, niso nagnjeni k poljubčkom kot mi, Sredozemci). Martin takoj premakne damo, rad bi mi dal šah, s konjem poskuša prepričati rokado. Njegova taktika je zelo napadalna, usmerjena v pobiranje figur. Sam igram precej bolj konzervativno, počasi premikam skakača in lovca, držim obrambo in hranim damo za konec.

Medtem izvem, da je njegov oče tisti, ki je praznovanje Sant Jordija pripeljal v Slovenijo. Njemu gre zahvala, da so po ulicah stojnice s knjigami in se odvijajo različni dogodki. Jana pove, kako je Martin nekoč, ko so v šoli govorili o njegovem očetu, Evaldu Flisarju, izjavil: "Saj ni nič takega, dobil je samo dve Nobelovi nagradi." Vsi se zasmemo, Martin pa ne odmakne oči od šahovnice. Njegova dama se je umaknila pritisku mojih figur, ki postopoma prodirajo na njegovo ozemlje. Evald ga ljubeče pogleda in reče, da so otroci veliko boljši od knjig. Strinjam se. Po drugi strani pa bo za Martina zelo poučno, če bo partijo izgubil.

Očitno mi Evald ne bo zastavil tisoč vprašanj o *Pismu*. Smisel življenja mi pojasni s slovenskim pregovorom: Roditi se, jesti krompir in umreti. Pritrdim ljudski modrosti in z damo pojem skakača, Martin pa mi v desetinki sekunde in brez omahovanja požre damo s svojo. Preveč sem se raztresel in naredil začetniško napako. Če bi šlo za prijateljsko partijo med dvema odraslima osebama, bi rekel "*J'adoube*" in nasprotnik bi mi dovolil popraviti potezo. Toda Martin partijo s pisateljem, ki prihaja od daleč, igra za svojo čast in nihče mu ne sme izmakniti zmage, ki si jo brez dvoma zasluži. Kakor koli, brez dame nimam nobene možnosti. Prevrnem kralja in mu ponudim roko. Vem, da bi Martin raje podaljšal mojo agonijo do šaha, a mi stisne dlan ter me zmagoslavno pogleda. Veroniko prosim, naj mu pove, da zmage nikoli nikomur ne podarim. *Enjoy the rules*. Martin resno prikima. Večerja mu ne vzbuja več zanimanja. Ko pospravi šahovnico in figure, se mu začnejo zapirati oči.

Ko izgubiš, se naučiš. Martina sem želel naučiti ponižnosti, pa jo je on naučil mene. Dobra lekcija je, da mi je na tem zadnjem srečanju v Sloveniji pojedel damo. Šah in razvoj te igre skozi zgodovino je dejansko tudi ena izmed tem *Pisma angleški kraljici*. Zato je na eni od katalonskih izdaj na naslovnici dama. Da sem v igri s tem dečkom izgubil damo, mi v trenutku zbije samozavest in me pripravi na vrnitev domov. Mogoče se trenutek spoznanja ni zgodil na Gradu, temveč tukaj.

Jana me odloži pred kipom pesnika Valentina Vodnika. Poslovim se od nje in od Veronike, ki mi priporoči, naj preberem knjigo Guadalupe Nettel, ki jo trenutno prevaja. Zahvalim se jima za čas, ki so mi ga posvetili, in odidem v sobo pripraviti kovček.

Sobota, 23. aprila 2016

Intervju Melite Forstnerič z mano je bil na dveh straneh objavljen v dnevniku *Večer*. Razumem le tri besede: Greta Garbo in Franco. Ti dnevi so me spomnili tudi na to, da je eden redkih ljudi, nad katerimi se mi zdi pravično izlivati sovraštvo – čustvo, ki ga poskušam čim bolj omejiti –, general Francisco Franco. Govorim o osebnem sovraštvu, ne o nekem sovraštvu abstraktne zavesti. Franco ni le človek, ki je strpal v zapor mojega dedka, temveč tudi tisti, ki je kriv, da moji starši niso nikoli znali pisati v katalonščini in da sem tudi jaz potreboval dolga leta, da sem lahko bral knjige v njej. Povzročiti, da dve generaciji čutita tujost do svojega maternega jezika, je zločin, ki ga ni mogoče oprostiti.

Podam se na pot domov. Vračanje je vedno daljše od odhajanja. Tokrat me ni prišel iskat avto z molčečimi možmi, temveč kombi z zgovornimi družinami.

Na avtocesti se peljemo mimo istih gozdov, mimo istih naselji. Z očmi polzim po hribih in nepričakovano spoznam, zakaj so mi te osamljene hiše domače. Risbe so, ki sem jih risal kot otrok: podolgovate hiše s strmimi strehami in z dvema oknom kot očesoma, s po enim na vsaki strani vrat, ki se odpirajo kot usta. Vsa ta leta sem imel v glavi podobo hiš, ki ni ustrezala hišam katalonskih domačij ali poletnih vil. Leta in leta sem risal slovenske hiše, ne da bi to sploh vedel.

Nekdaj je potovati pomenilo hoditi oziroma premikati se, zdaj pomeni brati. V čakalnici letališča v Trstu, nasproti panoramskega okna, odprem roman *Trst, obmejna identiteta*. V 38. poglavju Claudio Magris opisuje osvoboditev mesta. April je, leta 1945. V Trst pridejo Titovi partizani in dve italijanski brigadi – demokratična in komunistična, obrnjeni druga proti drugi –, Nemci se raje predajo 2. novozelandski diviziji. Ko so Jugoslovani

in Novozelanci tik pred tem, da obračunajo s pestmi, Stalin pokliče Tita in mu reče, da zaradi Trsta ne bi bilo smiselno začeti tretje svetovne vojne. Zato je Tržaški zaliv dobila Italija. Slovenija se mora zadovoljiti s šestinštiridesetimi kilometri obale, a ohranja Fakulteto za pomorstvo, na kateri Marko Pavliha predava pravo.

V letalu Alitalie odmeva Bruce Springsteen tako kot med mojim prihodom. Očitno je njihov uradni pevec. Če bi bil steward, bi ga sovražil, še bolj pa odgovornega za izbiro glasbe. Nekoč sta potovanje spremljala topot konjskih kopit in ropot kočije, zdaj se glasba razlega na letalu, na letališču, v restavraciji – Boss si daje duška, ne da bi ga kdor koli poslušal –, spremlja pa jo drdranje kolesc na kovčkih.

Med čakanjem na letališču v Rimu se spomnim pesmi z naslovom *Pristanišče iz Pariškega spleena*. Baudelaire se, brez radovednosti in višjega namena, predaja aristokratskemu užitku opazovanja gibanja tistih, ki odhajajo, in tistih, ki se vračajo, tistih, ki imajo še vedno voljo do letenja, željo po potovanju in lastnem bogatenju.

V angleščini nagovorim uslužbenca pri informacijah, ki me, ko opazi moj potni list, ošteje: “Po špansko, prosim.” Kot vedno se v Italiji počutim skoraj kot doma (v ironičnem in neironičnem pomenu).

Medtem ko jem, najdem povezavo med svojima knjigama, ki sta prevedeni v slovenščino. Morda sreča ni popolna, ker se zavedamo svoje umrljivosti, morda je blaženost srečnih trenutkov zasenčena z zavedanjem, da nismo večni, morda od tod izhaja naše nagnjenje k otožnosti. Ali pa sreča ni popolna, ker smo, tako kot protagonist knjige, osredotočeni zgolj na to, da živimo, in nismo sposobni zapustiti ničesar, kar bi nas preživelo – delo, spomin, otroka, kar koli.

V Barceloni grem na avtobus, ki me odloži na trgu Catalunya. Vse gladko teče, dokler ne pridemo do trga Universitat. V središču mesta je popoln prometni zastoj, vse polno je avtomobilov in pešcev. Dvajset minut potrebujemo, da prevozimo ulico Pelai. Na vogalu z avenijo Rambla z avtobusa vidim tisoče ljudi, ki zasedajo pločnike, ulice in osrednji del trga Catalunya. Vsi, veliki in mali, moški in ženske, v rokah nosijo vrtnice in knjige ter veselo pohajkujejo sem in tja, moj avtobus pa nepremično stoji na mestu kot nasedla ladja. Ko končno pridemo do postajališča, kot izstreljen izstopim, saj je do odhoda mojega vlaka le še nekaj minut. Verjetno sem edini v vsej Barceloni, ki se mu mudi. Kot nor hitim po pasu za taksije in nenehno pogledujem na uro. Ko pridem do ulice Consell de Cent, se vseeno odločim, da imam še dovolj časa, da kupim vrtnico. Plačam, ne da bi se ustavil, in na peron pridem v trenutku, ko vlak že zapira vrata. Za las mi je uspelo.

Na sedežu leži časopis. Sant Jordi je, zato so na naslovnici pisatelji, čeprav še niso umrli.

25. aprila 2016

Danes me nihče ne sprašuje o *Pismu angleški kraljici*. Na, kot ji pravim, "moji" ulici v Ljubljani, med prenočiščem in Mestno hišo, je bila gostilna z izveskom v obliki velikanske klobase, poleg stojnice s starimi knjigami in stola, na katerem je sedel ogromen plišasti medved, kot bi stregel ljudem. V teh dneh nisem obiskal nobenega muzeja, ampak mislim, da bi svoje bivanje v Sloveniji strnil s tremi besedami: knjige, medvedi, meso.

Praznovanje Sant Jordija v Kataloniji je bilo tudi tokrat uspeh. Časopisi so polni fotografij ljudi, ki listajo po knjigah, deklet z vrtnicami v rokah, predvsem pa kuharjev, športnikov in televizijskih voditeljev, ki podpisujejo knjige (z utrujenim, a zadovoljnim izrazom je med njimi tudi Claudio Magris). Najbolj prodajani knjigi sta bili neki zgodovinski roman in knjiga o Barči. Zdaj sem pa res doma.

Prevedla Veronika Rot

Leja Forštner z
Janijem Kovačičem

Forštner: Jani Kovačič – šolan filozof in gimnazijski učitelj ter sloviti kantavtor s skoraj štiridesetletnim stažem. Kako vas je pravzaprav zaneslo v glasbene vode oziroma kdaj ste prvič začutili glasbenika v sebi?

Kovačič: Zanimivo, da uporabljate termin glasbenik v literarni reviji. Anekdota izpred desetletja gre takole: ob šanku me sreča okajen orkestraš, govoreč: “Muzka ti je grozna, ampak teksti so fajn!” In čez nekaj dni ob istem šanku pijan literat: “Besedila so ti obupna, muzka je pa v redu!” Podobno je s filozofi, učitelji, pesniki itd. – nikakor ne pustijo, da bi jim kdor koli jemal avrelo njihovega. “Nejasno ono drugo” ostaja izven “meglenosti prvega jaza”.

Pa še o glasbi: ta je primarna in od pamtiveka, torej vsi plavamo v glasbi. Zanese nas lahko samo proč. Odgovor na prisluškovanje multiverzumom je glasba. Zvok gre od konkretnega fizičnega v simbolno. Glasbeniki prevajajo zvoke za oglušele v poenostavljene konstrukcije, ki se rade zamenjujejo z redom stvari. Pri tem sta beseda in zvok nerazdružljiva – ves čas sta hkratna. Meni se ljubi na ta način ukvarjati s svetom, drugi so prežgodaj nehali.

Forštner: V kolikšni meri na interpretacijo sodobnega sveta in družbe v vaših pesmih vpliva dejstvo, da ste tudi filozof in da imate torej drugačen uvid kot večina glasbenih ustvarjalcev?

Jani Kovačič

Kovačič: Naj bi veljalo, da človek določa poklic, ne poklic človeka. Za sodobno družbo šteje žal le drugo. In res se kaže, zlasti v birokraciji, da je funkcija močnejša od človeka. Npr. vlade, ne glede na politično pripadnost, ravna enako. Žal se tudi večina našega občanja in občevanja vrti okrog horizonta poklica. Določa te položaj v družbi, in da se izkoplješ, moraš preseči znameniti Heglov problem gospodarja in hlapca.

Drugačen uvid je, iz povedanega, stvar posameznika, ne pa njegove funkcije ali vloge v družbi. Za pojasnjevanje in vstop v razumevanje pa običajno vodi pot prek teh razvrstitev – kot nekakšna lestev so, ki jo moraš po uporabi odvreči. Za umetnost naj bi nasploh veljalo, da nago-varja človeka kot celoto, pred vsemi drugimi njegovimi družbenimi vlogami. Nekdaj je bilo popularno reči, da je totaliteta pred parcialnostjo. Drugačnost ni drugega kot vztrajanje pri lastnem pojasnjevanju sveta. Interpretacijo pogojuje človečnost, ne pa poklic. Če je obratno, se to s starim imenom imenuje tehnokracija.

Forštner: Ena od oznak, ki sem jo našla ob vašem imenu, je, da ste “urbani pevec, raziskovalec človeškega uma in neizprosen individualist, ki ga

gane človeška neumnost”. Kako bi vi opisali bit svojega glasbenega/umetniškega ustvarjanja?

Kovačič: Ja, to je mantra, ki sem jo lansiral, ker je bila večina opisov mojih koncertov eno samo veliko spraševanje – kaj je zdaj to? Načeloma človeka definirajo drugi. Kot pravi Sartre, drugi mi povedo, kdo sem. S temi opisi se lahko strinjam ali pa ne. Človek na samotnem otoku tega ne potrebuje. Samoopisi ali avtodefinicije rešujejo zagato skupnosti, ki si ne upa presojeti. Tega pa si ne upa, ker ne ve, kam gre, in ji ni jasno, kaj sploh potrebuje. Prelaganje na sodbo časa je izgovor. Če nihče nič ne izreče – ni zgodovine. Slovenci smo že tak značilen primer izogibanja sodbam, celo mnenjem se izogibamo. Pristali smo na relativnost, po domače smo oprezne riti. Drugače pa velja: “Neumnost je vsemu kralj.” Na vaše vprašanje boljše odgovarjam v pesmih ali širše, kot pravite, z glasbenim ustvarjanjem.

Forštner: Svoje nove pesmi že več kot dve desetletji predstavljate v KUD France Prešeren, in sicer ste jih med letoma 1992 in 2004 izvajali v okviru programa *Pijano bar*, od leta 2004 pa jih izvajate v programu *Akkkustik teArter*. Povejte, prosim, našim bralcem kaj več o obeh avtorskih glasbenih programih in vašem obratu od (nekdanjega) “sopotnika punka” k jazzu.

Kovačič: Na kratko: po osamosvojitvi je bilo treba preveriti slovenščino v raznih žanrih – od trubadurjev, Carmin Buran, Villona, Burnsa do Cohena in Toma Waitsa. Pokazalo se je, da je slovenščina funkcionalna, gibka in sposobna izražati in izraziti lepo in grdo teh časov. Poleg tega sem se lotil še Prešerna in Frana Milčinskega Ježka. Prešerna smo napravili veselega in Ježka resnega. To sem/smo počeli v *Pijano baru*. *Akkkustik teArter* pa se je zasukal h kompleksnejšim vsebinam, k celovečernim koncertom z različnimi zasedbami, kot so trii, kvarteti, kvinteti, septeti pa vse do jazzovskega orkestra. Izhodišče je bil žanr sam, recimo ljudska glasba, gospel, jazz, rock... Vsaka življenjska situacija ima prevladujočo glasbo: mestne teme jazz, ljubezen trubadurje, baladno vzdušje romantično ljudskost, najstniki od rocka, punka, repa do popa itn.

Danes je seveda takale žanrska pestrost slabost, kajti neverjetno, kako konservativna je ponudba! *AC/DC* snemajo že desetletja eno in isto ploščo. Posel zavira razvoj in določa kanone. Nekakšen novi Rim, ki mu vlada predvidljivost. Recimo *boy bands* so že tak izum: menjajo

se člani, bendi, a princip ostaja isti. Poslovna struktura je zgrajena in že desetletja (re)producira na isti način.

Kar se tiče jazza je privlačna ravno odprtost forme. Vendar so v renesansi in še prej v glasbi predvsem improvizirali. Disciplina je nuja pri večjih korpusih/zasedbah. No, pa smo pri definirani formi! Spopad discipline in improvizacije je za vsako dobo drugačen. To bi bil lahko kriterij za določanje umetniških obdobj. Improvizacija, ki jo je v prejšnjem stoletju predstavljal jazz, je vedno stalnica, le forma se prilagaja dobi.

Forštner: Vrhunec vašega dosedanjega jazzovskega ustvarjanja predstavljajo *Cerberus Hotel – Jazzietette* (2006) in *Silikonski časi – Jazzietette 2* (2012), s katerimi ste v sodelovanju z orkestrom Big Band RTV Slovenija ustvarili nov tip urbanega jazza. Z Big Bandom ste znova nastopili letos, konec avgusta, in sicer kar trikrat v treh dneh. Za kakšen projekt je šlo tokrat?

Kovačič: Ja, *Jazzietette* res jemljem kot klasiko 21. stoletja. Več ali manj zato, ker so se uravnotežili glasba, besedilo in izvedba. Tokratno sodelovanje se je zgodilo, ker so prireditve Noči v Stari Ljubljani potrebovale otvoritveni koncert in so me povabili, k sreči pa je imel prost termin tudi Big Band. V naslednjih dveh dneh smo skupaj nastopili še v Ribnici in Vipavi, izvedli so tudi direkten radijski prenos. Sam sem precej kritičen do prvega nastopa, ki mi ni uspel tako, kot sem načrtoval. Vendar je material nenavaden, in če imaš za seboj tak korpus dobrih glasbenikov, ga težko generalno polomiš. Vesel sem, da smo izdali ploščo *Silikonski časi*, tako da je trud zabeležen. Poslušalec, ki je na koncert prišel odprt in neobremenjen, brez historičnih predsodkov ter spominov, je nedvomno dojel, da gre za sodobnost, da gre za 21. stoletje. Mislim, da je bilo takih kar nekaj.

Forštner: V zadnjih letih ste imeli tudi več odmevnih koncertov z Vito Mavrič (*Nepozabne*, 2010, uglasbena izbrana ženska poezija in *Vitomil Zupan: Šlagerji in pesmi iz zapora*, 2014/2015). Povejte nam, prosim, še kaj o tem sodelovanju.

Kovačič: Z Vito sodelujeva, uff..., že leta..., v vsakem primeru dlje kot z Big Bandom. Vita ljubi šanson in ta način izvedbe. Meni tudi odgovarja komornost, zlasti pri zahtevnejših vsebinah je nujna. Tu sva se našla in izcimilo se je ogromno zanimivega in novega: Brecht, *Nepozabne...*

Moram priznati, da je Vita muza in motor tega početja. Zupan, recimo, je čisto njena iznajdba.

Forštner: Kako pa je prišlo do naveze s pivško glasbeno skupino Ana Pupe-dan, s katero v zadnjem času "besnite" po slovenskih odrih?

Kovačič: To je povratek h koreninam, povratek k začetkom in bazi ter klubskim nastopom. Ana Pupe-dan so pravi primer sodobnih ljudskih godbenikov. Godejo vse, kar jim paše, od popa, rocka do dalmatinskih. Vse začinijo z dozo zdravega humorja. *Besne pesmi* so pesmi za štrajke, vstaje in proteste. Na znane žanrske obrazce (rock, etno, šlagerji, ljudske...) smo napravili sodobna besedila. Skratka – igra s spomini, super-egom, ideološko nadstavbo in narodovo imagologijo. Če hočemo kar koli rešiti, se moramo najprej ozavestiti in prepoznati težave in vzroke. Emocionalno razčustvovano zavračanje in nestrpnost vodita v prepire in spopade. Te pesmi služijo ozaveščanju. Služijo razvoju, ne le rasti. Nastopi so druženje z ljudmi, nazdravljanje in nešteto zgodb. Obredli smo skoraj že vse delujoče klube po Sloveniji.

Forštner: Kronološki pregled vaše glasbene poti oziroma t. i. *Disko-etc-grafija* razkriva, da ste tudi avtor številnih songov in glasbe za gledališke in plesne produkcije, pri čemer v zadnjih letih intenzivno sodelujete predvsem z Matjažem Zupančičem. Lahko spregovorite še o tem segmentu svojega glasbenega ustvarjanja?

Kovačič: Ja, res, vsakih nekaj let kaj zložim za teater. Z Matjažem prijateljujeva še iz študentskih dni in si edini upa ugrizniti v tako sodelovanje. Recimo pri Filipčičevih *Ujetnikih svobode* (1982) so songi še danes prepoznavni (*Predsednik ZDA, Revolucija*). Za *Demokracijo* (2015), režiral jo je Matjaž, sem napravil tudi take udarne pikre komade, ki bi zlahka dosegli popularnost omenjenih. Ravno tu se kaže, kako smo nazadovali. V prejšnjem sistemu smo hlepeli po novem, po odkrivanju, po spremembah..., država nam ni bila sveta, ne sistem, ne partija. Sedaj se povečuje povprečnost in uspeh imajo lahko le sedativi. Restavracija 19. stoletja se kaže z zaprašnim domoljubjem, zastarelim odnosom do lastnine, hierarhijo... Sicer pa bi bilo najmanj osemdeset odstotkov "oblastnikov" istih – ne glede na politični sistem. Punk-bum na prehodu v osemdeseta je najbolj kritiziral prav to samovšečnost. Teater je izziv. In zaradi tradicije ima možnost preboja. Zanimiv paradoks, kajne? Res se dogaja

izjemen povratek angažiranega, da ne rečem političnega gledališča. Zanimivo, recimo v dramskih tekstih poletne Sodobnosti je prisotna obča dezorientiranost. Vendar je produkcija izjemna in žal spregledamo tudi tisto, česar ne bi smeli.

Forštner: Leta 2014 je preminil Tomaž Pengov. Temu legendarnemu kantavtorju ste se z ganljivim glasbenim dogodkom poklonili v Kinu Šiška. Vi ste ga dobro poznali. Česa nismo nikoli izvedeli o njem, pa bi morda morali?

Kovačič: Tomaž je žrtev slovenskega pogleda na umetnika – boemskega, zapitega in talentiranega. Bil je globok in svet ga je begal. Občutek katedrale: te mogočnosti in zapuščenosti prostora v vesolju in naše majhnosti ter nepomembnosti, kateri ostanejo le impresije – to je Tomaž. Ko so obnavljali kölnsko katedralo, so štoparji tam spali, in prav tam je ponoči napisal svojo prvo pesem. Seveda smo ga občudovali in cenili in potem prijateljevali in mu pomagali, če smo lahko. Civilno stanovsko kantavtorsko združenje poskuša zbrati spisek dokumentov o Tomažu. Navkljub obilici spominov je neverjetno malo materialnih dokumentov (fotografije, posnetki, članki...). Nemarni smo do te dediščine. Ampak to ni le stvar nacionalnih institucij, ampak tudi vsakega posameznika. Slovenci bomo ostali brez zgodovine, ker nam zanjo ni mar. Valvazorjeva knjižnica je v Zagrebu, Hrvati si prilaščajo kmečke punte in celjske grofe, temeljni literarni spomeniki so v tujini, da ne omenjam permanentne razprodaje... Na opomniku požiga knjig pred ljubljanskim Rotovžem so popravili zapis, da je šlo za “požig slovenskih knjig”, v napis, da je šlo le za “požig knjig”. Prej je zapis opozarjal na protinaroden značaj požiga, sedaj je zapis kontracivilizacijski. Z dežja pod kap. Nenehno prilagajamo in čistimo, tako da je na koncu vse medlo, kot da se nam ni nikoli nič pripetilo. Začne pa se vse to pri enostavnem zbiranju materiala, ki, čeprav je, ga ni. Krajše: vse se začne pri Tomažu. Ne gre za glorificiranje, gre za dejstva.

Forštner: Kakšna je njegova zapuščina in ali ima poleg vas tudi druge dostojne naslednike?

Kovačič: Veste, Tomaž je takrat z *Odpotovanji* “okužil” celo tedanjo Jugoslavijo. To je bil nov način, originalen način soočenja s časom hipijevstva, potovanj in ne nazadnje tudi drog. Drugi pomemben obrat k

sodobnosti je napravil Marko Brecej s *Coctailom*. Če zanemarimo vplive iz tujine, sta Tomaž in Marko temelja za vse naslednike.

Forštner: V letu, ko se je poslovil Pengov, smo obeležili tudi stoletnico rojstva velikega Franeta Milčinskega Ježka. Odkrivate v sebi kaj njegovega ali kaj Pengovovega oziroma ali sta – in če, kako – oba umetnika kakor koli vplivala na vas?

Kovačič: Ježek je s svojo človečnostjo in humorjem lajšal težke čase vojne in povojnih zagat. Takšen hodeč socialistični variete je bil. Če mu danes prisluhnemo ali ga beremo, odkrijemo žalostnega klovna. Njegov zapis časa je tak. Tomaž Pengov opisuje potovanja navznoter. Vsak je opravil pomembno vlogo v t. i. kulturni zgodovini. Tu bi dodal še Svetlano Makarovič, ki je s svojimi šansoni nadgradila Ježka. Zlasti njena pesniška veščina in muzikaličnost sta nedvomno močno vplivali na nas. Pomembna figura za žanr kantavtorstva je tudi Tomaž Domicelj, ki je izboril prostor protestnim pevcem, kot so to takrat imenovali. Za razvoj scene, npr. kantavtorstva, morate sicer imeti vsaj dvoje: minimalne pogoje in talentirane posameznike. Bach je deloval lokalno in je zaslovel po smrti. Njegovi sinovi so bili bolj priljubljeni. Vsak predhodnik je pomemben, ozavestiti je treba njegovo početje in ga kritično komentirati in nadgraditi s svojim delom.

Forštner: Kakšen je pravzaprav vaš odnos do glasbe oziroma vaš odnos z njo?

Kovačič: Beseda in glasba sta eno. Zapis ju je ločil, a vsako “branje” ju spet združi. Za ljudi je človeški glas najočarljivejši in najčarobnejši. Instrumentalna glasba je le priprava na izrekanje. Ta molk je zaželen, saj obeta. Tišina je moreča. Glasbo smo si izmislili, da premagamo tišino in njeno eksistencialno grozo.

Forštner: Menda obstaja univerzalna teorija glasbe oziroma prepričanje, da glasba seže v čustveno jedro živih bitij, saj združuje zvoke, ki so v maternici prežemali razvijajoče se možgane. Se lahko strinjate s tem?

Kovačič: Tu so Indijci mojstri, saj zanje vse niha in vibrira. Glasba je le slušni del vsega tega. Pitagorejci trdijo, da je glasba vložena v veselje in je njen temeljni princip. Nedvomno nas prvinske izkušnje zaznamujejo

bolj, kot to sploh lahko kadar koli razkrijemo. Vse vpliva na vse. To zlahka sprejmemo, a težko pojasnimo in še težje potrdimo. Nekateri pa sploh namerno oglušijo. Glasba je nedvomno več kot tonski sestavi, melodika, harmonije, ritem... Muzična vzgoja je bila Grkom izhodišče za razvoj duha. Moderna znanost odkriva, da ukvarjanje z glasbo poveča in okrepi vezi med levo in desno možgansko hemisfero. Če malo poenostavim: imamo več povezav med zaznavanjem in asociacijami, skratka hitreje dojemamo in reagiramo. Zelo pa sem rezerviran do zdravljenja z zvokom. Pri tem gre načeloma za placebo efekt, ki pa je na žalost nujen pri zdravljenju. Telo se samo brani, le včasih potrebuje spodbudo. Lahko to imenujete volja, želja, vera – gre za to, da se človek odloči. Včasih tega niti ne ve in se zateka k obredom in se tako prepušča drugemu. Svoboda postaja nepotrebna in odločanje postaja pristajanje. Nedvomno se tudi veselje spreminja in zakonitosti v njem, začasni ekvilibriumi pa s staljšča multiverzumov ne morejo biti univerzalni. Človekova domišljija tako ali tako vse, česar ne vemo, napolni ali preskoči in poveže. Kaj pa so znanstvene teorije drugega?

Forštner: Ljudje vas poznajo predvsem kot glasbenika, manj znano pa je, da pišete tudi literarne in druge tekste. Samo v zadnjem desetletju ste napisali roman *Poklic: Mladost* (2007), “roman v treh knjigah” z naslovom *Knjiga* (2009), zbirko “orimanih in neorimanih” kratkih zgodb *Socialitete ino štorijali* (2012) ter komedijo *Zoon Politikon Animalikon* (2014). Slednja basen in moralne nauke združuje z nesramnostjo *com-medie dell' arte*. Od kod ta ideja in kaj je glavno sporočilo te komedije?

Kovačič: Ta komedija sledi klasičnim vzorcem zapleta in razpleta z naukom/moralo, je nekakšen afro-latino karneval. Sporočilo je zelo enostavno: nihče ni nemočen. V bistvu je to spektakel, najbolj bi prepričal v kombinaciji z lutkami. Ampak pri našem vrtičkanju v kulturi verjetno tega spektakla ne bomo nikoli uprizorili.

Forštner: Ali vaše zanimanje za literaturo kakor koli izhaja iz dejstva, da je bil vaš oče pisatelj, čigar dela sodijo v sam vrh slovenske klasike, vaša mama pa med drugim tudi literarna zgodovinarica?

Kovačič: Moja mama je strastno kupovala knjige in hočeš nočeš marsikaj prebereš. *Piko Nogavičko* in *Medvedka Puja* sem spoznal, še preden so ju začeli prodajati. Večina tedanjih povojnih literatov ne bi ustvarjala

za mladostnike, če jih ne bi k temu spodbudila moja mama, ki je tedaj skrbela za literaturo pri Pionirskem listu, kjer so se kalili v tej formi. Ko so oddali pesem ali zgodbo, so dobili od nje listek, s katerim so šli do blagajne založbe, tam pa so jim izplačali honorar na roko. Kar se očeta tiče – takrat je šele začel in smo bili deležni predvsem prevpraševanja “o bistvu življenja nasploh”, dvomov in negotovosti. Za literaturo je to fajn, za družino pa ne. Kristina Brenkova je poskrbela za serijo knjig Zlata ptica s pravljicami z vsega sveta, ki sem jih večino prebral. Presenetilo me je neverjetno ponavljanje motivov. Pozneje odkriješ, da je iskanje motivov, kot tudi zbiranje, temelj kulture in povezav med civilizacijami. Sledijo pustolovske knjige. Bralna mrzlica se v srednji šoli poleže in bereš manj in bolj zahtevno. Ruski klasiki, zlasti Dostojevski, so bili obvezni. Pisanje knjig me zanima šele zdaj. Prej so bile knjige zame statične. Nastopi – to je akcija, to je življenje, to se dogaja; knjiga pa je nekaj, kar lahko (po)čaka. Okolje je zagotovo pomemben dejavnik.

Forštner: Je bilo očetovo ime za vas kdaj breme?

Kovačič: Ime ne, njegovo ravnanje pa.

Forštner: Ste se vi kdaj v življenju počutili kot prišlek?

Kovačič: Verjetno je bil to očetov temeljni občutek. Pravilneje je trditi, da smo podnajemniki. Kako že pravim? Zbegani podnajemniki tega sveta.

Forštner: Kakšno je vaše stališče glede “novodobnih prišlekov” oziroma t. i. begunske/migrantske krize?

Kovačič: Selitve so vedno bile in neodtujljiva pravica ljudi je iskanje sreče. Tako piše v enem temeljnih dokumentov razsvetljenstva, v ameriški *Deklaraciji neodvisnosti*. Katastrofe so vedno prisilile ljudi v spremembe, tako spremembe obnašanja kot ravnanja. Komur se ne uspe prilagoditi – izumre. Čim bolj raznoliki bomo, tem večje možnosti za preživetje bo imelo človeštvo. Na srečo nismo isti niti enaki, a moramo biti enakopravni, če hočemo kam dlje. Kako lepo se bere *Deklaracija človekovih pravic*! Naš cilj bi morala biti poselitev osončja, ne pa naftni prepiri in vojne. Ko se je sedanja begunska kriza začela, je bilo kar precej romantizma. Zdaj prevladujeta bedasta domačijskost in zapiranje. Kitajski zid

je iz Kitajske napravil provinco. Iz zgodovine moje družine ter nauka balkanskih vojn mi je bilo jasno, da bo to problem najmanj desetletja.

Največ empatije za drugačne imajo ateisti. Zanimivo, kajne? Prav ateisti so skupni sovražnik vsem religijam. Očitno religije zaradi medsebojne konkurence hočeš nočeš razdvajajo “nas” in “one”, saj delujejo podobno in po potrebi stopnjujejo nestrpnost. Seveda gre v ozadju za prevlado in koristi. Srednjeveški vladarji so uporabljali religijo za temelj svoje države. Meščanstvo je izumilo narod kot organizacijski princip trga, multinacionalke, da bi presegle meje nacionalnega, da bi tržišče oprli na najštevilčnejše religije. Globalnost se enači z neoliberalizmom, in to nas bega. Ta brezsravnost pretakanja javnega denarja k zasebnikom in bančni hokuspokusi, ki si prek kreditov prilaščajo svet – to je vse zakonito. Begunci so nezakoniti, saj rušijo to samoumevnost. Gorje pametnemu!

Dobiček se ne zanima za ljudi, ljudje se zanimajo zanj. Begunci so, žal, posel. Potovanja, selitve, oboje bi moralo biti normalno, a kaj, ko vojna ni normalna. Zatiskanje oči pred vojno in lakoto ne bo rešilo problema. Begunci zahtevajo reorganizacijo gospodarstev večine držav in skupnosti. Mora se uvesti nov sistem vodenja in razporejanja družbene moči. Skratka, zapisane humanistične vrednote morajo postati delovanje samo. Hobbesov *Leviathan* in *Teorija iger* prek sebičnosti uvajata ekonomsko razumno držo, češ, saj se splača biti dober. A ob tem pozabljata, da je pred tem že bilo izpeljano grobo egoistično izkoriščanje drugega. Globalno reševanje naseda občasnim dobrodelnim akcijam, ki na koncu slavijo krivce za krize. Problem tranzicije v vseh državah je: kako legalizirati bogastvo vojnih dobičkarjev in kriminalcev? Žal zaradi tega država tudi obstaja. Z denarjem se da kupiti vse in politične teorije opravičujejo to ravnanje kot smotrno in razumno, saj to omogoča “napredek”. Pri tem zamenjujejo golo rast z razvojem. Begunci rušijo ta ustaljeni princip, saj zahtevajo odrekanje in spremembo organizacije države. Begunci nas opozarjajo, da ni več dosti časa, da moramo vzpostaviti nov svetovni red, če hočemo kot vrsta preživeti. Rešitve bogatih so nas do tu zapeljale. Novo razsvetljenstvo in novi humanizem potrebujemo za pot k zvezdam.

Forštner: V zadnjih tednih Evropo redno pretresajo teroristični napadi, s katerimi so bili povezani tudi nekateri migranti. Je strah pred njimi torej upravičen?

Kovačič: Teroristični napadi so kar stalnica, le da imajo zdaj prizvok vojne religij. Prej je šlo za politične cilje (Baski, IRA, *Rdeče brigade*...), danes gre za religiozno nestrpnost in enoumje. Kako hitro smo pozabili na Južno Tirolsko, tajno vojno Udbe in političnih migracij, na vpade oboroženih skupin v Afriki ali v nekdanjo Jugo... Strah je politična kategorija. V oštariji vas lahko pobijejo med pretepom, povozi vas avto ... – to je pač riziko življenja!

Forštner: Se vi počutite varnega?

Kovačič: Poslušajte, verjetnost, da umrete v nesreči ali napravite samomor, je v Sloveniji najmanj štiridesetkrat večja od možnosti, da zadenete na naši loteriji. Možnost umreti v terorističnem napadu je še manjša od mogoče smrti v letalski nesreči. Navkljub statistiki lahko umrete kjer koli hipoma: električni bliski, potresi, povodnji, ujme, kometi... Se vi zdaj počutite varno?

Forštner: Terorizem je del današnjega sveta. Je to dejstvo ali zgolj predpostavka?

Kovačič: To je dejstvo od pamtiveka. Vojskovodje, gusarji, pirati, hajduki, ravbarji, teroristi... vedno so ljudje z nasiljem in strahom izsiljevali pozornost in poslušnost. Hoteli so le tisto, kar so že imeli bogati – lagodno življenje. Kako so postali ti ljudje bogati? Hja, nekoč so bili njihovi dedje in očetje vojskovodje, gusarji, pirati, hajduki, ravbarji, teroristi... A spretno so se znašli in ustanovili države, ki so branile njihove privilegije. In ob tem, ko hočeš mirno preživeti življenje, vzgojiti otroke in jih naučiti preživeti, te bogati spretno izigrajo. Še preden se zaveste, ste že v vojni. Sami so seveda branik tvoje "svobode". Vladajoči izberejo "strašnega" sovražnika, ki je vedno ustrezno šibek, da je možna manipulacija. Žalostno je, da večina to ve, a nič ne stori. To je sodobni cinizem, sodobni harakiri uma, sodelujemo navkljub védenju. Celo prostovoljno. Popoln poraz prosvetljenstva.

Forštner: Bi lahko rekli, da je terorizem postal (nevarna) ideologija?

Kovačič: Če bo fantom terorizma ozavestil človeštvo, da je nujno sodelovati v skupni prid, bo vsa ta hollywoodska mašinerija zahodne propagande vseeno storila nekaj dobrega. Ampak pametni ljudje se umikajo,

izobraženi služijo kapitalu, znanstveniki se uдинjajo multinacionalkam ... S tehnologijo ni postalo možno le popredmetenje dela, kot je nekoč govoril Marx, ampak tudi popredmetenje misli in zamisli. Skratka, delavce v modrih haljah so zamenjali delavci v belih haljah. Ta terorizem nad intelektom je neskončno nevarnejši.

Forštner: Kakšna oziroma kaj je po vašem mnenju “filozofija” sodobnega sveta in kdaj ter kaj je šlo v bistvu “narobe”, da smo, kjer smo?

Kovačič: V bistvu ni nič narobe. Stvari so take, kot se kažejo. Seveda, če pa vse skupaj primerjamo z našimi zamislimi, proklamiranimi cilji in vrednotami, je seveda svet “narobe”, saj gre vse “napak”, čeprav je le t. i. nadstavba družbe napak; naš superego greši. Skratka, naše zeleno je daleč od tega, kar je. Ampak ta utopija žene človeštvo. Živimo v svetu uresničenih želja, živimo v preoblikovanem svetu, ki je daleč od naravnega in narave. Predvsem prevladuje nekritična eklektika. Nova duhovnost se vrača v poganstvo; znanost postaja religija; umetnost drži družbi zrcalo, a v medije pridejo le njeni ekscesi; javnost je prostor manipulacije in nikakor preverjanja, kaj šele prostor resničnosti..., športniki – absolutno nesvobodni gladiatorji – so idoli. Smotno je edino lokalno delovanje; globalno delovanje je prepuščeno zadrogiranim egoveljakom, ki vse rešujejo le navidezno (zato so problemi družbe ves čas enaki). Filozofija postaja teologija in zanimivo: 21. stoletje je religiozno – vsaj njegov začetek. Resnico so zamenjali tehnološki izumi in manipulacija javnosti. Vse skupaj postaja zmeden lunapark. Tak značilen rekvizit, ki to potrjuje, je mobilni telefon: ljudi razdvaja, da bi jih pod svojimi pogoji spet (z)držil. Pri tem je popoln razkol med tehnično bazo/cerkvijo, klici/obredjem in neprisotnim klicanim/bogom v nebesih. Religiozno trojstvo. Zanimivo: nobenega ni brez preostalih dveh, a se medsebojno izključujejo, da se obdrže kot samostojni. V vsem tem mobitelnem veselju je res pomembnih informacij le ščepec. Filozofija je raztreščena in večina vprašanj se rešuje zgolj estetsko. Estetiziranje je glavno opravilo tega novega sofizma. Kaj pa ljudje? Prestrašeni se uдинjajo demoštom in democistom. Pristajajo na nestrpnost in posredno na vojno ter s tem na lastno izničenje. Tole streznjenje bo grozno. Hirošima je žal pozabljena.

Forštner: Kot pedagog ste nenehno v stiku z mladimi. Če drži rek, da na mladih svet stoji, se moramo prihodnosti bati ali se je lahko veselimo?

Kovačič: Komfort cona je zakon. Samostojnost se ne ceni. Tudi vzorov ni. Poglejte športnike, države ali politike... Ampak kaj, ko zagovarjamo vrednote nekega minulega sveta ali utopije! Mladi vidijo, kar si mi prikrivamo. Iščejo rešitve. Ampak to nam ni vseč – razočarani smo/bomo, ker ne rešujejo naših težav. Recimo sprava je stvar naših dedov in očetov, nikakor pa ne mojih vnukov. Reklo *Na mladih svet stoji* večini pomeni prelaganje reševanja svojih zagat na naslednje generacije. Mladi se rešujejo z apatičnostjo. Seveda bodo prej ali slej ugotovili, da se morajo povezati. Čim širše. Čim več jih bo, več bodo dosegli. Delitev na leve in desne je zastarela – mladim to nič ne pomeni. Aktualni spor je birokratsko-tehnološko proti ekološko-socialnemu. Prvi se borijo za moč, državo, vojsko in zgodovino, drugi za množičnost, civilizacijo, enakost in prihodnost.

Forštner: Je današnja mladina dejavna zgolj na t. i. socialnih omrežjih, ali se vam zdi, da obstaja med mladimi tudi interes za družbeni angažma?

Kovačič: Kako funkcionira država? Prek omrežij. Kdor obvlada omrežje, obvlada svet. Mladi so dejansko pri viru oblasti. Starejši smo tisti, ki se slepimo. Večina mladih začne z ideali enakosti in svobode. Ko uspejo, jim položaj garantirata hierarhija in denar. Večina se odloči za komotnost. Ampak procent je tak kot pri vseh dosedanjih generacijah. Primer iz polpretekle zgodovine so npr. revolucije in kontrarevolucije. Večina se bori le za privilegije, nikakor ne za pravice. Pri mladih je podobno. Obstaja pa radikalno aktivno jedro med mladimi, ki lahko ob ugodnih pogojih krepko zasučo prihodnost. Za te se spleča potruditi.

Forštner: Kaj danes sploh zanima mlade, kaj si želijo in česa jih je strah?

Kovačič: Včasih so vsi želeli čim prej odrasti, zdaj jih umetno tiščimo v nezrelost. Mladi ne morejo začeti na svoje in so s standardom priklenjeni na družino. Zanimiv pojav je neerotičnost, nezanimanje za drugega. Spolnost je del družbenega statusa – recimo homoseksualnost. Večina mladih bi se kar strinjala z uvedbo dogovorjenih porok, saj se jim ne ljubi iskati partnerja. Čustva, zlasti pozitivna, so za sebično samovšečnost nepotreben stres. Filmi afirmirajo negativne afekte, ki jih jemljejo za temeljne gradnike značaja. Odraščanje postaja vedno težje, saj jih firme in trendi želijo fiksirati kot večne najstnike, katerih edino veselje so trošenje in nakupi. Atomiziranje se začne s standardom – vsak ima

svojo sobo, to maternico, iz katere potem noče. Zakaj bi to zdaj delili s komer koli? Odlrašajo s preskokom v svet in starši jih begamo s svojo skrbjo in zahtevami. Posedujejo permanentni občutek krivde do staršev. Inteligentnejši postanejo družinski projekt, nemotivirani družbeno breme, talentirani pa shizofreniki.

Forštner: Kakšen odnos imajo mladi do kulture?

Kovačič: Najprej moramo razčistiti s svojimi predsodki do kulture. Mladi hočejo ugajati – hočejo kariero in nam laskajo, recimo: rock šestdesetih in sedemdesetih je najboljši itd. Šele ko bodo prevzeli vzvode oblasti, bo njihov pogled merodajen, in šele takrat bo razviden njihov odnos. Zdaj se še skrivajo za teorijo in avtoritetami.

Begunci nam bodo vsilili svojo kulturo le, če je naša šibka in ozka. Glede na prevladujočo poliurbano ruralnost sta ta dva pogoja že izpolnjena. Najprej se je treba znebiti nekritičnega poveličevanja kulture in nato aktivno delovati. Ljudje se hočejo družiti in se izražati. Prebujanje najrazličnejših festivalov v Sloveniji mi vliva zaupanje in optimizem. Za zdaj to še vodijo starejši mladinci.

Forštner: Ali po vašem mnenju dandanes še zdrži teza, da narod brez kulture oziroma literature v svojem jeziku nima prihodnosti?

Kovačič: Ne. Poglejte, koliko narodov je privzelo angleščino, pa so še vedno Irci, Škoti, Američani, Afričani, Indijci... Najmočnejši del trenutne literature v angleščini nastane v teh "kolonijah". Brexit bo prisilil Evropo, da za *lingua franca* privzame drug EU-jezik. Vendar ima angleščina tudi druge precej težave, recimo romanskih verzni oblik ne morejo prevesti itd., zato je za opis pestrosti sveta nujnih več jezikov. Danski poslanec je v EU predlagal slovenščino za skupni uradni jezik Evrope, da bi se izognili prevladi jezikov številčnejših narodov. V Sloveniji bi morali narediti projekt: *Slovenščina, uradni diplomatski jezik EU*. Pa ga nismo. Usoda lipicancev.

Nasploh pa se zgublja pomen knjižnega jezika in lokalna narečja izrivajo pogovorni jezik. To je zapiranje v lokalne okvire in vodi k RDS – Razzdruženim deželam Slovenije. Lokalno zmaguje in se bori za prepoznavnost: skoraj vsako mestece ima svoj festival, izdajajo zgodovine svojih krajev, imajo brezplačne internetne strani, lokalni časopisi so dostopni brezplačno... Umetnost bi morala lokalno globalizirati, v našem primeru slovenizirati.

T. i. slovenska kultura s svojimi stebri pa je plačljiva. Nekoč najpomembnejši časopisi so dostopni s plačilom, fotografij spomenikov in znamenitosti se ne sme prosto uporabljati... Na to že leta opozarja Miran Hladnik. Skratka, obča slovenska kultura je plačljiva, lokalna pa je zastonj. Žlahtnost amaterizma in ljubiteljstva krepko premaguje togo profesionalnost in institucionalnost. Nacionalne institucije so prisiljene iskati sponzorje in glavni cilj je preživetje, ne umetnost. Poskusi nacionalnih programov se vsi spremenijo v račune. Kultura se brani s poplavo nagrad, išče svoj prostor v medijih, žal bolj z ekscesi in samonagrajevanjem; brani se s turizmom, ki je nadomestil kozmopolitizem. Tudi publika je površna in zahteva dizajn, ne umetnost.

Kultura je naplavina, nekakšna razbitina preteklosti. Del tega je jezik. Toda jezik vsebuje tisočletno vsebino, ki se je v vsakdanji rabi ne zavedamo, a brez nje ga ni. Jezik je treba ohraniti ravno zaradi tega historičnega spopada govorca in iskanja pomenov sveta. Literatura subjektivno predpisuje pomene in smisel, a šele bralci to oživijo. A ti morajo razumeti, torej morajo uporabljati jezik. Če so bralci, je tudi literatura. Če tega ni, smo vsi Črtomirji.

Forštner: Kakšni so pa vaši (ustvarjalni) načrti za prihodnost?

Kovačič: Napraviti vsako leto celovečerni koncert z novimi komadi in na vsake toliko s kakšno večjo zasedbo. Napisati še kakšno knjigo... in razrešiti, kar se da, da zanamcem ne bo treba reševati naših problemov, v duhu rekla *Svet smo podedovali od naših vnukov*.

Petra Koršič

Šapice

Pesem

naseli me
vsak po svoje
potrese
sito
da se odpre
kar je
prineslo

Le v pesmi

Vsakemu sem dala
nekaj
nekaj
je vsak vzela
a vseeno
me je več

Tisto –
se
nenehno
presaja

se preseje

me presije
droben snop
bele svetlobe
ko raste
zlata lestev

Navodilo za dvorjenje

Naj besede ostanejo tik pred pragom,
kot vernik, ki se sezuje pred Bogom.
Varčuj, kot bi bil v popolni negotovosti,
uporabi besedo tako izbrano kot duhovni,
ki stoji pokončno kot hrast
in okoli sebe občuti sloj zraka,
ki ga povezuje s svetom.
Bodi nežen, kot je mehka dlan,
ki jo je človek znova naselil.

Telo

Moški s pentljo
v laseh
ni katerikoli moški.
Ta ve, da se ščitiš
odznotraj,
a lovke morajo tipat
zunaj,
dotikat mehko,
a nevidno.
Srce
v grbu je znak.
Drsi po gladini reke
kot svetloba,
ki se lomi
v tabernaklju.

Ki je

Preden vstopiš,
me obhajaj.

Za vrati mi pokloni
Kristusovo telo.

Ko zasije snop bele svetlobe,
se osrediniva na žarke,

in tik preden se zasveti
rumeno in se zgodi dotik,

če mižim, ne slišim besed,
gledam ustnice in berem

z njih zvok, se hostija
pred nama razpolovi.

Iz tabernaklja poleti
bel golob, ki nama lega

v kosti.

Draguljar

Zna
uravnotežiti tehtnico.
Le on ve,
da ga vsaka pomota
drago stane.

Dajem se
na draguljarjev krožnik,
naj uravnovesi jezička,
da se stakneta kot ognja
dveh zmajev.

Žametno režeta
jezička tehtnice.

Moljeva luknja

Ne morem izreči,
ko drsim po robovih
tvojih odtisov.
Ne morem izreči,
ko drsim v tvoj svet.

Trgam se na koščke
in se ti nalepim
na moljeve luknjice
spomina.

Tišina
pleše
svoj ples.

Prešita tržnica

Šivam razdaljo
med besedami,
ki so ostale
ob poti
kot znamenja.

Tkeš niti
razpuščenih detajlov
na platnu in molčiš
kot vedno.
Zvijaš cigareto
izgubljenih las
in pozabljenih odtisov.

Pleteva korake
po nikdar tlakovani
fotografiji do tržnice.

Veronika Dintinjana

Pesmi

Job

Nič ni ostalo od hiše.
Ko se je zrušilo zgornje nadstropje,
je najmlajši še spal. Avto smo pustili
pred mejo, zdaj z njim kdo prevaža
ilegalce, orožje ali vojake.
Bog ve, kje je končal pes.

Hčerka je izginila na morju. Dovolj je bilo,
da sva ji enkrat obrnila hrbet,
in angeli so jo vzeli nazaj.
Ženo je pobrala žalost,
zaprla se je v nekakšno vljudno osamo,
kjer telo počne vse kot prej –

Podobna je hiši, ki čaka rušenje,
njeni prebivalci izseljeni,
okna sneta, pohištvo odneseno
in na vratih kot vznožni listek
obvestilo o neizbežnem.

Moja koža je posuta z izpuščaji in mehurji.
Tudi doktorji tukaj ne vedo, kaj mi je.
Avtoimunska bolezen.
Alergija na zrak novega sveta.
Na novo življenje.

Na koncu bolnišničnega hodnika,
ko se izteka nočna izmena in se kakor jutranje molitve
vrstijo polglasne predaje službe, imena bolnikov in bolezni,
beleženje življenjskih funkcij, dihanja, izločanja, nemira, spanca –

Na koncu hodnika je okno, ki se odpira navzven.
Zadnji korak na poti v svobodo.

Nad stavbami mesta se, ko premišljam, zariše zarja,
nežna kakor kos dekliške oprave. Zrak je svež. Nenadoma
se nad obzorjem odpre oblak in skozi dež posije jutro:

Neskončnost mojega obupa ni nič
v primerjavi s tvojim stvarstvom, Gospod.

Kaj govori moj napuh? Nič nisem. Nič nimam.
Samo ta glas.
Si me zato ustvaril?

**Rembrandt van Rijn,
Avtoportret, 1669**

Golo čelo je najsvetlejši del slike.
Pogled je nekoliko utrujen, molčeč,
kapa in sivi lasje izginjajo v temo ozadja –
Mojster je star, žena in sin sta umrla,
imetje pošlo, dragocene slike
prodane, da bi poplačale upnike.
O njem govorijo v pretekliku,
naročil je malo, vedno več
je rjavih in sivih tonov.
Čeprav mojster ve, da je vse
enako neresnično in neobstojno,
še vedno občuti bolečino in razočaranje.
Njegovo življenje je postalo majhno,
doseg roke in misli krajši, ne zmore več
drugega kot majhne korake.
Potezo za potezo. Pogosto brez cilja,
brez pomena. Ko se ustavi, se za hip zazre
vase, v vse svoje naslikane obraze –
Najde nekje v globini oči
blag in, kljub grenkobi, prizanesljiv
smehljaj? To je umetnost:
ne osenčiti oči, temveč
sredi teme naslikati
nenadejan izvor svetlobe.

Vahti

Takrat se spečejo posebni kruhki.
Za tiste, ki pridejo mimo.

Kdo trka na vrata na predvečer vseh svetih,
če ne domači, ki se vračajo.

Ki se vračajo kot zgodbe za otroke.
O tem, od kod smo prišli.
O ljudeh, ki jih nisem poznala,
umrli so, preden sem se rodila.

O pradedu, ki je na prisilnem delu
v Nemčiji sanjal svojo najmlajšo hčer
v beli obleki s šopkom rdečih rož,
kako se poslavlja, odhaja domov –
Isto noč je padla v partizanih.

O stari materi, ki je prišla
moji babici, takrat deklici, dojemljivi za duhove,
odeta v nezemsko svetlobo, naročit,
naj dajo za mašo.

O prababici, ki je sanjala tanke,
preden so se prikotalili v dolino.

O molitveniku, ki se je sam odprl
na strani obredov za mrtve, preden
je novica o smrti pradedu
dosegla mojo mater.

Vedno smo imeli dar sanj.
(In malo manj daru za praktično življenje.)
Sanje so vtikane v resničnost,
ko gre za neubranljivo. Za želje, za smrt.
Enako zgodbe.

Pravijo, da se poezija začne, kjer se konča partikularno.
Pravijo, da išče obliko za presežno.

Jaz pa pravim, da je tisto vmes.
Da povezuje.

Da je glas moje babice, ki pravi:
Za vahti gredo vsi domov.

Točkata

Pred pragom je ležal star šarplaninec,
ni se mu dalo dvigniti glave,
ni ga ganil prihod še enega gosta.
Dlaka scufana, siva, počasi sem previdno
prestopila neugledno mrcino
in pomislila, da morda prinaša srečo:
prestopiti psa na pragu.

Hotel je bil star, slabo vzdrževan.
V kraju, kjer ni razloga za turiste.
Še en ambiciozen projekt, ki se ni izšel;
kraj za praznovanje porok in piknike
zraven akumulacijskega jezera.

Usedla sem se na obalo.
Na mirni gladini so plavali oblaki,
druga stran, drevesa.

Nenadoma se je vse umirilo.
In moje življenje, od koder sem prišla,
se je zazdelo odsev.

Neki drug jaz je mirno opazoval čas
in mi prišepnil, naj si zapomnim,
kako je vse le igra svetlobe na vodni gladini.
Seveda sem pozabila.

Dokler nisem sedem let pozneje
sredi predavalnice v Gdansku
spet slišala tak glas,
oblečen v skodrane lase
Gjoka Zdraveskega,
v meditacijo njegove pesmi.

Prav tako me je prešinilo:
zakaj je moje življenje kakor slabo
vzdrževana hotelska soba?

Zakaj vsi odhajajo. In vedno manj ljudi prihaja.
Zakaj je nisem spremenila v dom?

Zakaj mi ni toliko let pozneje
nič bolj jasno, zakaj kar naprej pozabljam,
kar že vem.

Pol ure hoda stran od hotela
se razpre pogled na gore, jezero, mesto, polja.
Tam se pričnejo Rodopi, zaobljeni vrhovi z značilno vegetacijo,
na makadamski cesti proti gorskim vasem
samo sledi fička, prepoznavne po ožji medosni razdalji –

razgledna točka nima imena,
tam sem prvič poskusila uporabiti makedonsko slovnico,
da bi lahko povedala, kje sem bila –

določena točka,
določeno spoznanje, stanje duha.

Kjer začne začasno postajati
trajno.

Čas bele krave

Na nekem majhnem otoku
ob zahodni irski obali sedim sredi oktobra
v lokalni pivnici.

Kljub prenosu nogometne tekme je skoraj prazna.

Štirje domačini in krčmarica
razpravljajo najprej o ujmi,
ki je pred tednom dni ob obali pokrajine Mayo utopila
dva moža. O vremenu. O ribah.
(Nič preveč natančnega o tem, kje je dober ulov.)
O ovcah. Čisto na hitro o ženskah, pa spet o vremenu,
ribah, ovcah. Tako krog ali dva.
Ne moti jih, da poslušam.

Starejši gospod za točilno mizo me pobara,
od kod sem. Povem. Da imamo pri nas enako ljudsko,
kot je ta, ki je dala otoku ime. Starca zanima,
kaj počnem na Bofinu. Kaj v življenju.
Kot vedno previdno zatajim svoj drugi poklic in povem,
da sem pesnica. (Samo še na Irskem se ob tem odgovoru
ne potrkajo po čelu.) Sledi vprašanje, o čem pišem.

V zadregi hočem reči, da je na to težko enostavno odgovoriti,
toda njegov vrček jabolčnega mošta pričakuje tehten odgovor.
Zato rečem, da pišem o času. Sliši se preveč nedoločno,
zato dodam: O tem, kako ga ni dovolj.

Aleš Mustar

Temišvarske

Tomajska

Barbari Šubert

So stvaritve,
ki niso stvar literarnega žanra.
Ta je ena takšnih.
Danes sem obiskal tvoj grob,
enega najlepših, kar sem jih videl v življenju,

s svečo, kupljeno na bencinski črpalki,
izbira sicer ni bila ravno posrečena,
a je bila prinesena iz srca.
Napočil je trenutek,
da po toliko letih iz imenika telefona izbrišem tvoje ime.
Vem, da te ne morem več priklicati nazaj,
ker nimam daru za pogovore z mrtvimi.
Vedeževalke, mediatorji in šamani
na komercialnih televizijah
svoje storitve mastno zaračunavajo
prek plačljivih telefonskih linij.

Tri make,
tri prekrasne make
sem v Štanjelu utrgal zate, draga Barbara,
ki so zrasli tik ob Ferrarijevem vrtu,
a niso preživeli popotovanja do Tomaja.
Najverjetneje so se posušili v apokaliptičnem avtu ali pa
med pitjem kave v sloviti tržaški kavarni San Marco,
kjer so danes knjige prej dekor kot pa duhovna hrana.
Predvidevam, da je lepo za vedno obležati
streljaj stran od Kosovelovega groba,
zato zbogom, draga Barbara.
Počivaj v miru.
Hvala Ti za vse
in na svidenje na onem svetu,
veš, tuzemski danes ni prav nič prida.

Jadran 2016

Sredi množičnega preseljevanja turistov
iz držav brez morja
ob misli, da mi nikoli
več ne bo povsem prijetno
bučanje morja Adrijanskega,
poiščem miren kotiček
za poletne radosti,
a me vsak pljusk vode ob moja stopala
opominja na migrante druge vrste.
Bol sveta se je naselila v Eminem ušesu,
otok Bol pa so zavzeli turisti.
Bele zastave na turističnih ladjah
so razglasile dokončno kapitulacijo.
Edini uporniki so škržati,
ki z neznosno glasnostjo
naznanjajo apokalipso.
Krema za sončenje
je edina obramba
pred zunanjim svetom.
Skočim v vodo
in se potopim do dna.
Morda bo poezija
vendarle rešila svet.

Urar

Ker je njegovo življenje usahnilo
med zabojniki za ločevanje odpadkov
in ga je moral odkriti prišlek,
ga imam na sumu, da ne bo šel zlahka v onstranstvo,
čeprav Ema meni,
da ga bo njegova pokojna žena na moč vesela.
Njegov vrt je letos obrodil kot še nikoli,
še posebej lepo pa je cvetje.
Sosedje, ki niso premogli odeje,
da bi ga pokrili,
mu smrti navkljub takšen vrt gotovo zavidajo.
Ker je vse življenje popravljaj merilce časa,
je njegovo truplo ohranilo toploto.
Kot vajenec je popravljaj kukavice,
zdaj se nad njegovo hišo zgrinjajo črne vrane.
V odraslem obdobju so sledile budilke
in druge tiktakajoče naprave.
V tem ritmu sta šla s soprogo skozi življenje.
Ko so se pojavile baterije,
je gospa urarjeva neozdravljivo zbolela,
najverjetneje zaradi sevanja.
Danes ur ne nosi nihče več,
so le še aplikacije na mobilnih telefonih,
digitalni zvoki te vabijo na jutranjo aerobiko,
ples in podobne telesne aktivnosti.
Nobenega poležavanja in pretegovanja več.
Od raznovrstnih piskov ob sporočilih, opomnikih,
človek danes niti obletnic ne more več pozabiti!
Zato je tudi urarjevo srce nehalo biti,
nič več tika taka, tika taka, tika taka...

Cluj 2016

Malo pred srečanjem z abrahamom
sredi Transilvanije
odkrijem trgovinico z železnicami,
o katerih sem kot otrok sanjal vse življenje.
Prepozno je za takšne stvari
po dogodkih v Parizu,
Londonu,
Kölnu,
Münchnu,
Istanbulu ...
Medtem ko se vztrajno
izogibam gledanju
slabo režiranih nastopov
televizijskih voditeljev
dnevnoinformativnih oddaj,
slab izgovor za opravičevanje
strahu pred vsebino,
Ema v duhu globalizma
gleda risanke
na televizijskih kanalih multikorporacij
v jeziku, zaradi katerega včasih pozabim na
materinščino.
Za kazen mi mati
v času mojega ustvarjanja
nenehno trka na vrata terase
in z najrazličnejšimi kulinaričnimi dobrotami
kali moj pesniški nemir.
Lahko se z odejo pokrijem do vratu,
danes ne bo treba nikamor potovati.
Drakulo bo Ema spoznala na zaslonu.
Ne bom kupil železnice,
raje bom sam začel potovati z vlakom
zaradi neznosnih letaliških kontrol,
terorja, ki ga zganjajo letališki uslužbenci,
otipavanj, snemanj ...
Dovolj je bilo tega.
Ne bom več zapiral oči

in se pretvarjal, da sem Peter Pan.
Zdaj sem velik,
pred menoj je le še drdranje,
drdr, drdr, drdr,
proti neskončnosti,
naj bo kakršna koli že.

SMS

Manji

Bilo je kratko, toda sladko,
je vsebina sporočila,
ki bo vsem novodobnim tehnologijam navkljub
prispelo s tridnevno zamudo.
V tem času se bodo zgodili novi požari,
potresi, bombni napadi,
morda celo meteorski dež.
Nedavnega sem zamudil med bivanjem v pisateljski počitniški hišici
zaradi odsotnosti prej omenjenih tehnologij
in tako ostal brez na tisoče izpolnjenih želja.
Race na Blejskem jezeru postajajo bele.
Ali veš, da so lipicanci v resnici črni
in samo prezgodaj osivijo?
Tudi moji lasje na temenu belijo.
Sedim na klopci in delam,
kujem verze.
Pred menoj trije črni labodi kot ljubiteljski plesalci
– kako lepa beseda za amaterje –
uprizarjajo Labodje jezero.
Za scenografijo uporabljajo Blejski grad na pečini,
ki je ostal brez princes in brez duhov.
Tam so danes le še pobiralci vstopnine,
ki vsak dan skrbno zapahnejo grajske duri.
Pa vendarle se pred menoj razprostira idila,
ni prostora za najmanjši dovtip.
Lepoto krnijo le
ribiči v opravah,
ki v popolni bojni opremi,
terrorizirajo ribe.
In obiskovalci,
ki mi zastirajo pogled
v želji, da bi na socialnem omrežju
objavili kar se da lepo fotografijo.
Potem oddrvijo,

najverjetneje na kremno rezino,
a takoj za njimi pridrvijo drugi.
Nikjer, prav nikjer na tem svetu
ni več miru.

Za koga in za kaj?

Po skoraj petdesetih
ne ravno znosnih letih bivanja
na tem svetu
se v Temišvaru
po obisku muzeja
novejše zgodovine
vsakič znova sprašujem:
za koga in za kaj
se borimo?
Če mi je bil v mladosti
v glavo vcepljen vsaj retorični odgovor,
danes temu ni tako.
V imenu našega Boga
se je od križarskih vojn dalje
prelilo na hektolitre krvi.
Zdaj so na potezi
islamski skrajneži.
Nisem bogokleten,
le tega ne vem, h kateremu naj se zatečem.
Po uteho k Materi Božji ne smem
zaradi kratkih hlač,
nepremostljiva prepreka
je nalepka na cerkvenih vratih.
Če bi zaleglo,
bi žrtvoval
Emino kozo,
s katero se igra v tem trenutku
in ki iz usmiljenja sorodnikov
ni pristala na jedilniku.
Pod mojim oknom
pet rib v vodnjaku vsak dan brizga vodo,
a prav nobena ne izpolnjuje želja.
Sam imam le eno.
Kot vsaka tekmovalka na lepotnem tekmovanju
si želim edinole, da bi na svetu zavladal mir.
Dobesedno!

**Sodobna
slovenska
poezija**

Katarina Majerhold

Pesmi

Obdobje 1982–1996

Ti si breza,
moja strast je
veter, ki te
na vso moč upogiba –
vate trešči strela
in deževne kaplje,
ki te zasujejo,
so moji poljubi.

Iz hrepenečega jutra
vzletata ljubimki
s precizno in naraščajočo
odsotnostjo središč:
v dan, ki kroži,
jadra
sem ter tja brez zavesti o obzorju kopnega.

Tvoji lasje so jadra,
tvoje roke vesla,
tvoje ustnice
jambor,
na katerem pristajajo izmučeni galebi.

Krik

na tem da izbruhne

– kot strela, ki ponikne v grom

– kot grom, ki razpade v presihajoče polje zvoka in svetlobe:

njuna prosojnost je vaba

za vedno lačne

izgovorljivosti

bolečine.

Ko s prsti blodiva po gostišču za poljube –

vstaja plamenov z vilami prebada
najine stene, topi sobo, v kateri sediva.
Z naju odstopajo fototapete.

Čas, v katerem sva, kipi in se razliva,
prostor ponika, vidiva se iz izvira –

odložili sva vsakdanja oblačila,
samozavest visi na obešalniku,
spotoma sva izgubili svoji imeni
in se z neslutnim propadom besed
ujeli v metajeziku golih teles. V
mednožju je iznajdba medprostora,

os, ki poganja vse osi –
prostor svetosti.

Sanjala je mrtvo teto:

v sanjah jo je videla živo pred vrati v njihovo stanovanje.
Šokirano je vprašala: Ja, teta Slavi, ali nisi mrtva?
Teta ji je tiho prišepnila: "Ne, samo skrivam se."

Na ustnicah žarenje gorilnika
stik dveh ustnic –
zvarjen.
Poljub.

Najprej mrak, potem tema,
pogrebna tišina –
pogrezanje v blagodejni spanec.

Sredi trga je postavljen velik oder. Kulise odete v rdeče satenaste tkanine. V nenadnem preobratu vremena – nad mestom so zbrani grozljivo temni oblaki – tkanine postajajo črne in oder pordi. Razkosani udi in kri vsepovsod po tleh. Na oder prikorakajo zeleni možicljji z napisom v laseh: “To bring you my love.”

Zakaj so najini poljubi zanetili požar,
v katerem sva sežgani do smrti?

Usodo izčrpaš z dejanji.

O ljubezni

Kako stati na dveh mestih hkrati?
Se zaljubiti, biti zaljubljen, ljubiti v tebi, kakor v sebi?
Ni odgovora.

Je pa nebo docela razgaljeno in vrba zacemento osamljena.
V reki se ogledujeta vrba in nebo.
Prostor je najprej izgubil bodice in nato luskinе –
čas je želja bližine.

Jaz imam v sebi in zase poseben prostor
v njem so bajeslovna bitja in bitja, za katera še nikoli nisem slišala

to je prostor za sanjanje in sanjarjenje
to je prostor občutkov čez ta svet

v njem ni besed
tudi jaz molčim
vanj se ne vrivajo računi

metulji neslišno plahutajo
skozi žametni zrak

Strast

V topotu konjskih nog
v topotu tvojih rok
lok telesa
kot burja in kot strela

Na ustnicah pripet srebrn samokres
ki jezikavi tujec ga oblega
in ko petelin oblizne petelina
se gepard v krvi prebudi
plane za kričavo zarjo
jo zgrabi za meso in
kos za kosom trga s kosti

Od nikoder dvigne se omama –
ogenj velik kakor kres
utopljen v morju
dveh zvezd.

Me ljubiš?
Oljenka se je prižgala v sobi tvojih oči –
skrita luč
je odprla tvoj izvir,
pri njem vstopiš
v sebe skozi mene
kot vprašaj
goriš.
Oljenka prižgana v sobi mojih oči –
ljubim te.

Lucija Stepančič

Mojster iluzionist

Odlomek iz romana

“Joj, pa da ne boš pred ta starimi omenjal mojega brata!” Alessandro za volanom me je radovedno pogledal. Ravno pravi čas sem se še domislila. Po avtocesti sicer nisva ravno drvela, rabljeni fiat tega ni omogočal, a vendar sva se nezadržno približevala Celju, mojemu domu in mojim staršem. Vse do meje na Fernetičih sva sicer debatirala o fantku in punčki, ki ju nikoli ne bova imela, a še vedno nisva mogla nehati fantazirati o njima. Na slovenski strani pa se je pokrajina spremenila do te mere, da je vse manj govoril in vse bolj strmel. Italijanom je Kras kar nekaj, pravcata Transilvanija, ki jih zastrašuje ravno toliko, kot nas njihova Padska nižina dolgočasi. Alessandro pa je bil navdušen in tako sva zavila po stari cesti. Vse ga je zanimalo, čisto vse, razen seveda ogabnih novogradenj. V Senožečah sva se ustavila na kosilu v gostilni, vsenaokrog sva čutila firbčne poglede, po vsej verjetnosti so si vsi mislili, da je spet kakšen italijanski foter pripeljal svojo problematično hčer na hipoterapijo; zdravljenje z jahanjem tukaj zaradi premnogih odbitkov z obeh strani meje prav lepo uspeva. Po jedi sva postala še bolj molčeča in še sonce je sijalo v avto kot carinik, ki sumi, da imava marsikaj za prijaviti. “Nisem vedel, da imaš brata,” je čisto mirno odgovoril Alessandro. “Kako bi ga potem lahko omenjal?”

“Ti da česa ne veš? To je pa nekaj novega.” Nobeden od naju se ni želel prepirati. Torej sem mu razložila vso štorijo. Brata je stari razdedinil in preklel, ko je slišal, da ob sobotah v oranžnem ogrinjalu poplesuje po

Ljubljanski tržnici. "Hare Krišna!" se je zakrohotal Alessandro. "Krišna, Krišna, Hare, Hare," je popeval ter vse bolj nevarno izpuščal volan. "Ha, ha, ha! Oprosti! Ampak... Ha! Ha! Ha!" Ker sem že vedela, da smeh pri njem ne pomeni ničesar veselega niti smešnega, še duhovitega ne, in tudi to, da je posmehovanje pri njem vedno smrtno resno, v duhu metafizičnega traktata, nisem bila užaljena. V nasprotnem primeru bi letel iz avta. Čeprav je vozil on. Tako pa je slišal vse od začetka do konca. Kako se je Tomaž preselil v Ljubljano in kako je bilo o njem slišati samo najlepše. Kako je bil vsesplošno razglašen za preskrbljenega otroka in kako se je vsem kar oddahnilo. Kako so ga vsi (starši, stari starši in krstni botri) odključali kot uspešno zaključen primer ter še nekaj časa spali spanje pravičnega. Potem pa so se začele govornice. O oranžnih čudakih. Vsa vas se je privoščljivo režala. Mama se je vsako soboto dopoldne odpeljala v Ljubljano, si inkognito ogledala njihov spreved ter se naposlušala strupenih pripomb o sumljivo dragih supergah in čevljih, ki gledajo harekrišnovcem izpod halj. Njeno ponižanje je nenadoma napolnilo ves avto in zgoščena atmosfera, ki je zavela iz mojega pripovedovanja, mi je dala vedeti, da sem spet doma. Ko sva v bližini Ljubljane zavila proti Štajerski, je bilo tako, kot bi se v hipu, z enim samim smerokazom, razveljavila cela serija reinkarnacij. Pokrajina za vetrobranskim steklom je izdajala, da sta tam zunaj minili tako jesen kot zima, moj problem, če tega nisem prej opazila. Na sporedu je bila zgodnja pomlad, s prvimi utrujenimi in utrudljivimi sončnimi žarki.

Alessandra bom najprej pripeljala v našo gostilno in ne domov, tako sem zatrdno sklenila. In tja bova prišla kot gosta, to bo še najboljše. Le kaj bi si (on ali sploh kdor koli) lahko mislil o tem? Ampak nisem marala tvegati, da bi ga mama ob kakšnem družinskem prazničnem kosilu zadavila s svojim jadikovanjem, tako kot še vsakega mojega fanta pred njim. Potrjeno še ob potencialnem zetu ni mogla pozabiti na politike, ki so bili zanjo in za njej podobne pravi porno carji. Če vsaj ne bi tako patetično utrujeno ves čas stokala "oh, ja", bi mi bilo za politiko morda še vseeno. Tako pa... No, v gostilni se bo vsaj korektno obnašala, ne pa tako, kot misli, da se mora obnašati na pamet trpeča slovenska mati. Ko sva nazadnje le zavila v klanec s smerokazom za naš kmečki turizem, mi je Alessandro nekaj že zatrdno obljubil. Da le ne bi vprašal mojih starih, kako to, da imata samo hčer, sina pa nobenega. Saj ne, da bi mu pripisovala, da je sposoben izreči nekaj tako butastega, a nikoli se ne ve. In poleg tega se mu je vse bolj očitno poznalo, da je tole zanj tuje okolje, ki mu je vse prej kot pisano na kožo. Ustavila sva. Izstopila. Vsa trda od dolge vožnje. Na hitro sem mu še pošepnila, kaj se pri nas spleča naročiti in kaj ne ter s kotičkom očesa zaznala nov prizidek,

podoben akvariju (verjetno namenjen izgnanstvu kadilcev). Punca, ki je kelnarila namesto mene, se je nosila kot Amy Winehouse, in kar mislila sem si lahko, kako gre na živce mojim starim. Dredi, uhani v nosu, po rokah tetovaže, sicer pa zdelan, zdolgočaseno vzvišen pogled.

Nedeljsko sonce je sijalo že preklemansko izmozgano, ko sem odprla vrata in se kar na lepem zavedla, da me je strah, neznansko strah. Čeprav sem obenem opazila nove ploščice po tleh (le zakaj nove, če so pa še grše od prejšnjih?). Nove slike po stenah, in to vse po vrsti harekrišnovske, ob tem pa ceneno uokvirjene. In novo, drugačno (to pa res precej lepšo) šipo na nihajnih vratih v kuhinjo, prejšnja se je verjetno razbila, me prav zanima, kdaj in kako.

Tu sem torej, doma. Vsak hip bi me lahko zagledal kdo od mojih. Bo to mama? Bo to foter? Ali celo Tomaž? Če je spet prišel kuhat ingverjev čaj? Iz gostinske sobe se je razlegalo mnogoglasno prepevanje tiste grozne pesmi *Happy birthday*, očitno so praznovali nekakšno obletnico, zvenelo je kot rojstni dan starega, zelo starega dedca. Alessandro, ki se je ob pogledu name vidno prestrašil, me je posadil za prvo prosto mizo in se ves zaskrbljen usedel zraven. Pomislila sem, da so taki verjetno tipi, ki pospremijo žene v porodnišnico. Zoprna neznana kelnarica je šla mimo s polnim vozičkom umazane posode. Vražje spretno se je obračala, to sem ji že morala priznati, enako virtuozno pa nama je tudi brez vsake besede dala vedeti, naj ne računava nanjo, saj nisva v njenem rajonu. Vrata se še niso do konca iznihala za njo, ko je skozi prišla mama. Skorajda bi šla, in to prav furjasto, saj se pri nas vedno nekaj mudi, kar mimo naju, ko ji je le potegnilo, da sva midva tukaj na novo.

Niti besedice nisem spravila iz sebe, čeprav sem hočeš nočeš opazila, da se je precej postarala, vidno shujšala, da pa ima natančno tisto frizuro, ki sem ji jo vedno svetovala, a me do takrat ni nikoli poslušala (kratki lasje namesto trajne, posvetljeni prameni namesto trapaste platinaste barve). Če je ne bi navdajala nekakšna žalost, bi delovala celo športno. Vprašujoče se je zazrla v naju – kot v gosta – z blokom in pisalom v rokah, pripravljena, da si vsak hip zapiše naročeno. Potem pa s hitrim, paničnim gibom odložila oboje, nekomu naravnost na krožnik z zrezkom, in se zaskrbljeno zazrla vame. “Vam je slabo, gospodična? Vam prinesem vodo?”

Pa ne, da mi je vprašanje izvabilo prave pravcate solze! Iz oči mi je butnilo nekaj vroče krokodiljega, kaplja za kapljo se je iztekala z blazno hitrostjo, skorajda samodejno in v velikosti oreha. “Samo ne se razburjati, gospa,” jo je pomirljivo nagovoril Alessandro. “Moja zaročenka je samo lačna. Tako

lačna, da ji gre že kar na jok. Pa sem ji rekel, da ji ni treba hujšati, da je zame lepa takšna, kot je.”

Ob teh besedah pa se je utrgalo mami. Najprej je debelo pogledala in se takoj zatem začela še sama solziti, čisto brez vsake besede, tako kot jaz, a ko ji to očitno ni več zadoščalo, je zapadla v krčevito stokanje. Kot bi čisto pozabila, da je pravzaprav v službi. Ne vem, kako dolgo sem vsa šokirana buljila vanjo, ne da bi bila sposobna sploh kako odreagirati, ob prvih krikih, ki so se ji začeli izvijati, pa je iz kuhinje prineslo še fotra. Tudi on je bil shujšan in postaran kar za nekaj let in po novem je nosil očala. “Prosim, da takoj odideta,” naju je nadrl. “Takoj, še ta hip, s takšnimi, kot sta vidva, se nimamo kaj pogovarjati!”

Alessandro je ubogal s prečudno miroljubnostjo, brez najmanjšega ugovora, a tudi, kar je bilo najbolj čudno, brez najmanjšega začudenja. Že pri avtu naju je dohitela natararica, ki je pritekla iz prizidka, kadilskega akvarija (kako, če sem jo videla, da je malo prej izginila v kuhinji?). “Prosim, oprostite,” se je drla v angleščini, kar na lepem vsa ustrežljiva in še kako zaskrbljena za ugled hiše. “Vama moram razložiti, da si ne bosta česa mislila!” Alessandro jo je pogledal brez vsake radovednosti in v tistem trenutku sem dojela, da že ve, kaj bo povedala. “Kar po slovensko povej!” sem se zadrila. “V redu, stvar je ta, pri tej hiši so imeli hčer, nisem je sicer nikoli poznala, ampak vem, da so jo imeli, in ta punca je šla enkrat pred leti v Italijo, v Firenze, in se ni nikoli vrnila. Niso je našli, ne žive ne mrtve. Gospa pa zdaj dobi živčnega, če sliši samo besedico v italijanščini. Nič čudnega!” Le še na registrsko tablico je skorajda nehote pogledala in postala še sama precej zelena. “O, zaboga! Firenze!”

Je Alessandro z mojo mamo res govoril italijansko? Pa že! Ničesar se nisem mogla spomniti, vse se je sprijelo v kepo, kakršna ti začepi grlo. V katerem jeziku govoriva, če sploh govoriva? Naprej nisem mogla več razmišljati, tako kot tudi nisem mogla več jokati. Alessandro je ravnal sočutno, a spretno in odločno, napakiral me je v avto in odpeljal. Nekaj časa sva vozila v popolni tišini, ki je tudi njega nervirala. Dobro sem razločila nevihte, ki so se mu podile po glavi. Kot da se nekaj ni izteklo po njegovih popolnih načrtih. Najprej me je hotel zamotiti z debato o fantku in punčki, “se spominjaš, Roberto ima vedno umazane roke, pa naj si jih še tako umiva, ne moreš ga odvaditi žvečenja in rad ima trapaste filme, Marina pa je polna skrivnosti, balet jemlje pretirano resno in njeni filmi so trapasti na drug način”, na kar sem ga prekinila s histeričnim: “Nehaj že!” Najprej je pobito obmolčal – tudi tega, kot sem opazila, ni bilo v načrtu, potem

pa se je enako nenačrtovano začel krohotati s svojim okrutno neveselim smehom, ki se je na sredini prelomil in začel zveneti vse bolj pobito.

“Ustavi!” sem zavreščala s počenim glasom, ki kakor da ne bi bil moj. Nisem sicer pričakovala, da bo ubogal, vendar je, kot utelešena pohlevnost, kot alegorija poklapanosti. Tudi njega je bilo strah, čeprav na povsem drug način kot mene. “Pa tako sem se trudil, da bi iluzija uspela, oprosti,” je šepnil s povešenimi očmi. Takega ga nisem poznala. “Iluzija, kakšna iluzija, se ti meša?” sem se drla, a obenem tudi zaslutila odgovor. Vseeno je odgovoril, mirno in zbrano. “Vse to je bil samo privid. Ki sem ga ustvaril zate. Samo da ne vem, zakaj se ni posrečil. Moral bi se. Vedno mi je šlo vse gladko, ampak zdaj... Sicer si pa že sama ugotovila. Tvojih že zdavnaj ni več!”

Sem morala tako furjasto planiti pokonci? Ga prisiliti, da za klinčevo voljo zares že enkrat ustavi, prekleto? In potem zaloputniti za sabo, kot bi mu hotela z avtomobilskimi vrati primazati klofuto? Ali, še raje, zbuditi mrtve? Nič ni pomagalo, pa tudi odleglo mi ni. Kako bi mi le?

2

“A ne veš, da si bila odsotna celih sto let! Tako kot v pravljicah! Nisi še nikoli brala o čem podobnem?” Alessandro je počasi vozil za mano in se drl skozi spuščeno šipo. Kot pravi latinski kurbirček. Le pogled od blizu bi razkril, da je dobesedno hudičevo zaskrbljen. Tako zelo, da je celo pozabil biti grd. “Pri nas teče čas drugače kot pri vas! Vsak dan se lahko zavleče za vaših trideset let. Še posebej, če se valjam po kavču!” Nisem ga hotela poslušati.

“Nikogar od tvojih ni več med živimi!” Kljub vsej jezi sem opazila, da se njegova maska italijanskega srednjeletnika raztaplja in na površje spet prihaja njegovo obličje marmornega božanstva s kodri na čelu. A tako panično razmršenega, kot od klasičnega kipa nikoli ne bi mogli pričakovati. “Sploh pa tukaj straši, da boš vedela! Zaradi tebe!”

Nazaj! Samo nazaj! Niti malo ga nisem hotela upoštevati. Samo to mi je šlo po glavi, da moram govoriti s starima dvema, da moram vsaj poskusiti. Pa tudi če ju sploh ne bom prepričala. Moram! Furjasto sem vztrajala po hribu navzgor, Alessandro pa je počasi vozil za mano kot bedak, prizora bi se razveselil sam Fellini. Bolj ko sem bila ob sapo, bolj sem razkazovala odločnost. Pa ne, da je nasedel? Vsakič ko sem se obrnila, da bi ga spet

nadrļa, je bil bolj bled. Saj ne, da mu ni pristajalo. Bledica ga je delala lepega za znoret. Ampak jaz hočem govoriti s starši! Moram!

In če bi pogovor vendarle uspel? Če bi budale, ki se prenažirajo, in vse tiste cepce z nedeljskih praznovanj pometal ven in bi v resnici sedli skupaj, kot nismo še nikoli? In kot bi po vsej verjetnosti morali? Bi se končalo v vsesplošnem joku, ampak takšnem, ki je zdravilen? Bi jima končno lahko povedala vse tisto, kar sem jima želela povedati, odkar sem vedela zase? Bi me poslušala? Ali vsaj slišala? Pot se je raztegovala in krčila, kot bi na mile viže švedrala pravljicne sedemmiljske škorenjce. Kot v sanjah, v katerih se trudiš in trudiš, pa gre vse mimo tvoje volje. In še luči ob cesti so svetile čisto drugače, kot sem se jih spominjala, vse je izžarevalo takšno nepopisno melanholijo, kot jo lahko povzroča le tehnološki napredek, ko že rahlo zastarel zaide v provincialno verzijo samega sebe. Sploh pa nisem prepoznala niti stavb, ki so bile že s tistega malo, kar sem sploh lahko razločila, nekako nedoumljive. Pa kako, mar nisem že zdavnaj znala gledati v temi? Kaj pa, če je bilo zame bolje, da vidim čim manj? Le vaška cerkva je ostala podobna sama sebi, še ob najbolj škrti osvetljenosti je kazala vestno prenovo. Enako tudi nekaj njenih kolegic v daljavi, ljubko posajenih po gričevju. Vse ostalo pa... Da ne rečem.

“Hej, prosim te, nehaj! Pridi nazaj!” Alessandro, da me nekaj prosi? Že zaradi tega je bilo vredno zagnati ves ta cirkus. In tako sva nadaljevala po poti, kjer sem poznala vsak najmanjši kamen. “Še žal ti bo, boš vide-la!” Resnično mu ni bilo vseeno zame. “Oh, itak, da mi bo,” sem jezikalala z nesramnostjo obupancev. “Potem pa ti kar zdaj povem! Po tvoji smrti je v gostilni strašilo! Grozno strašilo, še podnevi! Če so še polne litrce plesale po šanku, če je bilo na veceju, ko je človek potegnill vodo, namesto izplakovalnika slišati histeričen ženski jok, potem veš, da smo tam, kjer ni muh!”

Če je tako, sem pa res morala videti kraj dogajanja! Strla se bom pozneje, ko bo vse za mano! In žalovala tudi! Tako sem zatrdno sklenila. Že sva bila na vrhu hriba, jaz s svojo prehitro hojo, on s svojo prepočasno vožnjo. Ustavil je in zajel sapo, kar čutila sem, kako zbrano strmi vame. Sapo sem zajela tudi sama, ampak drugače kot on. Tako, da bi lahko čim bolj na glas zakričala, vendar mi je krik obtičal v grlu.

Namesto svoje rodne gostilne sem, natanko na njenem mestu, zagledala ogromen nakupovalni center, ves v steklu. “Grozno veliko časa je minilo, preden si je sploh kdo upal kupiti propadlo stavbo in jo podreti, še investitorji od zelo daleč so si hitro premislili. Nazadnje je avstrijski podjetnik tukaj zgradil vse tole, kar vidiš.” Nakupovalni center? Med vinogradi in zidanicami? Tako rekoč sredi divjine? Ogabno! “Navsezadnje pa lahko

tukaj stoji samo nekaj takega, kjer se ljudje ne zadržujejo, sploh ponoči ne. In menda Avstrijcu tole kar nese. Se sploh ne pritožuje.” Nese?! Pa kakšne klati Alessandro, kje se je naučil te spakedrane podjetniške govornice? Se bo začel še bratiti s takimi? Je postal totalen kmetavz? Osvetljeni zaščitni znak, nekakšna nenavdihnjena mešanica Hoferjevega in Lidlovega, mi je toliko da ne prikimal v odgovor. Vsa besna sem se napotila v pridušeno razsvetljeno stekleno stavbo. Naj vidim. To pot nisem, kot že tolikokrat, pozabila, da znam prosto prehajati skozi stene. Noben senzor me ni zaznal, kako bi me le.

Iz varnostnikovega kurnika je bilo videti svetlobo mnogih zaslonov ter slišati zvoke iz porno filma. Na vseh zaslonih je bilo videti le založene police in prazne garaže, le na enem je nekaj migalo v naravnih barvah, in še kako migalo. Očitno pa je eno in drugo zaposlenega približno enako dolgočasilo. Na lepem se je obrnil naravnost proti meni, a me očitno ni videl. Zazehal je. Nisem se hotela več ozreti, tudi brez tega sem vedela, da mi Alessandro sledi, previdno in obzirno. Nežnost ga je obdajala kot milni mehurček. Skozi predimenzionirane prostore sva mimo vseh mogočih izložb prišla do oddelka s špecerijo.

Razbijanja sem se lotila brez pravega prepričanja. Samo zato, da bo vedel! In zato, da bo vedel Avstrijec, prekleti vsiljivec! Da bosta vedela! Ampak sem kar hitro pozabila nanju. Destrukcija se mi je razkrila v vseh svojih razsežnostih, da ne rečem v vsej svoji lepoti. Nisem si več mogla domišljati, da sem plašno miroljubno bitje s posebnim odporom do nasilja. Alessandro je lahko samo gledal, kako sem se spravila nad police ter z njih s krepkimi, dobro odmerjenimi zamahi pometla vso robo, večinoma v enem samem šusu. Je opazil, da me prijetno spodbuja že to, da sem cene lahko kar odmisllila, čisto drugače, kot me je učila mama, ki je vedno preračunavala, kaj si lahko privoščimo in kaj ne. Jaz pa samo: bamf! Po zraku so frčale konzerve, frčale so škatle in vrečke, stekleni kozarčki in tetrapaki, frčali so špageti, sladoled in kava. Frčali so zamrznjeni obroki, klasično požeruški s polno ocvrtega, pa tudi dogmatično veganski in še bolj dogmatično shujševalni. Frčale so tudi steklenice, najprej tiste najdražje iz posebne vitrine, ko je zmanjkalo vsega prestižnega, pa tudi cenejše zadeve, vse do zadnjega pira. Frčala je kozmetika, frčala je posoda. Razbita jajca so se mešala z razlitim šamponom, v brozgi je kmalu pristala še kompletna zaloga ponev in pekačev, ki so bili prav tisti teden menda v akciji. Oh, in piškoti! Kako imenitno so se drobili, kakšno popolno brozgo so ustvarjali, še posebej v kombinaciji s pikantnimi eksotičnimi omakami. Da o tortah ne govorim! Prav imenitno so se razpljuznile, kot bi komaj čakale samo na to.

Trpinčena materija me je s svojim odzivom presenetila, namesto javkanja sem zaznala odobravanje, vsaka stvar posebej je bila očitno že zdavnaj pripravljena na gnusen mučniški konec na zadnjem mestu prehransko-porabniške verige, v sekretih, odtokih in na smetiščih, v najboljšem primeru v reciklaži, zdaj pa se je ponudila priložnost za smrt, ki je bila vsaj tako prenapeto patetična kot samosežig in je vsaj od daleč spominjala na klofuto svetu, ki jo je zaslužnil, tako kot je, če dobro premislim, zaslužnil človeštvo. Razbijala sem in uničevala, prizanesla sem le igračam, celo najbolj trapastim barbikam. Tako kot se pri najboljši volji ne bi mogla pripraviti do tega, da bi storila kaj žalega medvedkom, ki so me gledali z neskončno milino svojih gumbastih oči. Še napise *I love you* in namige na valentinovo sem jim odpustila, odpustila sem jim celo to, da so bili žaljivo ceneni in banalno zmašeni skupaj iz najbolj obupnih materialov. In še z razumnostjo so me presenetili, videti je bilo, da do dna duše razumejo moje na novo odkrito navdušenje nad uničevanjem. Odslej bom čisto drugače gledala na moške in na njihove destruktivne nagone, tako sem si vsaj mislila, spoštljivo bom razmišljala o borilnih veščinah, o akcijskih filmih, polnih eksplozij, ter celo o vojnih prizorih, ki ne škrtarijo z bombardiranjem, vse to namreč predstavlja krik na pomoč in skrivno iskanje izhoda iz civilizacije, ki človeka zadavi s svojo blefersko popolnostjo, vse to je samo iskanje izhoda iz suženjstva (še posebej, če poteka iz toplih foteljev). Pa še svoji na novo odkriti sposobnosti za ustvarjanje hrupa sem se lahko čudila, pri čemer so me navdušeno podpirali artikli, ki bi že čez kak teden postali drek ali nerazumljiva, naravo ogrožajoča odplaka, tako pa so se raje maščevali svetu stvari, ki nas molče, a potuhnjeno veže z milijonom niti.

Alessandro je stal nekje ob strani, žalosten kot še nikoli, in če ga je kaj bolj ali manj po pomoti zadelo, se ni niti umaknil, celo tako je bilo, kot da vse pada kar skozenj. Toliko, da ni nastavil še desnega (oziroma levega) lica. Varnostnik, ki se je primajal iz svojega brloga, je svetilko usmeril naravnost vanj, a ga očitno kljub temu ni videl, trenutek zatem je stopil skozenj. Kaj šele, da bi opazil razdejanje, ki sem ga povzročila s svojim razbijaškim izbruhom. Telefon, ki mu je kar na lepem zazvonil, je dolgo iskal po vseh žepih in zehal še takrat, ko se je oglasil, čeprav ga je očitno poklicala ljubica. "Pa če ti rečem, da tu ni nič, živ dolgčas, kakšno strašenje? Da ne pridem jaz tebe strašit, le pazi." Pohotno se je zahehetal. "Ampak Nina še vedno pravi, da se vsako noč sliši razbijanje. Kot bi nekdo metal stvari naokrog." Ženska je očitno hotela biti zraven, ko bo konec sveta, in si rezervirati najboljši sedež. "A ti misliš tisto punco, ki so njeni ta stari najprej zagonili ves denar za detektive, potem pa so se spreobrneli

v harekrišnovstvo in izginili, da ni bilo o njih nič več slišati?” Vse to je sicer že vedel, a je vseeno še enkrat vprašal. “Nina je neka daljna žlahta od njih. Punca je imela še brata, ki je bil harekrišnovec že prej. Ampak je menda vseeno slabo končal.” Varnostniku se ni dalo več pogrevati starih tračev: “Daj že nehaj sanjati, raje sanjaj o meni. Pa obleči tisto, kar sem ti zadnjič kupil, a boš? Bom jaz tvoj duhec, tvoj Frankenstein!”

Nisem mogla več poslušati tega bedaka. Alessandro, ki ves ta čas ni nehal napeto buljiti vame, mi je sledil, ko sem zapustila prizorišče in se skozi zaklenjena vrata izmuznila na prosto. Osvetljen z mesečino mi je sledil na pokopališče.

Val Trismegist
Izhod iz kroga

Sedim v globini svoje sobe, ujet v vrtenje, v opazovanje samega sebe. Nikakor ne uspem razbrati svojih strukturnosti in ugotoviti, kako so se um, narava in snov oblikovali v zasenčenih pojavnostih mojih trenutkov. Ali obstaja smiselnost oblike? Vsi koti teme noro iščejo svoj izvor. Razdeljen, razpolovljen se v dvojnosti vnovič podvajam in tako si podvajanja sledijo do nerazpoznavnega. Ti nizi so samostoječi, samonamembni in ne nudijo nobene oporne točke. Kako razrešiti uganko v kaosu nasprotujočih si prvin in delovanj, ki si stojijo nasproti in se raztekajo, nasprotujoča si že sama v sebi, v različne smeri? Vztrajno si prizadevam v poltemi niča, v medlem pretakanju zraka ujeti kak utrinek svetlobe. Kar tako, za popotnico, za prehode prek te sobe, v kateri izgubljam svoje bitje v zrcalu, v goščavah misli in čustev, ki so se ujele vanj. Razbitost mojih obrazov me vedno znova prelomi v dvome; ko strmim v ogledalo, so ti obrazi čudno različni in hkrati enaki. Morali bi biti taki kot zretje, a niso, vedno so malo preveliki, malo premajhni. Kvadratasti, trikotni, pravokotni, krožni pridihli se pojavljajo na neki nepravilni način in jih spreminjajo. Tako so izrazi bolj ali manj popačeni, predvsem pa odtujeni svojemu izvoru in zato skoraj boleče tuji. Ta tujost, ta neskladnost z mano, se pojavlja kot številne sence, kot presihanja energije. Postajam vse bolj in bolj razdvojen, dvomi se nenehno zrcalijo v ogledalu in v meni. In tudi v tem procesiranju, v trgajočem nizanju nesmislov, prihaja do popačenih slik, kajti dvom v zrcalu ni enak dvomu v meni. Vse te

množice jaza krožijo samosvoje, povsem nekonsistentne se vrtijo v čudni norosti, v skoraj blaznenju na gladki površini zrcala, nato pronicajo vame, počasi se razširjajo, raztekajo kot erozije. In ne pripadajo času, zato so lahko tako lenobno nedoločene v svojem počasnem polzenju v moje prsi, v mojo glavo. Zdi se mi, da se bližam robu, kjer se začne blaznost, ker nas je v zrcalu vedno več, ker te množice potrganih jazov kričijo: "Jaz sem ti!" Skušam odgnati nenehnost senc, toda dogodki, tako zelo čudni, nerealno realno presenetljivi, me dodatno spravljajo na robove percepcije.

V svojem stanovanju sem zjutraj našel slike V. G. Gotovo gre za ponaredek, ker so originali nepredstavljivo redki. Skrite so v kovčku za prenašanje oljnatih slik, postavljenem za omaro v shrambi. Ni mi jasno, od kod so prišle, od kod ta kovček, absurdnost njegove prisotnosti me obarva z vprašanji, ki se vrstijo in vztrajno vrtajo vame. Na mizi pred omaro v rdeči čaši gori sveča, njen plamen rahlo sveti na kovček. Nezmožnost najti ustrezne odgovore me potiska v kot in spravlja ob živce. V kaotičnem vrtenju senc, ki se v ponorelo nemem vibriranju spuščajo vame, skušam rešiti uganko. Običajno je posledica logično sosledje po zakonu vzročnosti, tukaj pa tega vzorca ne opazim. Neznanke me nenehno begajo in votlijo.

Vem, da slik nisem naslikal jaz, niti buden, niti v spanju, niti v nezavednem. Od kod so prišle, nepovabljene sence, ki ležijo in razdirajo moj mir? Kdo jih je prinesel?

Zjutraj sem prejel grozilno pismo. Nekdo od mene zahteva, da mu predam slike, za katere sem že dobil plačilo. Sprašujem se, kakšno plačilo neki – denarja ni nikjer, slike so tukaj, čisto stvarne ležijo varno zaščitene v kovčku. Vonj prižgane sveče meče svoje rdečkaste odseve vame.

Očitno gre za mrežo dobro organiziranih ponarejevalcev, toda zakaj so izbrali ravno mene? Vprašanja se ponavljajo, nizajo se v vedno enakem zaporedju. Kdo se je vtihotapil v moje stanovanje in pri meni skrtil slike? Kakšna igra je to, kako se bo razpletla, kakšne bodo posledice? Razen dejstva, da sem slikar, med slikami in seboj ne vidim nobene povezave.

O ponarejevalcih slik so vedno obstajale zgodbe na meji čudežnosti, obdaja jih mističen pridih skrivnosti in strasti. Toda jaz sem slikar, morda mističen, skrivnosten in strasten, a nikakor nisem ponarejevalec. Kakršna koli podobnost mojega slikanja z deli V. G. bi pomenila le, da gre za posebne vrste sinergijo, za izstope iz časovne linije in njeno preseganje, kajti v linearnem poteku časa, v tkanini časa in prostora, se občasno pojavijo prehodi, ki ne pripadajo nikomur in nobeni znani obliki...

Nenehno obsesivno iskanje rešitve uganke in pričakovanje, da se pojavi avtor grozilnega pisma, me vztrajno porivata proti norosti. Grožnje, ker

nisem dostavil obljubljenih slik, so sekundarne, toda tudi njihovo razraščanje me lovi in hromi. Hkrati pa obstaja tudi nezanemarljiva možnost, da pride policija, če so bili ponarejevalci neprevidni in so za sabo pustili kakšno sled. Ponaredki, namenjeni preprodaji, so v tem kovčku, pri meni, in nelogičnost, nerazumljivost njihove prisotnosti me votlita do skrajne meje še vzdržljivega.

Popolnoma vznemirjen, skoraj blazen od norih kroženj enih in istih misli, stopim skozi vrata na ulico. Sprehodim se do centra mesta. Že nekaj korakov v vetru me pomiri. Čudim se tej nenadni svežini. Tako noro prvinsko, brez vseh zadržkov se pojavi hrepenenje po svobodi. Zavest in življenje se prevevata v beli svetlobi. Ta trenutek sem izpolnjen z visokimi, skoraj previsokimi amplitudami, vse vibrira na meji spoznavnega. Toda še vedno ne vem, kako naj odkrijem prave stopinje, tiste, ki vodijo v popolnost ravnovesja. Spomini se zavrtijo, znova in znova se vrta ta ulica, želim najti skrivnostni prehod, ki vodi v razrešitev. Iščem ga v jedru bitja, a se mi vsakič znova izmuzne, vem le, da je ravnovesje ključ, ravnovesje je odgovor.

Vprašanja brez odgovorov za hip ugasnejo, zatopljen in rahlo utrujen hodim nazaj proti domu, ko naenkrat pred seboj zagledam moškega. Skoraj neopazen je bil, dokler me ni pritegnil način njegove hoje – čisto enako se premika kot jaz. Podobnost hoje in tudi to, da je od zadaj nekako identičen z mano, me potegneta v vrtince nerazumljivega dvoma o lastnem obstoju. Da, videti je takšen kot jaz, hoja, višina, barva las – vse je enako kot pri meni. Ta vrat pred mano je kot moj, glava in lasje dišijo po meni. Telo ima koščeno in vitko in njegovi koraki so precej drobni, podobno kot moji. Kaos me znova vsrka vase.

Zasledujem tega moškega po ulici, njegovi koraki odmevajo kot moji. Ujamem njegove misli, njihove frekvence so čisto tukaj, donijo v moji glavi, kot da so moje, dovolj so močne, da me potegnejo in vsrkajo vase... Sprašuje se kot jaz, ravno ta trenutek se sprašuje o smiselnosti, o ženski, ki je v njegovem rahlo zabrisanem ogledalu tako željna... Kako neki je mogoče, da oba misliva, oba občutiva enako? Ali sem res zblaznel? Moški pospeši korak, skoraj teče, tudi jaz pospešim. Čudna resonančnost korakov, čevlji, njegovi čevlji – enako zvenijo kot moji. Njegove sledi me mamijo vase. Magnetno polje tega enačenja, zlitja dveh podob, me popolnoma vsrka vase. Kje je svobodna volja, ta trenutek je ni... Sledim mu na varni razdalji in zdi se mi, kot da mi glas v meni nekaj šepeta, narekuje. Slutim, on je, ta moški je kriv za nedavne dogodke, za grozilna pisma. Ta ponarejevalec slik se je vtihotapil vame in mi ukradel moje prste, moje roke, moja čustva, moje misli, da je lahko slikal, on je pustil kovček s slikami pri meni.

Njegovi boki se zibajo kot moji, njegov hrbet, njegov vrat se oblikujeta v skoraj identično držo. Ta "skoraj" me za trenutek pomiri, nato pa naredi gib, ki je popolnoma enak mojemu, moj bog, nemogoče, ta kretnja je sporočilo, nedvomno je enaka moji. Hodiva drug za drugim in lahko vidim, kako se njegova senca ujema z mojo. Zaradi njega prehajajo nore slike druga v drugo, nizajo se v ovratnico, ki me duši, stiska za vrat, vse bolj sem ujet v nizanje njegovih dihov, čutim, zlit sem z njim. Moški, prekleti moški, zašepetam in slišim, da šepeta enako tudi on. Vse se podvaja, zasedel je ves prostor, ki pripada meni. "Vrni mi mene, ti...", zašepetam. In seveda slišim, kako on ponovi enako, slišim ga, govori kot jaz. Zasedel je vse in nič ni ostalo, stisnil me je v kot brezizhodnosti. Sledim mu po skoraj prazni ulici, tukaj sem bil že tolikokrat, to je ulica... tri ulice pred mojim domom. Nenehno zvenita v meni vprašanji, v vsakem koraku odmeva, ali sem jaz on ali je on jaz? Hodi počasi, 67 korakov na minuto, maniakalno preštejem te korake – tako hodim vendar jaz. Zavija levo, točno na ulico, kjer stoji moja hiša, moj bog, prekletstvo je tukaj. Vzel mi je mene in kdo sem potem jaz? Le odsev, morda njegove sanje... Od pričakovanja se mi tresejo roke in kolena. Diham pospešeno in upam, da ne bo stopil do rumene hiše, hiše številka 7. To bi pomenilo, da sem razpadel in se prelomil.

Moški upočasni, za hip se ustavi in pogleda na uro. Ista kretnja, enaka roka. Prsti se popolnoma ujemajo z mojimi. Zdi se mi, da dokončno izgubljam zadnja vlakna sebstva. Pomislim, da je lahko tudi obratno, možno je, da se on izgublja v meni... A to me ne pomiri in misel se hitro razblini, noro vrtenje kaotičnosti pa ostane. Lahko bi ga udaril od zadaj in on bi padel. Nato bi stekel v stanovanje in se zaklenil in moški bi moral oditi in si najti drugo stanovanje, drugega dvojnika. Čutim srce, kako silovito bije, razneslo ga bo od norega pričakovanja.

Ne morem več misliti, ker je on povsod v meni. Preplavlja me, moje oči niso več moje. Moja usta so suha in ne zmorem se več sestaviti. Povsem sem razpadel, ta dvom je povsod – ali mi res pravkar krade mene? Če vstopi v hišo, je to moj konec. Ne, ne, stoj, ustavi se, ustavi! Morda le sanjam? Ne, ne sanjam, uščipnem se in čutim, torej sem buden. Še vedno stoji, kot da razmišlja, bi ali ne bi. Ne kradi mi mene, ne, prosim, izgini! Odidi, za božjo voljo, tja, od koder si prišel, odidi, odidi, jaz sem jaz in ne ti!

Moški vstopi v rumeno hišo, skoraj omedlim, to je moj konec.

Takšna je torej smrt, pomislim, razpustitev v nič, ko se izgubi identiteta, ukrade ti jo nekdo ali nekaj in potem nisi več ti. Kdo sem ta trenutek – on? Vrsta mutacij od kamna do rastline, od živali do človeka, se spusti izpod angelskih kril v nezavedno, pojavi se kot blisk in izgine nazaj v temo.

Stopim skozi vrata do stopnišča. Slišim, kako odpira vrata mojega stanovanja, in čakam, da se razblinim. Toda mine nekaj minut in jaz še vedno stojim, nepremičen in zmeden, razpolovljen. Zebe me. Čutim, torej sem živ.... in on, ki je v stanovanju, morda vendarle nisem jaz. Toda kdo je? Zakaj in kako je dosegel, da sem ga občutil kot sebe? Očitno pozna pot, ulice, hišo, stanovanje, očitno je videti točno tako kot jaz. Ne razumem še, a nekje iz meglene koprene se pojavi slutnja, da se vendarle ne bom razpustil vanj in se raztopil v nič.

Bežen odsev svetlobe pade name in prepreči, da bi omedlel, prepreči, da bi umrl, prepreči, da bi dokončno zblaznel. Skušam se zbrati, sestaviti ponorele koščke v tisti okvir, obliko in strukturo, ki še omogoča, da deluješ kot oseba X. Delci identitete prihajajo počasi, nekako se sestavijo v zasilni izraz, znova se oblikujem v samozavedanje nekakega jaza, v kroženje med mislimi, čustvi in občutki. Znova sem snovnost, znova stvarnost.

Rdeča debela pred hišo spominjajo na prikazni, stojijo mogočno razvejana tik ob njej in se iztekajo v dolge ravne vrste cvetenja. V tem času so njihovi cvetovi pisana povorka, podobna mavricam, ki se ogledujejo na stenah in na strehi. Pogled nanje me pomirja. Življenje in zavedanje se prevevata v beli svetlobi.

Moški prihaja po stopnicah, vidim ga, toda zdaj je drugačen, nič več ni jaz, ne, popolnoma spremenjen je, ker so moji občutki drugačni – razbarvali so ga v tujca. V desni roki drži kovček s slikami. Njegov pogled je na prvi vtis neprijeten, deluje hladno in brezčutno. Iz žepa potegne revolver in ga uperi vame. Na njegovi levi roki opazim tetovirano kačo, ki kaže pripadnost kriminalni združbi. Zbežim skozi vrata in stečem po ulici, moški se požene za menoj. Na dnu bitja začutim strah, ki se začuda hitro razblini. Moški me zasleduje, kakih šestdeset metrov za mano teče. Tečem kot v transu, moje noge se komaj dotikajo tal. Bitje srca prehiteva uro, utripi ji bežijo za cel interval. Morda sem celo prehiter, ker se ta tek ne konča nekje na ciljnih črti, ker gre za moje preživetje. Ulice so nenavadno prazne, nikjer ni nikogar, le midva kot dva magneta, drug za drugim v teku proti razrešitvi. Surrealnost praznih ulic se zdi očitno znamenje.

Tečem proti očetovi hiši na vzpetini, kak kilometer je do nje, in za ta vzpon moram ohraniti dovolj moči. Pot teče po mojem hrbtu, vroč in lep-ljiv, nato se hladi v skoraj ledene srage, misli so praktično izginile, ali pa so se le zgostile v eno samo: ubežati.

Zanihan v vročično pričakovanje ne čutim utrujenosti. Vse telo noro utripa v pospešenem ritmu, kri bliskovito kroži, občutim lahko, kako se razliva v energijo, pijem jo kot čudežno vodo iz vodnjaka življenja. Nenehni

energetski sunki so izviri posebne in izjemne moči. Vem, da sem pripravljen na soočenje, da so mišice voljne, da je voljno in sproščeno celo telo, in tako moja prednost vztrajno narašča. Zato se odločim in rahlo upočasnim. Zadnjega vzpona nikakor ne smem prepustiti naključju ali sreči. Ne bi se rad golorok boril z moškim in njegovim revolverjem...

Spomnim se, da imam v sobi staro očetovo pištolo in v skrajni sili bom streljal z njo. Pritečem do vzpetine in moje noge se lovijo z vetrom, v kratkih intervalih kot odlepljen od tal premagujem odpor zraka, ki pada z vrha vzpetine navzdol.

Ozrem se, moški je vedno počasnejši, a še nekako teče. Deluje okorno, njegov tek, obremenjen s težo kovčka, je vedno bolj podoben opotekanju. Togo premikanje telesa in kovček s ključavnico, ki se od časa do časa zablešči, ustvarjata grotesken film, realen in nerealen hkrati. Slike se v moji glavi vrstijo noro hitro, ko tečem in tečem, ko poslušam enakomerno pritrkavanje svojih korakov.

Pritečem do hiše in se po prašnih postaranih stopnicah povzpnem do prvega nadstropja. V predalniku stare komode res leži očetova polavtomatska pištola. Vzamem jo v roke, pobožam njeno hladno cev, jo repetiram in vtaknem v zadnji hlačni žep. Nato stečem po stopnicah navzdol do vrat, zapahnem jih in čakam. Skozi kukalo končno zagledam njegov obraz, skrčen od napora in jeze. Njegove ustnice zatrepetajo in v njegovih očeh se pojavi grožnja, neobrzdana in prvinska.

Strelja v ključavnico in sunkovito brcne v vrata. Vrata se odprejo, stojiva si nasproti, za trenutek strmiva drug v drugega v tihem ocenjevanju položaja. Gledam v njegove hladne, ujedaste oči, začuda brez strahu.

Moški se zasmjeji, smeh zveni nestvarno in čudno grobo, kot posebna vrsta renčanja, ko mi reče: "Sedaj boš plesal ali se plazil. Povej, kam naj te najprej, v trebuh ali v nos? Pleši, poskakuj kot dvorni norec, pleši," mi ukaže s cevjo revolverja, uperjeno proti moji glavi.

Ritem njegovega glasu upada, na koncu se pojavi skoraj ironija, takrat grobost izgine.

Revolver mu daje moč. Pojavlja se kot falični simbol, kot zgodovina, sedanost in prihodnost propada človeka, kot obredna prisega zlu, kot groba grožnja izničenja nasprotnika. Toda tudi sam imam pištolo v zadnjem žepu hlač in streljal bom, če bom moral. Njegovo prepričanje, da me ima ujetega in pod kontrolo, da lahko počne, kar hoče, ta nepazljiva, za profesionalnega zločinca kar čudna nepozornost, je moja priložnost.

"Ne bom," mu rečem, še sebi zvenim na meji patetičnosti, "ne plazim se in nisem dvorni norec." Ne, ni še čas za odhod, za smrt.

Moški se spet zasmeji, vse to ga očitno zabava, zdaj imam priložnost. Bliskovito, niti sam ne vem, kako, potegnem pištolo iz zadnjega žepa hlač in ustrelim. Merim v njegove noge in po nekakšni usodnosti ga zadenem točno v roko, v kateri drži revolver. Revolver pade na tla, moški osupne, osuplost začuda prevlada nad bolečino, kri teče in šprica naokoli. Na tleh ležijo njegov revolver in trije odstreljeni prsti. Hitro moram najti rešitev, kako ga obvladati, ne da bi ga ubil.

“In sedaj, prijateljček, boš plesal ti, kam naj te naslednjič?” si kupujem čas z njegovimi besedami. Skoraj mi gre na smeh, ker sem tako šablonski, a se zadržim. Nemost boja za obstanek zveni v tej sobi kot igra slepih senc. Pištolo uperim proti njegovemu trupu, to je največja možna površina, tja bom že zadel v kar koli, če bo nujno. Premaknem se do predalnika in iz njega vzamem vrv in glej, v zgornjem predalu so celo lisice. Usoda mi nudi rešitve, ne da bi kar koli storil, in to me pomiri. Nov pritok čudežnosti se mehko izlije vame. Lisice so najverjetneje bratove, predstavljam si njegovo tolsto bivšo ženo, kako ga vklene, in gre mi na smeh.

Vržem mu vrv in rečem: “Uleži se na tla in si zveži noge.” Moški me pogleda sovražno, kakor da ne more verjeti, a pištolna cev, uperjena vanj, ga prepriča. Vzame vrv in si zveže noge. V njegovih gibih opazim prikrito kljubovanje. “Zategni, bolj zategni ali pa...” mu rečem in se trudim glasu dodati grožnjo. Uspe mi le delno, in to verjetno čuti tudi on. Preži, čaka na priložnost, poskusil bo, gotovo bo poskusil znova obrniti položaj. In res, ne uboga me, plane bliskovito kot zver iz zasede proti meni, toda pripravljen sem, znova ustrelim, skoraj miže streljam proti njemu. Zadenem ga v levo nogo, dokončno nepremično pade na tla, in ko mu ukažem: “Zdaj pa zaveži vrv in ne goljufaj,” me vdano v usodo prvič resnično upošteva. Nebogljen in ujet krčevito stiska prste, dlani se tresejo, njegovo telo drgeta. Strah in smrt se objemata v norem plesu. Moški zveže nogo k nogi in zastoka od bolečine. Vržem mu lisice: “Zdaj pa še lisice, roke daj za hrbet, stisni jih in se vkleni.” Naredi, kot mu ukažem. “Obrni se, da vidim, ali so roke vklenjene, poskusi jih razmakniti.” Ne gre, očitno me je ubogal, vse je pod kontrolo. Slišim, kako se premakne urni kazalec starinske ure. Iz predala vzamem dve kuhinjski krpi, v eni roki držim pištolo, še vedno uperjeno vanj, in stopim do njega: “Najprej ti bom prevezal nogo, da ne izkrvaviš. Nikar ne poskušaj nič, ker te bom gotovo zadel, in če umreš, preden mi poveš, zakaj si tukaj, boš kriv sam.” Spet uboga, prevali se v zahtevani položaj. Kuhinjsko krpo, na njej sta odtisnjena dva petelina na dvorišču toskanske hiše in nasad oljk na hribu v ozadju, zategnem in zavežem okoli noge, da se kri ustavi. Z drugo krpo, na kateri je naslikano sonce, ki vzhaja

nad morjem, storim enako z roko. Zategnem močno in zavežem, da zastoka. Krvavenje se ustavi.

Obraz se mu je skrčil od napora in jeze, ves je zakrčen v bolečino, ves je bolečina, ki se izteka v krvavo lužo na tleh. Kakšen je najin odnos? Ali sploh obstajava kot človek in človek, ali obstaja sočutje? Ura zre v okno.

Gleda me in naenkrat se mi zazdi, da razumem pomen vseh možnih besed in pogledov, kot da poznam sile in prehode, ki peljejo do samih korenin obstoja. Moji trenutni trikotniki misli, čustev in občutkov zanihajo z zrakom v sobi, z vonjem po krvi, smrti in skrivnosti. Iz njih lahko izluščim točno to, kar prinašajo tudi krogle iz revolverja – smrt. Soočenje s smrtjo je bistveno, da lahko končno dojameš popolnost življenja.

“In zdaj povej po resnici,” mu rečem, “od kod te slike, zakaj si izbral mene, zakaj ta predstava?”

Odgovori mi kratko: “Ti si naslikal te slike, te ponaredke, in zanje si dobil kar veliko, vendar nam jih nisi izročil, kot je bilo dogovorjeno, zato sem prišel.”

“Ne, nisi prišel zato, ponaredkov nisem naslikal jaz, razumeš, nisem,” mu odvrnem živčno. Nato nadaljujem: “Govori resnico ali pa te ustrelim, za božjo voljo, povej...”

Odvrne mi monotono, ves čas govori enako, prepričan v svoj prav, kot naučeno zdeklamira: “Žal to ne drži, ti si jih naslikal in ti jih nisi predal. Vedi, da iz tega kroga ne moreš izstopiti, ne da bi odslužil, če ne odslužiš, je izhod le še grob.”

“Nobenega groba ne bo,” ga nestrpno prekinem. “Povej mi, zakaj in kako si bil kot jaz, od kod te slike in kdo vodi to predstavo?” mu zagrozim. Slišim nenadni krik strahu v njegovih prsah. S pištolo čisto blizu obraza še tretjič zapored ponovim: “Govori vendar resnico, ali pa bom moral streljati.”

“Ti si jih naslikal,” odgovori ravnodušno. Zakaj ponavlja to kot mantra, kot neskončni refren? “Ti, to je resnica. Preoblekel sem se vate, zamaskiral in naličil sem se, da bi ti bil čim bolj podoben. Podobno sem storil že mnogokrat, preobleke in oponašanje gibov, kretenj in hoje ljudi so moja specialnost, moj poklic. Včasih sem delal kot dvojnik v filmih... V tvojem primeru je bilo to razmeroma preprosto, ker sva približno enake postave, barve las in oblike telesa. Nato že veš, kaj je sledilo, in ponavljam, iz tega kroga ni izhoda...”

Prekinem ga skoraj nor: “Kakšen krog neki, nobenega kroga ni, nič ni res, nisem naslikal teh slik, pojma nimam, kdo ste, vem le, da nimam z vami nič. In kdo si pravzaprav ti, ponarejevalec, morilec, tat, kaj si?”

Zastoka, bolečine so res hude, bled in izmučen obraz nedoločno strmi vame.

Rečem mu, in moj glas zveni skoraj pretiho, najprej ga slišijo le stene, ta zid molčečih prič, od njih se besede odbijejo v prostor in zadonijo: “Zadnjič te opozarjam – govori resnico! Vedi, da je tvoje življenje odvisno od tega, ali bom pritisnil na sprožilec ali ne. Ne vem, zakaj si tukaj, čeprav si govoril o slikah kot razlogu, še vedno ne vem. Zakaj si mi sledil, zakaj si hotel, da zasedem tvoje mesto v krogu, ki ne pelje nikamor? Povej, zakaj vsa ta predstava? Si ti naslikal te slike?”

“Jaz sem naslikal te slike,” zaslišim naenkrat tuj, zelo globok glas iz ozadja. Skozi vrata vstopi moški, tako presenetljivo mi je podoben, da osupnem. “Te slike so tvoje sledi, nastavki, ki peljejo proti tvoji usodi,” nadaljuje.

Zdaj razumem, zakaj, zgodba je končno jasna, potek dogodkov, vsa sosledja se uredijo v logično celoto. Ta moški je torej ponarejevalec. Pretvarjal se je, da je jaz, skrajna fizična podobnost med nama je vse ponostavila. Ponaredke je prodal kriminalcem. Nato jih je prevaral in jim ni izročil obljubljenih slik. Zato je prišel moški iz kriminalne združbe, ta, s tetovažo kače, ki leži krvav na tleh, v moje stanovanje po kovček, po slike. Zamaskiral se je, da bi bil podoben meni, da bi bil čim bolj neopazen, da bi se zлил v običajno, vsakodnevno predstavo okolja in bil kot jaz. Tako je lahko nesumljiv sosedom vstopil v moje stanovanje. Vse ostalo, kar je sledilo in me prignalo na robove norosti, je logično sosledje, moje zasledovanje in nato bežanje, streljanje in neomajna prepričanost moškega s tetovirano kačo, da sem ponarejevalec jaz.

Sončni žarek se dotakne stekla stenske ure in zadoni.

Znova ga pogledam, Ponarejevalca, natančno ga opazujem – moj dvojnik je na prvi pogled res takšen kot jaz. Zlahka naju zamenjajo, toda nekdo, ki me dobro pozna, s pazljivejšim opazovanjem hitro opazi drobne, a bistvene razlike, predvsem v izrazu, v izžarevanju občutkov. Moški na tleh me gotovo ne pozna dobro, zato ga je ponarejevalec tako zlahka prevaral.

Dvojnik Ponarejevalec nato nadaljuje, njegov glas je protislovno mehek bas, skoraj božajoč se spušča v prostor: “Ponarejevalci smo bratovščina prav posebne vrste, ne gre le za denar, gre za strast, za filozofijo obstanka, za eksistenco kot tako. Gre za umetnost, kakor koli obrneš, gre vedno za umetnost. Ne more vsakdo ponarejati mojstrov in tako, kot to počnem jaz. Gotovo ne, le izbrani, ki nosijo znamenje, lahko. V mojem svetu ni lažnega moraliziranja, v njem ni prepisov, zadržkov in zavor, obstaja le

svoboda, le jaz sam in odprt prostor ustvarjanja. Čisto prost sem, nikogar ni nad mano, nikomur ne odgovarjam, počnem točno to, kar želim, kar se mi zahoče, poslušam le svoj notranji glas.”

“Ma daj, ne filozofiraj o svobodi, o ustvarjanju in podobnih traparijah, ti le lažeš, goljufaš in kradeš, ti si nula, ti mali umazani prevarant,” ga ježno prekine moški s tetovažo kače.

Ponarejevalec se ne pusti motiti, mirno nadaljuje svoj monolog: “Ti mi kot slikar morda ustrezaš, ne vem še, kaj naj naredim s tabo. Če bi delal zame, si dobiček razdeliva po ključu jaz osemdeset in ti dvajset. Njega,” pogleda moškega na tleh, indiferentno, kot bi bil le predmet, “njega pa moram v vsakem primeru ubiti, edino vprašanje je, ali naj izgleda kot ti, ali naj ostane takšen, kakršen je. Lahko pa ubijem tudi tebe in tako boš moja izstopna karta iz kroga kar ti. Kot vidiš, sva si izjemno podobna, in če te ustrelim, nihče ne bo vedel, kdo si. Ko boš razmesarjen ležal, bova še bolj enaka, mrtvi so čudežno enaki.” Zasmeji se, cev njegovega revolverja grozeče gleda vame, a tudi moja pištola je že uperjena vanj.

“Nobenega izhoda iz kroga ne bo,” mu rečem, “in kdo bo mrtev, bova še videla.”

“Seveda,” mi odvrne in besede poudarja, kot da bi me oponašal, “usoda je tista, ki bo odločila – kdor bo prvi streljal, bo verjetno ostal živ, živ in bogat,” se znova zasmeji.

Istočasno sproživa, krogli letita skozi prostor in po nenavadni igri usode se zgodi najbolj čudežno, najmanj verjetno: krogli v zraku zadeneta druga v drugo in razpadeta na drobne kovinske odseve. Znova sprožim, na slepo, hitro, v popolni vročici, tokrat sem prvi jaz. Tudi on sproži, a že v istem trenutku pada in njegova krogla se zarije v strop.

Ponarejevalec, moj dvojnik, leži na tleh v luži krvi. Usoda je odločila, znova je vse zavrtila v smer, ki pripoveduje točno določeno zgodbo. Kazalca na stenski uri se pokrijeta. Ustrelil sem ga natančno v srce, v jedro bitja, ne da bi tja sploh meril. Ta usodnost vesoljnega vrtenja v navidezno presenetljive izide, to je torej naša karma? Mi trije, le zakaj? Nikjer nobene logike, mi trije – tujci z oddaljenih otočij...

Sonce se naenkrat zablešči skozi okno in soba je čudežno obsijana. Čutim, premočrtnost norosti se me ne dotika več, razrešitev je tukaj. Miselne skulpture, ki so me obsesivno ujele v svoje pasti, so izginile. Skrajna natančnost, s katero so bile izklesane, leži zdaj v prahu pred zidom, ki je porušen postal le še prah preteklosti. Skozi prosojnost prehoda na drugi strani miselnih ruševin se mi, ko za hip zamižim, v svetlobi zaprtih oči odpira pogled na valove občutkov. Lesketajo se kot voda v mehkem

prevevanju toplega zraka in na površini kapelj lahko jasno vidim svoje pretekle stopinje. Videnje me preseneti. Negibno strmim. V rahlem spuščanju sledi se soočam s sabo, z bitjem.

Veja drevesa pred hišo se počasi zaguga v vetru in prekine popolnost tišine. Doumem, da so misli odveč. Vse se je razteklo, izteklo v mir. Drevo je tiho, nobenega šelestenja listov ni, tišina za trenutek ustavi čas in razblini prostor v stanje pred tkanino časa in prostora. Moja ramena drhtijo. Življenje in zavedanje se prevevata v beli svetlobi. Gledam moškega. Mrtev je in trmasto zviti kotički ustnic ne govorijo več. Vse je hladno. Moški s tetovažo kače še vedno leži ranjen in krvavo pobarvan na tleh, tudi on je presenečen nad razpletom. Zdaj ve, da je bilo vse le prevara, vse le pretkana igra mojega dvojnika Ponarejevalca, ki leži mrtev v počasi strjujočem se obroču krvi.

Tiho mi reče: "Oprosti. Ne morem verjeti, kako se je to zgodilo in končalo. Res, zate ni nobenega kroga, ker nisi prestopil njegove meje. Če mi pustiš oditi, se vse to ni nikoli zgodilo, nikoli. In je pozabljeno."

"Morda," mu rečem, "a truplo in kovček s slikami sta še vedno v hiši mojega očeta."

"To ni noben problem, hiša bo, kot je bila: brez trupla, brez slik, brez sledi. Tako bo, kot da se nikoli ni zgodilo. Pusti mi le teden dni, potem ne bo ostalo nič, bo kot sanje, ki za vedno izginejo in se jih ne spomniš več."

"Kot sanje, ki za vedno izginejo," ponovim mirno, in kot da bi bilo vse, kar se je zgodilo, res le sanjanje, se nenadoma počutim čisto lahkega. Kroženje senc je izginilo, nobenih pritiskov ni več, po viziji soočenja čutim vseprisoten mir in olajšanje. Vse je kot jutro, ki se prebudi po viharni noči, sveže in polno žarkov.

"Prav," mu rečem, "pustil te bom tukaj. Upam, da boš držal besedo. Če je ne boš, bo to tako ali tako v tvojo škodo, zgodil se ti bo zapor ali tvoj krog, kar koli že, in ker ne verjamem, da boš tako neumen, te pustim prostega. Res, to je najbolj enostaven zaključek za oba, da vse odmisliiva in pozabiva. Zbogom."

Odhajam, ne da bi ga pogledal, zame ga ni več, ničesar ni več, kar bi bilo povezano s kovčkom, polnim ponarejenih slik, in z združbo ponarejevalcev. V vetru so moje stopinje lahke in znova čutim, kako srce bije v ritmu stvarstva melodijo življenja. Kot vnovič rojen globoko diham to božansko molitev dihanja.

Nič več senc, nič več senc. Ulica sije, čisto tiho pojejo moje stopinje pod valovi toplega poletnega vetra. Življenje in zavest se prevevata v beli svetlobi. Svoboda...

Epilog

Vlamljam v sosedovo sobo, ker od njega že štiri dni ni nobenega glasu.

Kaj bo za vrati: obešenec, truplo, prazna soba?

Ne želim poklicati policije, ker sva dobra prijatelja in vem, da on tega nikakor ne bi želel.

Pred dnevi se je vrnil iz bolnišnice, njegova diagnoza je bila suhoparna stigma: disociativna motnja osebnosti.

Odprem vrata in moj vonj pade v sobo, na oknu se pomeša med zadnje sončne žarke. V sobi ni nikogar, prazna je, a deluje polno, njene vibracije so tople in prijetne. Stenska ura nemo zre vame. Na mizi najdem pismo, namenjeno meni:

Dragi V.!

Nenadoma sem prodal nekaj slik in odšel na otok, samoten in čudežno lep, kjer je vse le tok in svoboda. Nobene sence, nobenih zateženosti, le sonce in toplota se igrata v plamenih življenja. Ne bom se več vrnil.

Morda pa se kdaj srečava na tem čudežnem otoku...

Zbogom in hvala za vse, dragi prijatelj.

Tvoj H.

P. S. Napisal sem ti, kaj se mi je zgodilo zadnji teden pred odhodom.

Zgodbo lahko objaviš, če želiš... Lahko pa jo imaš le ti kot spomin name.

Na spletu iščem natečaje za zgodbo in na prvega, ki ga najdem, jo pošiljam.

Čeprav ne on ne jaz ne priznavava nobene avtoritete niti žirije, jo pošljem, da jo še kdo prebere...

Naj bo njen vonj namesto cvetja zanj kot rože stvarstva, ki dišijo malo drugače.

In nagrada je lahko moja vozovnica na otok...

Toda tudi brez nje sem že tam.

Blaž Kutin

Pečat

Zadnjih petintrideset let se stvari kar niso hotele sestaviti skupaj. Čutil sem, da imam svetu kaj ponuditi, želel sem biti uporabljen, koristen, in kot tak tudi spoznan, a mi je to vedno znova nekaj preprečilo, nekaj globoko zakoreninjenega v meni. Želja pa je ostajala in ob jutrih po prekrokani noči sem se celo poigraval z mislijo, da bi začel, če nič drugega, pisati kratke zgodbe ali kaj takega, kar koli. Živel sem v pritlični garsonjeri v Kreuzbergu, s psom Feliksom, ki sem si ga nekoč nabavil v upanju, da ga bom naučil trikov in ga potem snemal ter se preživljal z objavami posnetkov. Kljub temu sva postala dobra prijatelja in povsod sem ga jemal s sabo, v trgovino, v bar, v trafiko. V njem sem našel poslušalca za svoja mučna razpredanja in za to sem mu bil nadvse hvaležen.

Potem sem v baru za vogalom, kjer sem bil že nešteto krat, spoznal Martino, ki je tja prišla prvič. Bila je nekaj let starejša od mene, zgledala pa je res dobro, resna in zrihtana, še zvečer v poslovnem kostumu. Kako lep glas imaš, je rekla in vprašala, ali pojem. Pojasnil sem, da z veseljem, ampak žal nimam posluha. Ta večer sva klepetala o vsem mogočem, potem pa sem pristal pri njej, kjer me je zjutraj pričakala kava in pod njo sporočilo, naj se počutim kot doma in počakam, da se vrne iz službe. Martina je delala pri nemških železnicah, bila je neke vrste funkcionarka, kar je bil za njeno starost verjetno kar uspeh. Tja je hodila zjutraj in se vračala zvečer, utrujena, ampak zadovoljna. Stanovanje je bilo prostorno in sodobno

opremljeno, precej udobno, ko si se mu enkrat privadil. Vse manj se mi je hodilo domov in tako sva vse pogosteje ostajala tu, Feliks in jaz, kjer sva imela vse. Feliks je sicer malo pogrešal svoj rajon, a mu je tudi nova soseska postajala vse bolj všeč. Ne vem, kaj je Martina videla na meni, ampak bila je takšna ženska, da si ji verjel – kar koli je že videla, je moralo biti dobro. Kmalu sva se precej zblížala in vpisala me je v kuharski tečaj. Tako jo je vsak večer pričakala drugačna večerja, ki sem si jo zamislil čez dan. Bila je prijetna, a prazna rutina, in Martino je začenjala vse bolj motiti moja neizpolnjenost. Vneto me je spraševala, ali bi se hotel izučiti za to ali ono, ali bi poskusil s tem in tistim, a kaj, ko mi je za moje pojme vedno umanjala sposobnost, na določenem področju nujna za uspeh.

Nekega dne me je navdušena poklicala iz službe in rekla, naj takoj pridem tja. Ko sva s Feliksom prišla, mi je razložila, da se je šefu železnic tašča pritožila, da ne more več poslušati tega prekletega ženskega glasa, ki se iz leta v leto, kadar koli sede na tramvaj ali na mestni vlak, pred vsako postajo oglašča iz zvočnika. Vse mesto ga je bilo polno, še ponoči ji je odzvanjal v glavi, kako hladno, robotsko bere imena postaj, ene za drugo. Ker se je šef železnic tašče bal kot hudiča, so se odločili, da bodo vse skupaj posneli na novo, vsa imena vseh postaj v mestu, za celoten javni prevoz. In Martina je bila prepričana, da sem kot nalašč za to, da jim posodim svoj glas. Opozoril sem jo, da ne znam nemško, a je rekla, naj ne skrbim, ker v podjetju itak vsi govorijo angleško. Še vedno nisem bil prepričan, a dala mi je jasno vedeti, da ima dovolj mojih večnih izgovorov, zato sem se odločil, da se tokrat ne bom upiral – bo že sama sprevidela.

Popeljala me je po dolgem hodniku in predstavila sodelavcu, ki je bil zadolžen za projekt. Ta me je prosil, naj izgovorim nekaj imen mestnih ulic, prvo, kar mi pade na pamet. Izstrelil sem imeni svoje in sosednje ulice, Dieffenbachstrasse in Graefestrasse, čeprav sta iz mojih ust po mojem mnenju zveneli precej neprepoznavno. Martinin sodelavec je pomislil in potem rekel, da je imela Martina kot vedno prav, res imam lep glas. Vprašal me je, ali sem pripravljen sprejeti delo, in me prosil, naj mu pošljem svoje podatke za pogodbo. Ko sem slišal za višino honorarja, se mi je kar zavrtele – toliko nisem zaslužil v zadnjih petih letih. Seveda se nisem upiral, tako neumen spet nisem.

Odločil sem se, da se dobro pripravim in dam vse od sebe. Naslednje dni sem preživel pred zemljevidom mesta in se pifljal imena postaj mestnega prevoza. Imel sem precejšnjo tremo, ki pa jo je vedno znova blažil Martinin ljubeč pogled: punca je res verjela vame. Prosil sem jo, naj mi popravlja izgovarjavo, a je rekla, da zveni čisto okej in naj nič ne skrbim. Ko je napočil

prvi snemalni dan, sem zjutraj popil surovo jajce in se odrekel cigaretam. V studiu so me pričakali Martinin sodelavec in sam šef železnic s svojo taščo, ki me je želela osebno spoznati. Bila je zelo prijazna, rekla je, kako me je vesela in da komaj čaka, da že enkrat zamenjam tisto grozno žensko. Ko smo začeli snemati, me je moral Martinin sodelavec najprej večkrat ustaviti. "Bolj odločno," je razložil. "Zveneti morate skoraj ukazovalno, dovolj strogo, da tudi zaspance poženete s sedežev. Zaupajte vase, pa vam bodo zaupali tudi drugi." Precej besed mi je delalo težave, še posebej daljše in pa tiste z izrazito nemško izgovarjavo. Samemu sebi sem zvenel trdo, če sem se primerjal s tem, kako so ulice izgovarjali drugi v studiu. Vendar nihče ni nič rekel, jaz pa tudi nisem hotel po nepotrebnem drezati. Ko sem se enkrat privadil temu, da se ob branju obenem smehljam, tako so mi namreč svetovali, je delo hitro napredovalo, in dopoldne nam je uspelo posneti celoten ton za tramvajске linije, potem pa nas je šefova tašča peljala na kosilo. Popoldne smo se lotili podzemne železnice, naslednji dan smo obdelali še nadzemno in avtobuse.

Nisem se mogel načuditi nemški učinkovitosti, vse je potekalo popolnoma gladko in konec tedna sem imel honorar že na računu. Že pozitivno stanje bi me spravilo v dobro voljo, kaj šele takšna vsota – kar nisem se je mogel nagledati. Vesel sem bil tudi za Martino, ki je uživala v občutku, da je poskrbela za svojega moškega, in za Feliksa, ki je kar lajal od veselja, da me je enkrat spet videl nasmejanega. Mesec dni pozneje so ženski glas zamenjali z mojim in takoj sem si kupil mesečno vozovnico ter se ves teden vozil naokrog in poslušal. Čuden občutek, ki sem ga pri tem imel v grlu in trebuhu, mi je Martina razložila kot ponos. Končno sem nekje pustil svoj pečat, in četudi se mi ne zgodi več prav nič na tem svetu, je moje življenje dobilo smisel.

Seveda sem komaj čakal, da me obišče oče. Čeprav sem v Berlinu živel že dvanajst let, ni bil še nikoli tu. Redko je potoval, meni pa je bilo nerodno, a zdaj sem živel pri Martini in imel sem mu kaj pokazati. Pripeljal se je z vlakom, s sabo je imel le majhno potovalko, čez ramo pa je ob sebi stiskal svojo moško torbico z denarnico in potnim listom. Objela sva se, potem pa sem mu predstavil Martino in Feliksa in odšli smo na večerjo. Takrat sva mu povedala vse o mojem dosežku. Bil je vesel in rekel je, da komaj čaka, da se zapelje s čimer koli že in me tudi sam sliši. To noč nisem zatisnil očesa.

Naslednji dan sva se z očetom vkrcala na tramvaj, z nama je bil seveda tudi Feliks, in se odpeljala nekaj postaj do podzemne železnice. Oče je zavzeto prisluhnil, kadar koli sem se oglasil iz zvočnika, in zamišljeno prikimal, rekel pa ni nič. Prestopila sva na podzemni vlak in tudi na

njem še vedno ni spregovoril. Šele na končni postaji, ko sva izstopila, me je pogledal in začudeno vprašal, ali jih nič ne moti moja izgovarjava. Razložil sem, da očitno ne, sicer bi že kaj rekli. Mu ni všeč? Priznal je, da se mu zdi neverjetno, da se v vseh letih v Nemčiji še vedno nisem naučil jezika, in zdaj me to seveda tepe. Nisem razumel, kaj s tem misli. Zakaj bi me teplo, ko pa se je izkazalo ravno nasprotno? Tudi brez znanja nemščine sem uspešno opravil svoje delo in vsi so bili zadovoljni. Ampak oče je rekel, da bi se o tem dalo razpravljati in da se je najlažje skriti pred resnico. "Samo merila si moraš postaviti dovolj nizko, pa je," je pojasnil.

Z Martino sva mu razkazala mestne znamenitosti, iz nekega razloga je bil še posebej navdušen nad rusko ambasado, potem pa sva ga zvečer pospremila na vlak, kajti moral je nazaj, saj je imel naslednji dan ob štirih popoldne trening telovadnega društva, ki ga ni hotel zamuditi. Vprašal me je, ali mislim za novo leto priti naokoli, in mi položil na srce, naj se vendar malo bolj potrudim. Ko je vlak odpeljal, smo z Martino in Feliksom odšli na pivo v bar, kjer sem jo spoznal, da sem se ga lahko dobro napil.

Prihodnje dni sem preživel po tramvajih in vlakih, vedno znova sem se poslušal: "Naslednja postaja: Alexanderplatz. Naslednja postaja: Friedrichstrasse." Tisti prijetni občutek v grlu in trebuhu je povsem izginil, s kritičnim ušesom sem poskušal zaznati vsako najmanjšo napako in ob enem razmišljal, kako naj prepričam vodstvo železnic, da bi mi vse skupaj dovolili posneti še enkrat. Martina je rekla, da sem smešen in da je vse skupaj neumnost. Razložila je, da tudi moj oče ne govori nemško – kako naj bi torej vedel, ali besede izgovarjam pravilno ali ne? Ona in njeni sodelavci menda bolje vedo, kaj je prav in kaj ne. Takšna je bila Martina, brihtna in sposobna, kako naj bi se kosal z njo? Ampak tudi njena prepričevanja in prigovarjanja niso zalegla – s svojim glasom, ki ga je bilo naenkrat polno mesto, preprosto nisem več mogel živeti. Na lastno pest sem odšel k njemu sodelavcu in ga polno uro poskušal prepričati v ponovno snemanje. Povedal je, da je že do prvega snemanja prišlo samo zaradi šefove tašče in da so morali denar zanj vzeti od nekod drugod. Ne bi mogel opravičiti ene dodatne snemalne ure, četudi bi to hotel, sploh pa sem po njegovem mnenju zvenel izvrstno in bi se lahko kosal celo z marsikaterim Nemcem, pa naj verjamem ali ne.

Z Martino se kmalu v ničemer več nisva strinjala. Še sreča, da je bil tu vdani Feliks, ki je vedno rad prisluhnil mojim mučnim razpredanjem, za kar sem mu bil nadvse hvaležen. Dneve sem preživljal v pripravljanju skupnih večerij, kar mi je prinašalo še manj zadovoljstva kot prej. Da bi se izognila večnim prepripirom, sva se z Martino slednjič odločila, da si

najamem pritlično garsonjero in se odselim nazaj v Kreuzberg, tja, kjer me je našla. Zaželela mi je vse najbolje in mi iskreno položila na srce, naj si vendar začnem zaupati, potem pa je nisem videl nikoli več.

Naslednjih petintrideset let se stvari kar niso hotele sestaviti skupaj. Tudi kuhati se mi več ni ljubilo, in kadar sem že šel ven, sem se vozil samo še s kolesom. Vsake toliko sem se po telefonu slišal z očetom, ko je bil še živ, tja pa sem hodil bolj poredko. Neko pomlad mi je pisal, da je bral, da tudi v Ljubljani iščejo primeren glas, ki bi oznanjal postaje mestnih avtobusov, in mi svetoval, naj pridem in se udeležim avdicije, kajti kdo ve, konec koncev je res, da imam s tem nekaj izkušenj. Sicer sem spakiral in se odpravil na letališče, a že na postaji podzemne železnice sem si premislil in se raje obrnil nazaj. Feliks se je medtem močno postaral, jaz pa sem se spet celo poigral z mislijo, da bi začel, če nič drugega, pisati kratke zgodbe ali kaj podobnega, kar koli. Ampak vse, kar mi je uspelo nekega prekrokanega jutra spraviti na papir, je bila pesem o posušenem listu, ki se je še komaj držal veje drevesa ob mojem dvoriščnem oknu. Bila mi je zelo všeč, vendar sem se vseeno odločil, da je nikomur ne pokažem.

Osemindvetdeset

Že leto in pol sem kelnaril, medtem ko se iščem, živel pa pri starših in še vedno veliko hodil ven, ko je neko popoldne za eno od miz sedla starejša gospa, se vljudno predstavila, da je Majda, in povprašala, kakšno pivo imamo na voljo. Imel sem gnečo, ampak v njenem glasu je bila pritajena blagost, zaradi katere sem za dragoceno minuto zanemaril druge stranke. Razložil sem, da imamo na voljo osemindvetdeset vrst piva in vprašal, katerega po navadi pije. Začudilo jo je, zakaj ravno osemindvetdeset in ne sto, in priznal sem, da ima kar prav, ampak o tem nisem vedel nič. Rekla je, da piva nekako nikoli ni pila, ampak da je radovedna. Za trenutek se je zamislila in ravno, ko sem že hotel oditi, oznanila, da bo poskusila vse po vrsti, tako da naj kar prinesem prvega. Nisem je vzel resno, te njene napovedi, ampak ker so me medtem že klicali od treh drugih miz, tudi komentiral nisem. Malo pozneje sem ji prinesel prvo steklenico, ki sem jo zagledal v hladilniku. Bilo je belgijsko, bilo je drago in sicer ga niso pogosto naročali. Gospa Majda je naredila požirek in se namrdnila, kot da bi hotela reči, takšna je torej ta pijača, ki jo vsi okoli mene vedno pijejo. Opazil sem, da je oblečena preprosto in okusno, kot nekdo, ki da na videz, a nase noče vleči pozornosti; delovala je skromno in preudarno. Preden sem se spet posvetil drugi klienteli, sem še ocenil, da ima nekaj čez šestdeset let, da se je najbrž pred kratkim upokojila, v življenju pa ji kot večini ni šlo čisto vse po načrtih. In da verjetno ne bo spila več kot eno steklenico.

Čez kake pol ure me je spet poklicala, poročala, da se človek privadi okusu, in prosila, naj ji prinesem naslednje pivo. Medtem sem pozabil na njeno navodilo in ji prinesel isto znamko, a me je zavrnila in potrpežljivo ponovila, da bi rada poskusila vse – prinesem naj torej drugo. Vprašal sem, ali želi spet belgijsko, pa ji je bilo vseeno, češ, vsako bo prej ali slej prišlo na vrsto. V tonu, ki je jasno nakazoval, da mi ne želi povzročati dodatnega dela, je povedala, da ji lahko prinašam po državah ali po abecedi, kot mi srce poželi.

Večina gostov je pila slovensko ali češko pivo, zato sem ji prinesel dansko. Za hip je preučevala etiketo, potem pa je srknila kot nekdo, ki sredi Provanse pokuša vino. Sledili so trije veliki, žejni požirki, po katerih se je zadovoljno skremžila. Zavedel sem se, da še kar stojim ob njej in jo gledam. Bilo je nenavadno, v tem zanj tujem okolju je delovala fascinantno, čeprav nisem točno vedel, zakaj, kajti konec koncev sem bil vaju najrazličnejših ljudi. Ob tretjem pivu je začela kramljati z gosti za sosednjo mizo. Imel

sem veliko dela, zato sem ujel samo nekaj kratkih, naključnih izmenjav izven konteksta pogovora. Tako sem na primer izvedel, da je z drugega konca mesta, sem jo je pot zanesla čisto slučajno, ima sina, za katerega sumi, da se je znašel v krizi srednjih let, in da rada posluša Edith Piaf. Četrto pivo se je je že kar prišlo. Prišla je sredi popoldneva, ampak pila je počasi in zdaj smo zapirali. Ko sem ji rekel, da moram zapreti, je razumevajoče prikimala in vprašala, kdaj jutri odpremo. Povedal sem, potem pa naprej pospravljaj mizo – čez noč jih moramo vedno umakniti noter, šef pri tem vztraja. Ampak ni odšla, kar sedela je tam in srkala svoj zadnji požirek, ki ga je razvlekla v nedogled, jaz pa sem se slednjič odločil, da je ne bom nagnal – pa ne, ker bi hotel narediti izjemo, le nisem se spomnil lepega načina, kako bi jo. Tako je na koncu ostala samo še gospa Majda za svojo mizo, sama samcata sredi velike prazne ploščadi. Sploh ni bila videti nebogljenjena ali osamljena, nič takega, prej zadovoljna. Pripito zavaljena v pleten stol je delovala razmeroma dobre volje, kot nekdo, ki se mu za razliko od vseh drugih na tem svetu ne godi čisto nič hudega, a je tudi tega že povsem vajen. Zaklenil sem, ji prikimal v pozdrav, ona pa mi je odzdravila z nasmehom, in odšel sem na žur k Tamari.

S Tamaro sem imel načrte, ki so še isto noč padli v vodo, tako da sem preveč popil in naslednji dan sem bil vse prej kot v formi. Bil je pasji dan, rahlo je rosilo, bolela me je glava in Tamara se je izkazala za navadno prastico. Gospa Majda pa je še vedno sedela tam. Ko je zaslišala, da odklepam, se je prebudila iz rahlega dremeža in se takoj spet nasmehnila. Pozdravila sva se, potem pa je vljudno počakala, da postavim mize okoli nje. Vprašal sem jo, ali bi kavo, vendar je raje naročila kar naslednje pivo. Nisem se več spomnil, katere danske in belgijske sorte je že poskusila, zato ji je bilo najlažje prinesiti kar union. Ogledala si ga je z enakim zanimanjem kot prejšnji dan uvožene steklenice. Povedal sem ji, da je ta naš, ona pa je kot vedno najprej naredila majhen požirek, premislila o okusu, ter se zatem pošteno odžejala. Pomislil sem, da ji gre vedno hitreje – človek se privadi, to ve vsak, in že kar vnaprej sem pripravil še steklenico laškega. Kazalo je, da si bom moral organizirati neki sistem izločanja, če bo šlo tako naprej, sicer kmalu nihče več ne bo vedel, katero je že spila in katerega ne. Ko sem ji omenil, da bi si morda morala začeti zapisovati, se je zasmejala in rekla, naj nikar ne skrbim, saj ima izvrsten spomin.

Ob guinnessu je navezala stik s sosednjo mizo in z njihove strani sem med hitenjem gor in dol večkrat zaslišal sproščen smeh. Gosti so se menjali, gospa Majda pa je ostajala. Zvečer sem pospravil in zaklenil, naslednji dan odklenil in postavil, ona pa se ni premaknila in tudi dobra volja ji ni

pošla. Tako je spila svoje dvainštirideseto in sedeminšestdeseto pivo ter spoznala večino mojih stalnih strank. Šesti ali sedmi dan, ne spomnim se več točno, se je nenadoma dvignila in odšla lulat. Tako me je presenetilo, da sem kar obstal. Medtem je prišel neki mlad par in hotel sesti za njeno mizo, a sem takoj reagiral, in sicer tako burno, da je še mene šokiralo. Gospa Majda se je po nekaj minutah vrnila s stranišča, sedla nazaj in se mi nasmehnila, kot da je bilo vse skupaj popolnoma normalno. Spomnil sem se, da heinekena še ni pokusila, in ji ga prinesel. Zdaj sem jo vendarle vprašal, ali bi morda kaj prigriznila, na razpolago nisem imel veliko, sendvič s šunko ali kikirikije, in res je prijazno privolila. Ker je bila tu že ves teden, sem ji prinesel kar oboje, in ker je medtem pivo spila, še naslednje. V sendvič je ugriznila enkrat samkrat, dobro prežvečila, preden je pogoltnila, potem pa se ga ni več dotaknila; skledica s kikirikiji je prav tako ostala polna. Zato pa je do zapiranja spila še dve pivi.

Seveda sem o njej pripovedoval vsem, ki sem jih v tistih dneh srečal. Ljudje so prihajali na kavo, samo da bi jo lahko videli na lastne oči. Ko je napočil dan, do katerega je gospa Majda popila šestindeset piv, torej sta ji manjkala samo še dva, se je v lokal najavila lepa množica ljudi. Vsak je hotel biti zraven, ko bo spila zadnjo steklenico, predvsem pa nas je vse zanimalo, kaj se bo zgodilo zatem. Bo preprosto plačala in odšla? Bo začela od začetka? Prejšnji večer smo pri Tamari, s katero sem se ravno spet na kratko spečal, ugibali, kaj bo rekla in kaj storila. Prasica Tamara – res ne vem, kaj je dobro zame – je bila prepričana, da bo gospa Majda s piva prešla na vino, meni pa se to ni zdelo verjetno. Po pravici povedano nisem vedel, kaj pričakovati.

Ampak ko sem tisto dopoldne prišel, da bi odprl, je bila njena miza prazna. Najprej sem mislil, da si je šla pretegnit noge, kar bi bilo povsem normalno pričakovati, vendar je ni bilo nazaj in po nekaj urah sem končno popustil ter neki družbi dovolil, da zasede njeno mizo. Tako kot je prišla, je tudi odšla: nenadoma in brez razlage. In ne da bi počakala na račun, ampak res je tudi, kar sem z užitkom zabrusil privoščljivi Tamari: da takega prometa kot tisti dan vseeno še nikoli nismo imeli.

Ján Johanides

Strah pred prostori

Najbrž deset do devetih, po moji uri, ki mi za nekaj minut prehitava že šest let – šest let v Bratislavi, zdaj pa tri mesece tukaj, v S. –, odkar sem odšel s policije, ker sem se odločil za svoj sedanji črno-beli poklic, v katerem so tudi bela polja na šahovnici skoraj vedno siva kot pepel, na zvoniku cerkve sv. Frančiška Asiškega je pravkar odbilo dvajset petinštirideset, ko mi je Betka iz moje pisarne (Betka, snemalka, odpuščena s televizije z drugimi zaposlenimi, razrešenimi iz naslova tako imenovanih varčevalnih ukrepov) prinesla devet najbolj svežih, barvnih fotografij oglaševalskega fotomodela, devet fotografskih povečav Aleksandre Cíferske, rojene Rubačove, sicer povprečne akademske slikarke, lagodno bogateče na račun svojega telesa in slik, polnih šopkov, tihožitij in krajin, izjemno bistroumne in gostoljubne akademske slikarke, znane tudi po pogosto povedanem izreku: “Tudi drek pri priči zgleda veličastno, če ga daš v odlični okvir,” lastnice obnovljene secesijske vile in avtomobila najnovejše serije modelov Seat Cordoba, edine hčere še ohranjene in negovane, a že v jesen prevešene pravnice,

Ján Johanides (1934–2008) je eden največjih slovaških pisateljev 20. stoletja, mojster psihološke pripovedi krajših proznih oblik. Študiral je zgodovino, umetnostno zgodovino in estetiko, a je bil s fakultete iz političnih razlogov izključen. Od l. 1965 večidel svobodni pisatelj. Njegov nagrajeni prvenec petih novel *Súkromie* (Intima, 1963) z vplivom francoskega eksistencializma in novega romana pomeni velik formalno-tematski odklon od tedaj prevladujoče metode socrealizma v slovaški prozi, ki jo s tem priključi sodobnim evropskim tokovom. V času demokratizacije 60. let izda dve knjigi, zaznamovani z absurdnimi prvinami, po sovjetski okupaciji dobi prepoved objavljajna. Nova dela izidejo konec 70. let in v 80. letih, ko prejme tri literarne nagrade in naziv zaslužnega umetnika (1988). Sledi najbolj plodovito obdobje. Leta 2002 za novelo *Nepriestrelná žena* (Neprebojna ženska) prejme ugledno nagrado Dominika Tatarke in nagrado založbe Slovenský spisovateľ. O avtorjevem pomenu v nacionalni književnosti pričata prestižni nagradi Jána Johanidesa, ki se od l. 2010 na Slovaškem podeljujeta za najboljše prozno delo preteklih dveh let in za najboljše prozno delo mladega avtorja do 35. leta.

nepremičninske posrednice in očeta inženirja, nekdanjega ministra, za povrh pa še pet naglo, v hipu s kolesa posnetih, a vendarle razmeroma uspelih utrinkov Aleksandrinega soproga, skoraj povsem belolasega enaintridesetletnega akademskega slikarja, ki se je le poredkoma kazal v javnosti v počitniškem mestecu pri Bratislavi, kjer sta se zakonca ustalila. Če je zapazil, da kdo motri njegovo hojo, se je pri priči ustavil in se z vso težo svojega visokega, postavnega telesa oprl na sprehajalno palico. Na največjih povečavah fotografij glave in trupa Gregorja Cíferskega do pasu, posnetih z različnih zornih kotov, v različni poletni svetlobi in z različnimi nameni, je videti osuplega, že kar šokiranega možakarja z nagubančenim in prepotenim obrazom, lepotca posebne vrste v bledi srajci – na mojo srečo –, v srajci s kratkimi rokavi, zaradi česar sem lahko opazil napete mišice na njegovih podlakteh, ki izražajo napor samoohranitvenega nagona. Stiskal je ročaj svoje palice, kot bi šlo za edino možno varovalo v danem trenutku: varovalo, nekaj takega kot pašček na derezah ali sedelni glavič na splašenem konju, ki se je strgal z uzde. Nihče izmed tistih, ki so ga poznali zgolj na videz, se ni spominjal, da bi ga že dobro leto poprej v javnosti enkrat samkrat videl brez palice. Sleherni, ki ga je slučajno opazil, je lahko potrdil, da je Cíferský venomer stopal previdno in polagoma, kot bi se postopoma trudil, da si razhodi, razgiba, razmiga gleženj, odrevenel po zlomu sklepa, ki se je zopet zarasel.

Prvega obiska gospe Rubačove pred dvema mesecema ni najavil telefonski klic. Prispela je z dragim, novim uradniškim kovčkom. Vkorakala je samozavestno kot vsaka nepristna plemenitašinja. Vstopila je počasi in lahno, imela je noge s precejšnjim nagibom narti – stopala je, kakor bi jo pete domala dvigale v zrak, morebiti se je svojčas učila hoje v baletni šoli ali pa je v internatu hodila s knjigami na glavi. Na njenem obličju je bila najizrazitejša vzvišena nedotakljivost. Pozdravila je bolj z nagibom glave kakor z razumljivim stavkom, čeravno ga je izrekla, me pogledala nezaupljivo, že kar neprijazno, zatem ošvrknila pisarno in se znova zazrla vame, kot bi še zmeraj kolebala, ali naj me nagovori, ali sem sploh prava oseba, na katero naj bi se obrnila. Pri tem je bila videti, kot bi želela kupiti neko blago in bi zatopljeno kolebala med dvema sorodnima izbirama (še vedno nisem vstal s stola niti ji odgovoril na njen neslišni pozdrav). Videl sem, da je v veliko slabši koži, kot sem mislil sprva. Na njej sem zaznaval sprtost njenih trenutnih poglavitnih, a navzkrižnih občutkov, hromeč sram, ki ga je bržkone že od malega štela le za ponižujoč spodrseljaj, obenem pa sem ji v očeh začuda uziral tudi zlovoljen pasji srd, neprostovoljno ubogljivost psice, ki se zavoljo nekega prestopka boji tepeža svojega gospodarja.

Rubačová je stopila k mizi in med prste vzela sponko za papirje, ki je ležala poleg razrezanega jabolka. Opazil sem, kako ji udarci srca privzdigujejo tkanino bluže. Vstal sem in vprašal, koga išče. Ko je izgovorila moje ime, je povabila pogled kot šolarica, ki se mora opravičiti razredniku, čeprav ga še naprej prezira.

“Vašo pomoč potrebujem.” Je izjavila potih, vendar je njen šepet zvenel skrivnostno, kot bi tiho, a izrecno izrekala soglasje z nekim obglavljenjem, mirno, vendar odločno povelje za usmrnitev, ukaz, ki ga glasno ne želi slišati niti sama, prav zavoljo tega, ker si ga tako koprneče želi. “Vašo pomoč.” Je ponovila hripavo in hkrati tudi vztrajno.

“Vsi potrebujemo pomoč.” Sem poudaril z najprijaznejšim glasom, ki sem ga tedaj premogel, in se nalahno dotaknil njenega levega ramena, došla je moja kretnjo in se usedla na stol nasproti mene. Kovček pa odložila k nogam.

“Saj vi ste delali – primer gospe Sed’kovičove,” je govorila obotavljivo, skorajda s strahom. “Gotovo se tega primera dobro spominjate... Primer – ne vem, kako naj takšno stvar drugače pravilno imenujem. Gospa Sed’kovičová v Bratislavi je moja najboljša prijateljica, zato sem se odločila, da obiščem prav vas, čeprav je danes takih pisarn...” stavka ni dokončala, zgolj pogoltnila je slino in pri tem proizvedla zvok, kot bi požrla polno žlico jogurta. Čez hipec pa še zmeraj z vznemirjenim strahom, polnim nagle sape, dodala: “Ali sva tukaj – oprostite – na štiri oči? – Čisto sama?”

“Ja. Asistentka je trenutno pri pediatru. Ostali pa so na terenu.”

“Razumite me, prosim: tale stvar... stvar, glede katere vas potrebujem, je zelo kočljiva in ne bi rada...” je pravila Rubačová s tesnobo in obenem z brezobzirno vztrajnostjo, ki je sklenila, da zmaga.

“Razujem.” Odgovoril sem, vendar so moje nadaljnje besede zvene hladno. “Moram pa vas opozoriti – in še enkrat opozoriti –, da sta moja asistentka in eventualno še en zaposleni – če bi ga denimo potreboval – zmeraj seznanjena s težavami, položaji, s katerimi se ukvarjam. Nimam šest oči in tako naprej. Sam stvarem ne bi bil kos. Nemogoče. Vzemite, prosim, v zakup tudi te okoliščine, preden preideva k sami razpravi o vašem primeru. Vendarle morate brezpogojno vzeti v obzir tudi vso tehniko, s katero delamo – brez nje bi dandanes opleli.”

“Torej... se pravi – s tem bo seznanjenih več ljudi, kot sem predvidevala. – Razujem. – Samo... sodeč po besedah gospe Sed’kovičove, sem si obetala, da ste bolj galantni.” Govorila je počasi, z razločno zaznavnim prezirom.

“Ne gre mi samo za denar. Tega se, lepo prosim, zavedajte že na samem začetku.” Sem rekel razjarjeno in se takoj zatem že obvladal.

“Predstavljajte si operacijsko dvorano in v njej na mizi pacienta, nad njim pa kirurga. Nikogar drugega. Ali lahko kirurg začne operirati brez instrumentarke in drugih članov ekipe, ki jih potrebuje za operacijo? Kar čutim, kaj mi želite povedati: da moja služba ni primerljiva z dejavnostjo kirurga. Saj. Nekaj pa si zapomnite: moji ljudje so zavezani – mnogo bolj zavezani k molčečnosti kot kakšne medicinske sestre v bolnišnici.”

“Nisem vas hotela prizadeti. Seveda vse to razumem. Še predobro razumem. A kljub temu sem bila prepričana, da menda lahko... da bi menda lahko ta oreh izvrstno strli... kot se reče, na en mah – sami. Moj primer je veliko preprostejši od tistega zamotanega klobčiča gospe Sed’kovičove. Razumite, gospod doktor, publicitete okrog intimne svojih otrok ne bi preživela. Pozna nas, ne samo Aleksandro in Gregorja, marveč predvsem mojega moža – kopica ljudi po vsem Slovaškem. Da o novinarjih sploh ne govorim. Prav zato bi to za nas utegnila biti najhujša katastrofa.”

“V prvi vrsti moram vedeti, za kaj vam pravzaprav gre. Kaj je glavno gonilo te vaše težave. Šele potem se lahko izrečem. Prej vam niti ne morem potrditi, ali bi to vašo stvar lahko rešil čisto sam. Ne zahtevajte od mene vnaprej čeka, ki nima kritja.”

“Ampak gotovo vam je znano – gotovo vam je dobro znano, kdo je moj soprog: tako ali drugače na očeh javnosti. – Javna oseba. Zelo neljubo bi mi bilo, kratko malo ne bi preživela, če bi se na naju zopet spravili novinarji – tale današnja sodrga tako imenovanih demokratov v puberteti, ki so bolj kot ne klapa vaških pobov s spodnjega konca vasi, ki se hočejo ravsati s fanti z zgornjega konca, pri tem pa ne vidijo, da gre za njihove lastne očete.”

“Vam smem ponuditi kavo?”

“Hvala. Sem danes že dve. Mojih želodčnih razjed to nikakor ne poboža.” Prekrižala je svojo krasno levo nogo čez desno in se vzravkala. “Si bom pa zato, če dovolite, enega prižgala. Verjetno me je k temu navdahnili tudi vaš prazni in vrh vsega še čudovito pomiti pepelnik. Videti je, kot bi se nekdo pred eno samo uro zaobljubil, da nikdar več ne bo kadil.” Menda se je hotela iz srca nasmejati, a se je zgolj namuznila. “Omenila sem novinarje. Razumite: ko je bil moj soprog še minister – gotovo se spominjate tiste zadeve –, so ga mediji raztrgali zaradi tiste naftne afere...”

“Vem. Sem bral, draga gospa. Ampak pojdiva raje zdaj na vašo najnovejšo zadevo.” Sem poudaril nejevoljno.

“... zdaj ko je samo še poslanec, pa je enako: celotna opozicija išče neko našo vilo nekje globoko v gorah...” V gorah je izgovorila z nebrzdanim cviležem in hkrati šolarsko togoto, kakršna obhaja dekleta, ki odraščajo. In nadaljevala: “... v gorah, kjer naj bi se šel orgije z ženskami. On z ženskami...?!”

On s svojim srcem...?! Vsaj dvajset kil bi se moral znebiti...! On s svojo prostato pred operacijo?! Že več tednov se počutim kot razkosan krap... kot kakšno ribje meso v slanici, ki se trese!” Na čelu ji je izstopil rahel pot. “Zdaj pa je pricurjalo na dan – ni še bilo v časopisu, ampak mogoče ste slišali – da je imel prste vmes pri eksploziji avta tistega neodvisnega poslanca...”

“Saj vas razumem, ampak pustimo to, to vendar ni težava, zaradi katere ste prišli k meni.”

“Gospa Sed’kovičová je o vas govorila zelo pohvalno. O vaši diskretnosti. Kajpada – zgolj na splošno. – Da se lahko na vas v vseh pogledih zanesem.”

Nisem se mogel znebiti občutka, da me obklada s prikritim posmehom, česar pa ji nisem dal vedeti, medtem ko je nadaljevala: “Resnično: selitev v takšno mestece prinaša tisoč ugodnosti. Prebivaš praktično v Bratislavi, hkrati pa ne živiš v Bratislavi. In kdor te potrebuje, naj pride k tebi.” Zahihitala se je. “Že sedemindvajset let živiva tu. Enako sva svetovala hčeri in zetu. Idealno celo za njun posel: Bratislava le lučaj vstran in brezplačno kopanje! Ta jezera so res božanska! Vi pa imate okus kot mi! Ali ste s policije šli že takrat, ko je bil notranji minister Pittner?”

“Ne. Še v času prvega ministra. Mečiarja. Ko sem si zaželel, da bi bil zasebni detektiv, ko sem prebral prve detektivke, vendar,” sem se zasmejal, “sem naposled pristal na oddelku za psihologijo kot asistent, od tam pa...”

“Razumem.” (Prežal sem na odziv v njenem pogledu, ki pa je ostajal odsoten. Brez zanimanja. Kot bi o meni veliko vedela, zato trud, da bi ji prišel naproti s svojo trohico iskrenosti, ni prinašal pričakovane naklonjenosti.) “Razumem.” Nadaljevala je, kot bi osvojila točko v neki igri. “Majhna plača na oddelku in tako naprej – in tako ste se s pomočjo nekoga znašli pri bivši državni varnosti.” Njene oči so ostale ravnodušne, celo neizprosne, čeprav se je zopet nasmehnila. “Sanjalo se mi je o starih ponošenih zimskih plaščih. Morju plaščev. Mislim, da so bili vsi temni in oguljeni. Trume oguljenih plaščev – raztezali so se v daljavo – zdelo se mi je, da gre za breg neke čudne reke. Kaj naj to pomeni? Napaka, da kot psiholog ne znate tolmačiti sanj, predragi zdravnik!” Zahihitala se je kot barabin sredi jasnega počitniškega poletja pri babici pred kakšnim načrtovanim pobalinstvom in nadaljevala: “Vsaj eno cirkusantstvo v tem mestu, tako čudovito zaprašenem kot skutne palačinke s sladkorjem v prahu! Vsaj ena atrakcija: zasebna varnostna služba v počitniškem mestecu in vila bivšega ministra in dva umetnika v še eni vili – lep trikotnik!”

Razjezila me je njena predrzna in samozavestna vedrina, vendar sem se trudil, da bi moj glas ostal prijazen. Zdi se mi – mogoče se mi samo zdaj

tako dozdeva –, da sem spričo predrzne šaljivosti sogovornice pred njo počasi začeljal čutiti bolj bojazen kot spoštovanje.

“Zdaj pa bo res končno treba preiti k stvari,” sem rekel morda že s pretrdim in zanjo morebiti nepričakovanim glasom ter nadaljeval, naj mi končno razloži, zakaj je prišla.

Čez obraz Rudačove je spolzela rahla senca osuplosti. Nato si je z desnico počasi zdrsnila po čelu in zaprla dokaj polne, zgubane in nenaličene ustnice v barvi cvetov pljučnika, pri čemer me je obšel občutek, da se ji je podaljšala brada. Njen nepremični, a zdajci že presenečeni pogled se je obrnil proti meni in čez čas ustvaril vtis zbeganega in presunjenega pogleda človeka na bikoborbi, pogleda miške tujca, ki je prvič na *corridi*, osupel nad poblaznelostjo občinstva.

“Za otroke gre,” je spregovorila hripavo in začela trgati cvetke s španskega bezga v vazi ter jih metati v pepelnik. “Za moje otroke.” Znova me je ošinila z ostrim pogledom in me vprašala z namero, a brez zanimanja: “Imate otroke?”

Odgovoril sem ji “nadaljujte, prosim”.

“Žal mi je, da je prvo, s čimer moram začeti, prav – katastrofa. In tako hočeš nočeš tudi predigra v to nerazrešljivo katastrofo. Tudi njen vrhunec, kot se reče. Predigra vse te katastrofe je bila ljubezen. Velikanska ljubezen. Fantastična ljubezen med Gregorjem in Aleksandro – se pravi, med mojim zetom in mojo hčerjo. Gregor izhaja iz družine živinozdravnikov. Živinozdravnik je bil njegov oče in tudi njegov brat je bil živinozdravnik, živinozdravnik pa je bil tudi njegov stari oče. Gregorjeva mama je bila računovodkinja, nobene visoke šole ni imela, pozneje je bila samo gospodinja. V Martinu so imeli majhno vilo kot včasih tudi mi, mislim, da pod Stráňami – tako nekako se tam reče. Mi – starši si ne dopisujemo več. Skratka, velika ljubezen: Aleksandra je študirala na Visoki šoli za umetniško obrt v Pragi, Gregor je hodil z njo v isti letnik. Povsod sta hodila skupaj. Vsi so se jima smejali, rekli so jima *Ena školjka*, pravili so namreč, da še na stranišče hodita skupaj in stvar počneta hkrati, skupaj v isto školjko.” V tistem so se ji začele tresti roke, kot bi šlo za krila metulja, ki so ga ujeli v mrežo, opazila je, da sem se zazrl v njene prste, in naredila nekaj brezciljnih gibov, nakar je roke položila na kolena, a tresavica v njih ni popustila.

“Rada bi vam, gospod doktor, povedala samo najbolj bistveno, vse drugo, vsakdanje, pustiva ob strani. V glavnem: ljubimca kot Romeo in Julija, četudi je konec čisto drugačen. Aleksandra ne more imeti otrok – kar je Gregor vedel od začetka. Niti pred poroko ga to ni motilo. Povedal mi je, da so njuni edini otroci slike – in verjemite, gre za človeka, in o tem sem

prepričana, ki vedno in povsod govori čisto resnico. Destilirano resnico. Priznam – pred sestankom z vami sem popila tri vodke. Tragedija – ali pa, če želite, katastrofa, besedo katastrofa, ki sem jo že uporabila – je bila v nečem drugem. Začela se je z nečim povsem drugim. Zahrbtno, kot se začenjajo vse večerne ali plesne zakonske nezvestobe. Pa vendar se je razlikovalo od vsakršne zahrbtnosti – čeravno je v bistvu bilo zahrbtno. Da in ne. A v temelju je bilo pri Saši, pri moji Aleksandri, mišljeno kot šala, nekaj podobnega šali...! Saj poznate dekleta, potem ko popijejo pol steklenice šampanjca! Skratka – preskočiva nebitveno, čeprav...” se je zahihitala, kot bi ji nedavno popita vodka šele zdaj začenjala stopati v glavo, “nebitveno – se pravi, denar in vse to, za kar se želi človek vsakokrat obesiti, in preidiva k stvari. Medtem so se vrstile diplome in poroka in kaj vem, kaj še, Aleksandra je slike kar stresala iz rokava, posel je cvetel. Gregor je delal velika platna, mladima se je dobro godilo – priznam – za njuna mlada leta. Nekaj sva dala midva, nekaj tast in tašča in mlada dva sta si kupila veliko vilo. Gregor je bil neprestano, neprestano na strehi, da bi si iz podstrešja naredil atelje, v prvem nadstropju je imela atelje Saška, ampak to je vse postranskega pomena. Še nekaj moram omeniti in žal mi je, zelo mi je žal, da moram to reči. Vendar moram še enkrat zastraniti: Aleksandra je – ker je obema tedaj šlo tako dobro, sta si kupila imeniten avto – dobila ponudbo za manekensko delo. Vsakega normalnega moža, ki je resnično zatrapan v svojo ženo, kot sem slišala, se tako ali drugače poloti ljubosumje, če se njegova žena daljši čas ukvarja z manekenstvom, saj veste: oglaševala je te spodnje reči... razumete – Aleksandra, vsaj po mojem mnenju, tiste ponudbe ne bi smela sprejeti. Ampak vse lepo in prav, če ne bi bilo tistega prekletega silvestrovanja! Veste: skupaj je zbobnala cel kup gostov, arhitektov z ženami, za katere je delal Gregor, pa igralc, igralcev, manekenk in vrag vedi, koga še vse, in Aleksandra – odkrito vam moram povedati – se ga je nacedila, česar pa ne morem reči za zeta.” Tudi v glavi se ji je začelo vrteti.

“Prišlo je do neokusnosti. Grozljivih neokusnosti. Sram me je govoriti o tem. Skratka, Gregor je ob vsem tem Aleksandri prisolil nekaj zaušnic. Očitno se ni zavedal, kaj vse se v njej skriva. – Niti zase ne vem, kaj vse se skriva v meni, včasih me je tega strah. Strah me je kopice ljudi v sebi, ki jih ne poznam in ki vsake toliko v meni oživijo, navadno tedaj, rekla bi, da natanko tedaj, kadar dobim vročino, pogosto kar na lepem dobim gripo. Skratka, da se vrneva k Aleksandri. Gregor je pri tistih orgijah Aleksandri prisolil nekaj zaušnic – to sem že omenila –, ona pa se mu je maščevala tako, da ga je, ko je šel v klet na stranišče lulat, v nekakšno majhno klet

z lesenim opažem, v kateri sta imela tudi sode in točilni pult, kamor se je lahko spravilo največ štiri do pet ljudi, in tako ga je v tistem stranišču zaklenila od zunaj – v vili so tri stranišča in dve kopalnici – in odšla k drugim v svojem ateljeju. Gregorja pa pustila tam. Za krepkimi vrati, ki jih je naredil sam. Lahko je tolkel, kolikor je hotel. Toda ni razbijal po njih – kot se je pozneje izkazalo. Pustila ga je tam – kot mi je priznala – pustila ga je tam do jutra, potem pa še en dan in noč – ker je šla na praznovanje k neki kolegici, tudi manekenki. Sreča za Gregorja, da je stranišče imelo zračnik.”

Vame je strmela z neposrednim, odkritim, predanim pogledom, bila je napeta kot dijakinja na gimnaziji, ki kar najbolj zbrano poslušala svojega priljubljenega profesorja, čeprav je ona poslušala zgolj sebe, in nadaljevala:

“Aleksandra je odklenila, odprla stranišče in kriknila. Kriknila in omedlela. Se tudi pošteno udarila. Prav ji je. Šele ko ji je Gregor v usta nalil slivovko in jo še polil z vodo, je prišla k sebi. Ampak ko si je Sandra opomogla – vsaj tako mi je pravila, ji je ponovno postalo slabo in znova je zavpila: Saj je čisto bel! Saj je čisto bel! Saj je čisto bel! Čisto bel...! Videla je namreč – takega sem ga čez eno uro videla tudi jaz – da je... čisto siv... siv... milo rečeno – čisto bel... siv kot moje srebrne vilice, bel kot moj jež, tisti jež, ki na moji kuhinjski mizi na hrbtu nosi zobotrebce. In bled kot stena. Pač koza, kaj drugega naj povem o svoji hčeri, začela mu je poljubljati noge, ga prositi odpuščanja, se metati nanj in tako naprej. On pa jo je samo odrival in odrival od sebe in odšel gor v svoj atelje.” Odkašljala se je.

“V ateljeju, na polici, ki sega čez ves atelje od ene stene do druge, ima eno dolgo desko, na njej pa raznorazne reči – vrče s čopiči in brez njih, stare kavne mlinčke in kaj vem, kaj še vse in kakšno kramo, ki jo potrebuje, in tam med tistimi rečmi ima tudi lobanjo s čudovitimi mladimi zobmi – en samcat zob ne manjka. Imel je torej tisto glavo, tisto lobanjo. En zdravnik, ki hodi k njemu, je rekel, da je tisto dekle umrlo pri sedemnajstih. Skratka, čudovite zobe je imela tista lobanja – na las podobne Aleksandrinim. Gregor pa gre, kot da gre proti tisti lobanji, naenkrat pa se ustavi – vsaj tako mi je potem razlagala Aleksandra – in stopi k moji hčeri in reče: pokaži zobe, ti moja mala. S prsti ene roke jo prime za lica, se zasmee, nakar steče in lobanjo z vso silo udari v zobe. Ne le da je tisti lobanji izbil vse zobe, celo prelomil jo je na dvojce.”

Rubačová je zaihtela. Čez čas, ko si je obrisala oči s črno-rdečim kariras-tim robcem (ne vem, zakaj sem se spomnil na Stendhala), pa je – sprva rahlo hripavo – nadaljevala:

“No, in potem se je zagledal v ogledalu. V ogromnem ogledalu, kakršna navadno vidimo pri kakšnem krojaču, se je sklonil naprej – kot nogometni

vratar v голу... točno tako mi je razlagala Sandra – in obstal in tam dolgo ostal sklonjen. Izredno dolgo. Vem, da mi je hči povedala, da je trajalo zelo dolgo, potem se je vzravnal, Sandra je rekla, da se je že skoraj dvignil na prste, in počasi odšel proti jogijem, pravzaprav proti blazinam s stare sedežne, in se ulegel nanje. Podstavil si je roko pod glavo in tako ležal in strmel v strop.

Tako sem ju našla... kaj jaz vem, čez eno uro,” in se znova razjokala, takoj zatem pa svoje male rokice stisnila v pesti, nekaj časa se mi je zdelo, da sploh ne diha. Samo njene prsi (še vedno mladostne) so se naglo dvigale in spuščale. Občutek dostojanstva je zmeraj povezan z notranjim občutkom svobode, zato me je počasi obhajala misel, da Rubačová ni bila nikdar svobodna. V očeh sem ji – čeprav si je prizadevala, da bi na življenje imela premočrten pogled – zaznal, da noči preživlja s plašnim spancem.

“Osupnila sem,” je še razlagala pravdnica Rubačová, “ko sem Gregorja zagledala z belimi lasmi. V prvi sekundi sem mislila, da sta si skupaj izmislila neko potegavščino, a ko sem ugotovila, da sta oba zresnjena, da človek iz njiju ne more spraviti besedice, da jima je, kot se pravi, z obraza izginila vsa kri, sem stopila h Gregorju, torbico spustila na tla, ga prijala za lase, ga po njih tudi rahlo pobožala, nato pa dobesedno zledenela: samo to vem, da sem kriknila: kako to, da je siv?!”

O tisti lobanji in kako je Sandra omedlela in tako naprej sem od hčere izvedela šele zvečer.

Proti večeru se je Gregorju snelo – v vsakem človeku spi tudi njegovo nasprotje. Veste, kaj mislim. Ljubi moj gospod doktor, Gregor se je nečloveško napil – lahko bi se doma, saj ima v kleti dovolj vina, toda on je obredel vse vinotoče, celo tiste, kjer vino prodajajo na dvorišču, in povsod razlagal – in zato ga resnično cenim – da mu je lase uničila neka nova kemikalija, ki jo je prinesel iz Francije, bilo naj bi razredčilo za kit, njeni hlapi pa naj bi mu lase uničili trajno, pravil je, da je bel tudi pod pazduhami, obrvi pa si je obril in si jih brije še danes. Ponoči so ga pripeljali na cizi, s kakršno se prevaža trava za zajce. Bojda je vsakomur plačal, pa ne kar koli, same francoske konjake – Sandra je ugotovila, da je od skupnega denarja vzel sedemnajst tisoč; ko ga je oblačila in spravljala spat, pa je v njegovem hlačnem žepu našla eno slovaško krono.

Naslednji dan so me ljudje ustavljali – starejše gospe – in me spraševali, kakšni brezbožneži so ti Francozi, da lahko dajo v obtok tako nevarno kemikalijo, jaz pa sem jim – vsaki posebej – morala razlagati, kaj so mi povedali tisti, ki so Gregorja pripeljali na tisti cizi. Tako bom rekla, in ne zamerite mi tega, ljubi gospod doktor, da so to totalno bedarijo, ki jo je

Gregor začel širiti, zagrabili po vsem mestu. Zdaj pa sledi nadaljevanje katastrofe s stranišča. Tega ne znam poimenovati, ne vem, ali je to vrhunec katastrofe – vsakič to imenujem drugače – skratka, potem ko se ga je moj zet Gregor tako zelo nacedil, je nehal hoditi ven. Ven na ulico. Iz hiše je šel samo na vrt. Tam je obrezoval drevesa, lopatal, okopaval in takšne stvari, na ulico pa ga ni spravil nihče več. Vse manjkajoče slikarske potrebščine si je naročal po telefonu po povzetju. Aleksandra pa je morala z njegovimi slikami in ilustracijami hoditi na komisije in v založbe. Še pisnila ni. Čeprav je svojčas brcala na vse strani kot mlada kobila. Samo nekaj mi je bilo čudno. Tisti zdravnik, ki sem vam ga omenjala, ki je razlagal o tisti lobanji, češ da je lobanja sedemnajstletnega dekleta, je prenehal hoditi h Gregorju, k mladima dvema. Prej je bil tam kuhan in pečen vsaj trikrat na teden, če ne še pogosteje.

Odkar je Gregor tako naglo osivel, sem k mladima zahajala veliko pogosteje. Vedno sem jima prinesla kaj za pod zob, ker sem vedela, kaj ima Gregor rad, moram priznati, da ima hči za kuhanje dve levi roki. Ne razumem, kako je mogoče, da neka ženska ne uživa že v tem, da zna kuhati. Dovolj o tem, tistega zdravnika, o katerem razlagam, tam nisem našla nikdar, čeprav sem namenoma hodila pozno popoldne ali celo zvečer, da bi videla, kdo sedi pri njima. Toda – vedno sem se zelo čudila – bila sta sama. Sandra se je bila usidrala v Gregorjevem ateljeju in tam s tistimi vodenimi barvicami že packala ilustracije.

Nekega dne pa grem in srečam doktorja Podvalo. Pozdraviva se in pravim: kako to, gospod doktor, da se vi pri nas, mislim, pri mladih dveh, nikdar ne oglasite? On pa: težko vam to razložim, gospa Rubačová. Jaz pa: zakaj težko? Saj bi bilo mogoče povedati z dvema, tremi besedami. On pa: draga gospa doktorica, tega verjetno ni mogoče povedati niti s tristo besedami. Gregor mi je prepovedal, da hodim k njima. Po telefonu mi je prepovedal. Jaz pa: pa menda ja ne? gospod doktor! In že sem ga vabila v slaščičarno nasproti. Sprva ni hotel, nazadnje pa sva šla v hotel. V *Continental*. Tam mi je vse neolepšano razložil. Brez celofana, brez ovoja, brez testa, kot pust, trd zrezek. Skratka, enostavno in jasno mi je povedal, da je v tistem stranišču Gregor doživel šok – za par minut mu je v stranišču ugasnila žarnica, zakon nujnosti – in je moral tam sedeti v trdi temi. Vse to mi je povedal po telefonu, me prosil, naj še naprej podpiram kleveto o francoski kemikaliji, o celotnem njegovem primeru pa naj bom tiho. Razložil mi je tudi o tistem svojem alkoholnem izpadu in mi prav tako sporočil, da ga nič na svetu več ne spravi ven, na ulico. Iz ateljeja gre kvečjemu še na vrt. Gregorja sem vprašal, je še rekel doktor Podvala, kaj mu preprečuje, da bi šel ven, on pa mi je čisto preprosto, kot majhen deček, priznal, da se je

nekaj v njem zaskočilo, da se je zaskočilo tako strašansko močno, da ima občutek, da bo pri priči umrl, da ga bo sigurno zadela kap, če skozi ograjna vrata zgolj stopi na ulico. Nisem mu rekel – je doktor Podvala razlagal naprej – za kaj najbrž gre, samo vprašal je mojega zeta, ali se mu, kadar je na tem, da stopi iz hiše, kaj potijo dlani, ali se poti po vsem telesu, ali ima občutek pomanjkanja zraka kot astmatiki ali tisti, ki čutijo zadihanost pred infarktom, in zlasti, ali hkrati torej prihaja do zadržka, pravzaprav tesnobe, zanj nerazložljive tesnobe, zaradi katere ni zmožen prestopiti praga vrta in ulice. Doktor Podvala mi je rekel, da gre verjetno za agorafobijo, da je sam sicer patolog, a da se je o tem posvetoval s kolegom psihiatrom, ki mu je začel razlagati, da mu je pri tem samo nekaj čudno – kako to, da pri tisti osivitvi namesto tega ni dobil klavstrofobije, kajti sodeč po osivitvi zaradi ždenja v straniščni temi, bi se moral bati kvečjemu majhnih, zaprtih prostorov. Gregor pa ravno nasprotno. Tako mi je, gospod doktor, pravil doktor Podvala. Psihiater je Podvali, se pravi, doktorju Podvali, naposled svetoval, naj si Gregor kupi palico. Kakršno koli palico ali več palic po želji ali pa kolo, nakar naj s pomočjo te palice ali kolesa, na katera bi se z vso močjo opiral, poskuša prestopiti prag svoje vile. Vse to je doktor Podvala telefonsko sporočil Gregorju. In res, čudo prečudno, kakšne tri mesece po tistem srečanju z doktorjem Podvalo si je Gregor pri rezbarskem društvu iz Rajca naročil eno valaško.¹ Kmalu zatem – tista lesena valaška mu menda ni bila všeč – si je iz Terchove ali od tam nekje naročil normalno valaško, ki pa mu je verjetno res bila pogodu, kajti, predstavljajte si, gospod doktor, zbral je pogum in se z njo odpravil pred hišo, se počasi sprehodil po vsej ulici in se vrnil domov, prepoten, kot bi prišel izpod prhe. Srajco je bilo mogoče ožeti, čisto konkretno ožeti – bila sem zraven –, kavbojke pa so bile od potu že kar trde. Saj veste, kako trde so mokre kavbojke. Veste, najbrž bi to smela povedati samo psihiatru, v bistvu samo tistemu psihiatru, s katerim se je posvetoval doktor Podvala, ampak – povem vam tole brez okolišenja – pri svojem zetu sem zavohala vonj moškega semena. Kot bi od stresa na tistem prehodu doživel izliv. Moral je preživeti nekaj groznega na tistem kratkem pohodu, ki ga je sklenil opraviti in na katerem je dejansko zmagal. Seveda sem vse to, kar sem izvedela od doktorja Podvale, Aleksandri pošteno vbila v glavo in ji napela, da jo bom, če o tem soprogu črhne eno samcato besedico, naribala na nožih za zelje.

Kakšen mesec, morda več, je bilo vse v redu. Zdelo se mi je, da je Gregor s Sandro celo začel spati. Ne vem, od kod je dobil naročilnice za sprehajalne

¹ Značilni slovaški folklorni predmet – dolga pastirska palica, pogosto izrezljana, s kovinsko sekuro na zgornjem koncu, kot spominek tudi v celoti lesena (op. prev.).

palice ali kako je prišel do njih, toda naročil si jih je cel kup, tudi kolo si je kupil – avto stoji v garaži, ker se ga Aleksandra boji uporabljati – ampak kar je po mojem najbolj bistveno in česar se bojim – pri nekem moravskem obrtnem društvu, naj ga vrag vzame, kjer koli že je, je Gregor nabavil še eno valaško, zelo imenitno – in jo nabrusil kot britev. Z njo zadnje čase hodi ven, počasi obhodi že celoten trg. Ampak hodi, kot bi imel pokvečeno nogo in se opira na to valaško, kot da vanjo vlaga vso svojo moč.

Zdaj pa vam bom povedala tole... najbolj bistveno, zaradi česar sem sploh prišla k vam.

Takole se je začelo: po Gregorjevih pohodih s to valaško je nastopila določena sprostitiv. Lahko bi rekla, celo pod prisego, da je pri njima vladal spokoj. V Gregorjevem ateljeju, kjer se je, kot sem že rekla, ugnezdila Sandra, so spet gorele vse luči, veste, stranske luči, vse, kar sta jih premogla, se pravi, vse mogoče, rumene, bele, oker, blede modre, spet je tam vladala intimna atmosfera. Na podlagi tega, kar mi je povedala Sandra, presojam, da se je med njima zopet razvnela, kako naj se izrazim? neka diskusija, nekakšen dialog. Enkrat ko sem tja prišla s hrano in potem spodaj tiho pomivala posodo, sem dognala, da se po vsem sodeč pogovarjata – in nisem ravno tako neumna, čeprav se na slikarstvo kaj prida ne spoznam – bržkone sta debatirala o odnosih italijanskega slikarstva v štirinajstem in petnajstem stoletju do nadrealističnega slikarstva. Zdelo se mi je, da se pričkata. Vsak je izvlekel svojega aduta, vendar nisem imela občutka, da bi aduta na plan udarila iz jeze. Kolikor sem lahko slišala v kuhinjo, se mi je zdelo, da gre za porednost kot pred ljubezensko igro. Naenkrat pa se je zgodilo naslednje: ne vem več, kako je ta njuna debata nanesla na vojake. Hočem reči, na služenje vojaškega roka, določene Gregorjeve spomine na njegove tovariše in tudi na to – česar sta se oba spominjala z veseljem –, kako je Sandra obiskovala Gregorja pri vojaki. Kajpada nisem mogla slišati vsega do zadnje črke, toda ne bom lagala, če rečem, da sem slišala skoraj vse. Nenadoma Gregor pravi Saši, da ji bo pokazal, kako stari vojaki krstijo rekrute, da postanejo fazani. Kar sem dojela šele po tistem, ko sem zagledala, kako Sandra leži na tleh in joče – Gregor je v roki držal klešče, kombinirke, in s prsti leve roke Sandri nategoval kožo na vratu, nakar ji jo je s kombinirkami stisnil in izjavil: takole zgleda ljubezenski ugriz, s katerim v vojski stari vojaki rekrute krstijo za fazane.

Hčeri je na vratu nastala podplutba in kar nisem mogla dojeti – pravzaprav še vedno ne morem –, kako je Gregor Saški lahko storil kaj takega.

Zradirala sem se iz njunega gospodinjstva, vendar začela sumiti Gregorja, da želi Saško izmaličiti. Ali pa jo pohabiti za vse življenje.”

Vzravнала je glavo in v tistem gibu je tičala upornost, pa tudi nemoč. Oči so ji hitro privzele videz, kakršnega ima človek med napadom božjasti, naglo me je prijela za roko, odprla usta, ustnice so ji odstopile in razkrile dlesni, nakar jih je vnovič zaprla, jih nato vnovič na stežaj odprla, čutil sem njeno sapo – bržkone podobno zasoplosti njenega zeta, ko je prvič stopil skozi ograjna vrata svoje vile, oči so se ji zdajci tako zožile, da je ni igralke, ki bi ji tako zelo uspelo posnemati Kitajko, pomigala s štrlečimi ušesi, kot da nastopa pred otroki, s katerimi bi se rada igrala, in se hipoma – bila je to eksplozija – nepojmljivo razjokala, obenem pa iz kovčka vzela sto tisoč kron v štefanikih², jih položila na mizo, takoj zatem pa iz kovčka potegnila listek z natančnim naslovom hotela v Jesolu, v katerem bosta mlada stanovala, s telefonsko številko in faksom, in ga, napisanega na stroj, položila na denar. Nato me je naprosila, naj si stvari uredim tako – govorila je, kot bi že imela moje soglasje –, da bom imel mlada dva stalno na očeh.

Njen jok ni usahnil, ostajal je vlažen, še enkrat me je prepričevala, da je k meni prišla zgolj zavoljo tega, ker ima glede mene najboljša priporočila, in me prosila, da grem v Jesolo in da me še enkrat naproša, naj pazim na Sašo in spremljam, ali je Gregor slučajno ne namerava umoriti. Na dopust odhajata – na tako imenovano zgladitev nesoglasij – triindvajsetega maja, in v tem terminu naj bi bil tam tudi že jaz. Nadalje mi je razlagala, da je teh sto tisoč le predplačilo za izdatke, povezane s potovanjem, in hkrati predujem, da misli resno. Prosila me je – in naenkrat sem od ženske, za katero mi je prišlo na uho, da se ima za ateistko, slišal, da molitev ne sme biti upor, da me potrebuje kot angela varuha svoje družine, naj njeno ponudbo sprejemem, in četudi jo varovanje Sandre in Gregorja utegne stati milijon, je pripravljena plačati.

Iskal sem še izgovore. Naznanil sem ji, da me njena mlada dva na videz poznata in ne vem, ali bi me v beneški okolici kje ne opazila. Nadaljeval sem, da je njen projekt sicer privlačen in pravšnji, vendar sem prepričan, da bi za mlada dva znal biti preočiten. Rubačová je vztrajala pri svoji odločitvi in se ni pustila omajati. Na stroj sem ji napisal potrdilo o prevzemu denarja, saj sem se zavedal, da bi poštna pošiljka lahko sprožila govorce. Zagotovo je tudi zato denar prinesla osebno. Ko je odhajala, in odhajala je v solzah, sem si oddahnil. Ko sem ostal sam, sem začel pri sebi urejati podatke, ki mi jih je ponudila.

² Bankovec za 5000 slovaških kron, tedaj najvišje nazivne vrednosti, v obtoku 1995–2008, s portretom Milana Rastislava Štefánika (1880–1919), pomembnega slovaškega diplomata, politika, vojaka in astronoma (op. prev.).

Čez dva tedna mi je gospa Rubačová po telefonu sporočila, da je izlet Sandre in Gregorja za en mesec preložen. Na spremembo termina sem pristal, čeprav mi je to povzročilo težave z odpovedjo hotelske sobe in iskanjem novih možnosti nastanitve.

Ko sem zaradi tega naročila nato hodil po Bratislavi, sem srečal nekdanjega sodelavca iz državne varnosti in ta se mi je zarežal, kot bi osvojil ne vem kaj in mi pri tem zmago odnesel pred nosom. Hotel sem se mu izogniti, on pa me je začopatil blizu nekdanje gostilne Metropolka in me vprašal, ali sem sprejel naročilo soproge nekdanjega ministra Rubača, in se začel strašansko krohotati. Vprašal sem ga, zakaj se tako zelo smeje, on pa mi je rekel: "A ti je dala na mizo sto tisočakov in naslov v Jesolu?" Pogledal sem ga z neprikritim začudenjem in mu odvrnil: "Seveda. In kaj potem?!" "Bedak," je rekel moj nekdanji kolega, "ti si pa res bedak – tako si zaupal vsakemu, tudi ko si bil še pri nas na varnosti! A ti si res verjel, da ji gre za hčer in zeta?!" Pogledal sem ga, kot da je padel z neba, on pa je nadaljeval: "Ta denar ji boš moral vrniti. Priznala ti bo storno in ti vrgla kakšno majhno kost. Kakšnih deset, dvajset tisoč. Ti bedak... tale Rubačová ti je celotno štorijo o svojih otrocih natvezila, da bi dosegla nekaj čisto drugega! Misli namreč, da te je v tistem tvojem mestecu namestila opozicija, da paziš na nekdanjega ministra, in nihče je ne bo prepričal o nasprotnem. Pri takih stvareh je fanatik. Ona in njen minister sta o tem sveto prepričana.

S teboj se je morala seznaniti osebno samo zato, da bi si te ogledala kot kakšno nepremičnino – ali si za opozicijo kaj vreden, ali bi znal biti za Rubača nevaren. Aleksandra in Gregor živita kot v rajju. Samo še kača in jabolko jima manjkata. Gregor je strahopetec, vesel je, da je zet bivšega ministra, ki s politiko še ni opravil. Ta se bo še enkrat hvaležno pustil zapreti v stranišče. Rubačová svoje otroke uporablja samo kot ribič blestivko za ščuke. Kar pojdi v Jesolo, ampak na lastno pest."

Tako zelo sem se zakrohotal, da se mi je začelo kolcati, nakar sem svojega nekdanjega sodelavca povabil na dva deci.

Ko je po enem mesecu Rubačová vnovič prestavila termin dopusta mladih slikarjev v Jesolu, sem ji z nakaznico vrnil denar s primerno zaračunanimi lastnimi stroški, povezanimi z njenim načrtom, in presodil, da se mlada dva sploh ne zavedata, da sta karti v igri pokra, in kdo ju drži nema v obeh rokah. Tri dni po tistem, ko sem denar odposlal, sem izvedel, da je Gregor nenadoma ubil Aleksandro z eno svojih sprehajalnih palic.

Prevedel Andrej Pleterski

Nada Breznik

Boris A. Novak:
Vrata nepovrata,
Čas očetov, epos,
2. knjiga.

Novo mesto: Gora (Literarna zbirka Goga), 2015.

Druga knjiga obsežnega eposa Borisa A. Novaka *Vrata nepovrata, Čas očetov* ponovno, tako kot prva, razgrinja in nadgrajuje družinsko sago Novakov, razvejeno v tri generacije. V osebnih zgodbah njih članov se zrcalijo dve veliki vojni, medvojni in povojni čas ter čas osamosvajanja Slovenije. To obdobje zaznamujejo vzponi in padci režimov, herojstva in zločini, trpljenje, skupinske in intimne travme. Pri pisanju epa vodita pesnika upor in bolečina zoper zločine, zamolčanje in sprevrčanje dejstev iz naše vojne, revolucionarne in osamosvojitvene preteklosti. Ep je poklon očetu Anteju, partizanskemu poveljniku, borcu in človeku v vseh razsežnostih njegove veličine, ranljivosti in zmot, poklon, kot ga lahko naredi le pesnik. V njem, v očetu, tako kot v svojem dedu Antonu in v vseh pesniških očetih in vzornikih od Homerja, Vergila, Ovidija, Rudèlsa in še posebej Danteja, Boris A. Novak raziskuje in gradi svojo identiteto in razčlenjuje svoje danosti. "Kaj vem o Jaufrésu Rudèlsu pesniku, / ki je šel onstran morja – jaz, ki sem tu. / Prav nič. A on je vedel vse o meni..."

Ep *Čas očetov* ni le portret očeta Anteja, "prakomunista", ki je verjel v Idejo in ji sledil, obenem je presenetljivo natančen pregled zgodovinskih mejnikov, bojev, zmag in porazov, galerija človeških usod in značajev ter hkrati intimno zorenje človeka, pesnika, iz radovednega dečka, zatopljenega v magijo zgodb iz preteklosti, in nato upornega, vase zaverovanega in nemirnega mladeniča odrašča v zrelega odraslega in pristane na robu "brezdanje jame", kostnice žrtev povojnih pobojev, kot modrec, kot videc, strt in poln bolečine.

Avtor v epu podrobno sledi dogodkom iz preteklosti, natančno, kolikor je le mogoče dokumentarno, jih vgrajuje v epsko pripoved, s poetično močjo domišljije zapolnjuje vrzeli, vseskozi z iskrenim naporom biti pošten, "Ker nič, kar zamolčim in zbrišem, / in nič, kar vpraskam na papir, iz te brezupne želje, / da bi spoznal in dal glas in rešil duše iz najtišje / pozabe, ni nedolžno. / Besede niso nedolžne. / So pa besede dolžne / izreči svojo krivdo ..." Kajti ta pripoved je njegova in hkrati očetova zapuščina, zapuščina, ki jo rešuje pred pozabo in zlorabo, njegovo breme, njegova odveza in dolg, ki ga, stopajoč tudi sam čedalje bliže vratom nepovrata, izpolnjuje. Piše pogumno, s krvjo in znojem, zavedajoč se ves čas, da "KLUB DOMO-LJUBNIH ŠČURKOV rad iz podnjev / noči grmadi nadme sluz in gnus. / Kljub grožnjam ne bom zatajil te Zgodbe!..." Dogaja se prepogosto to, kar je zapisala Nobelova nagrajenska, poljska pesnica Wisława Szymborska v pesmi *Konec in začetek*: "Po vsaki vojni / mora kdo pospraviti / ... / tisti, ki so vedeli, / za kaj je tukaj šlo, / se morajo umakniti tistim, / ki vejo malo, / še manj kot malo, / nazadnje toliko kot nič." Tega se zaveda tudi pesnik, ko si v hlastnem nizanju verzov v speve in spevov v epsko pesnitev vročično ponavlja: "Veš, poet, svoj dolg?" in se sprašuje: Bom ostal zvest očetu?

Druga knjiga v 10 zvezkih na 716 straneh prinaša 50 spevov. Vsak od njih je opis nekega časa, od prvega, *Časa Dantejevega*, *časa Antejevega* do zadnjega, petdesetega, *Časa slovesa*. Posamezni zvezki so naslovljeni *Čas pesnikov*, *Čas mater*, *Čas otrok*, *Čas dedov*, *Čas častnih časnikov*, *Čas preobrazbe*, *Čas glasbe*, *Čas peklà*, *Čas upora* in zadnji *Čas zmage*, *čas poraza*. Dogodki niso predstavljeni linearno, prepletajo se in ponavljajo, vendar se zaokrožijo v pregledno celoto. Nad dokumentarnost, podatke iz osebnih in državnih arhivov, pričevanja avtoritet, beležke, posnetke in negotove spomine knjigo povzdigujejo pesnikove refleksije, dialogi z Dantejem, pesnikovim alter egom, mistični prizori in prividi, ko bolečina razočaranj in spoznanj o povojnih pobojih, streljanih brez sojenja, metanjih trupel v jame brez znamenj, ni več obvladljiva.

Čudenje, da je Boris A. Novak, ki ga najbolj poznamo kot močnega lirskega pesnika, izbral epsko formo, se (znova) razblini ob krvavih in krutih

prizorih vojne, mučenj, trpljenja, vsakovrstnih ukan, vojnih strategij in taktik, junaštev, strahopetnosti, sovraštva, zvižčnosti in izdajalstva. Le kako bi lahko lirik upesnil vso to strahoto? In prav zaradi slednje v lirskih predahih premišljuje, se pogloblja ali v domišljiji in spominu išče oporo, ki jo vedno znova najde v svoji ljubezni, v svoji mitski Mo, kot jo imenuje. Mistični, metaforični in simbolni segajo ti verzi do bolečine.

V tem novodobnem epu se pesnik mestoma mladeniško poigrava z grafičnimi oblikami verzov, z besedami, črkami in znaki riše obrise in oblike, ponazarja pomene, polaga besede kot stopnice, jih strmoglavlja v prepad, na levi in desni od osrednjega toka izpisuje mantre, zaklinjanja in pojasnila. Jezik je nazoren, sem in tja zareže kakšna kletev, nekateri pasusi so napisani v nemščini, francoščini, italijanščini, srbsčini v latinici in cirilici. Spev *Čas računalniških igric* vsebuje krajše dramsko besedilo, katerega protagonisti, Satan in demoni, knezi teme, obdelujejo našo temačno planetarno stvarnost in posmehljivo opravijo s Slovenijo, "to subalpsko, avtistično deželico, / sentimentalno, bidermajersko razglednico, / *podobo raja*".

V tej deželici zavisti in ozkosrčnosti je pesnikovo rojstvo v Beogradu, njegov rojstni list, "z mirno roko spisan v cirilici", predmet nezaupanja, ki povzroča dvom o vseh njegovih dejanjih in prizadevanjih. Za nekatere še vedno le *umazan imigrant*, čuti fantomske bolečine ob razpadu Jugoslavije, zaradi česar je deležen sumničenj in podtikanj. Z nekakšnim kljubovanjem, z bolečino in ljubeznijo obuja spomine na svoje beograjsko otroštvo, na svoj *zavičaj*, na svojo razširjeno in razseljeno družino, na različna porekla, vere, uspehe in usode njenih članov, na njihov človeški obraz. Vsak od teh je zanimiva zgodba.

Če je otroštvo še svetlo, "otročstvo je poezija življenja, poezija je otroštvo sveta", čas čudaškega in burkaškega deda Antona, častnika dveh vojsk, nikakor brez poguma in soli, vnetega dopisovalca protestnika, avtorja zbadljivih akrostihov, slikovit in duhovit, je čas pred drugo svetovno vojno in zlasti med njo za vse protagoniste mračen in krvav. Trpka je pripoved v verzih o teh časih, v njej so ode, elegije in balade. Spevi o bojevanju, streljanjih, eksplozijah, ognju in dimu so z ritmom in rimo stopnjevani s takšno intenziteto, kot bi se zvoki in odmevi vojne zlivali v strašno melodijo.

Morda se bo v prihodnosti, skozi generacije, epos Borisa A. Novaka bral kot legenda ali bajka, morda bodo imena in priimki – ki danes predstavljajo družinske člane in njihove usode, sodobnike in sopotnike, znane osebnosti bližnje preteklosti in sedanosti – presejani skozi sito časa postali nepomembni, sence daljne preteklosti, a gotovo se bodo ohranili značaji v vseh premenah, ki jih vojne okoliščine tako bliskovito potencirajo.

Pomembno je brati in imeti v mislih uvodni verz, ki je hkrati posvetilo, Čas *peSni* na začetku druge knjige in pesnikovo poigravanje z besedama pesem in *sen – pesen*. “Pozor! Vsa ta imena so na smrt resnična. / Čim bolj resnična, tem bolj so zvok, zrak, ples likov, / dom domišljije, dom... dim domnev. Zato so nična / branja te Zgodbe, ki izbrišejo razliko / med Zgodovino in Snom, peSniško reSnico. / Ne le pepel, ta peSen riše tudi Ptico.”

Ti obrazi nikakor niso samo enoznačni in nehote se ob branju zastavljajo vprašanja, kako bi se razvijala njihova življenja in potenciali, če bi jim bilo dano živeti v mirnem času. Kakšna bi bila zapuščina strica glasbenika in skladatelja Lea, ubitega v zaporu, katerega zgodnja dela so bila uničena v bombardiranju v zadnjih mesecih vojne? Ali bi Ante, fasciniran nad nemškim ekspresionistom Ernstom Tollerjem, ostal le pri prevodu njegovega Hinkemana? Bratranec Janez, ki je kot otrok z materjo stal pred strelskim vodom in se je od strahu polulal, se je od takrat bal življenja, a je zato ljubil gledališče in je v njegov čar zvabil tudi Borisa. Skrbno je pesnik obdelal bogato in razvejeno družinsko drevo. Ženski portreti, pa naj so to mati, nona, tete, daljne sorodnice, žene in ljubice, so slikani čustveno, pretresljivo in spoštljivo ne glede na to, ali so herojske, mučeniške, avtoritativne, mile, stroge ali mehke duše. V zavesti, da je delček vsake od njih, moške ali ženske, zavestno podpisuje uvodni verz kot *Boris Ante Ana Lužar Novak, peSniKovalec*.

Matej Bogataj

Dušan Čater: B 52.

Maribor: Litera (Zbirka Piramida), 2015.

Čatrov literarni junak se je v prejšnjih prozah izmojstril v sto spremembah; podpiral je šank in se ukvarjal s kriminalom na dvomljivi meji med izterjevanjem in izsiljevanjem, da je moral pobegniti v Latinsko Ameriko, ko je doma vse zamočil in si je moral najti nov raj na zemlji. Nekaj tega eskapizma iz *Ata je spet pijan* je ostalo tudi v *B 52*, ki je seveda ime znamenitega bombnika iz časov hladne vojne, imenovanega tudi leteča trdnjava. Vendar protagonist Karlo ni kakšna trdnjava, čeprav je blazna pisateljska perla in se znajde na seznamu najuspešnejših pripadnikov horoskopskega znamenja; tudi sicer horoskop o njem in njegovih sorojencih vse dobro, čeprav v praksi ob nekakšni apatični dobrodušnosti kaj tudi malo pobegne. *B 52* je tako nadaljevanje *Ata*, vsaj po tem, da je protagonist in rezoner pisatelj oziroma človek peresa tokrat res malo postavljen v kot, v knjižnico, kjer od njega zahtevajo recimo literarne večere z vrstniki in kolegi, hkrati pa je roman nadaljevanje tiste pripovedne linije, v kateri je akter nekakšen avtorjev alter ego in ki se manj spogleduje z žanrsko senzibilnostjo in manj povzorči nekatere iz množične kulture, predvsem kriminalnega filma, poznane zaplete in značaje. Del Čatrove proze je skoraj tarantinovski, čeprav seveda v ozadju ves čas lebdi Charles Bukowski, ameriški šankistični lumpenproletarski pisatelj, ki je svoje avanture pivske in pretepaške narave prodajal razvajeni mulariji po kampusih in študentariji, ki si jih ni upala ponavljati, jim je pa kot negativni zgled nadvse ustrezal.

Spet drugje, recimo v Čatrovi najuspešnejši zbirki kratkih zgodb *Džehenem*, kar je muslimansko ime pekla, življenjske razmere doma in našo kleno ruralno domačijskost preizkušajo tujci. Nabrani z vseh vetrov, pač indikator današnje razprtosti sveta in nosilci migrantskih usod. S svojimi ne preveč srečnimi srečanji z okoljem in domačini nam skozi prizmo prišlekov kažejo našo domovino, kakršne nam večinoma, in k sreči, ni treba ugledati; so pravzaprav samo zaostreni in v skrajne situacije prignani mi sami, kolikor ne (z)moremo pripadati in se ne istovetiti z vsem tistim, v imenu česar nas hočejo združevati.

B52 je roman o krizi srednjih let. Protagonist in pripovedovalec, Karlo, se spet enkrat naveliča podobe žene in njenih provokacij, zbije njenega ljubimca, ki to sploh še ni, in se izseli v samsko kletno stanovanje. Kar naenkrat ima veliko časa, zraven pa probleme v službi; bolj zaradi občutka odtujenosti in zavesti, da se je znašel na slepem tiru. Doma, kolikor je sobica lahko provizoričen dom, ga malo žurajo, tudi s pisateljskimi prijatelji, in z enim od njih gre celo nekam v severnoitalijanske hribe na turnejo, vendar se kaj dosti ne zgodi, bolj je to priložnost za možačenje in modrovanje na poti. Znajde se v krizi, tudi pisateljski, iz katere ga potegne prijatelj, spreten pri pridobivanju evropskih sredstev, in gresta ekološko kmetovat na Kozjansko. Tam se dogaja vse mogoče; ne samo lokalna gostilna in v njej nekakšni kozjanski kantorji in velikaši, ne samo mrki pogledi v lokal zasidranih šankistov proti vsemu tujemu in s tem že tudi vsiljivemu, malo se jima od vsega tudi začne trgati in potem recimo v drvarnici srna, ki postaja vse bolj dehteča, bolj na način Lazarja, prijatelj pa ves čas s flašo v roki in z zmeraj bolj topoumnim in nevarnim, nepredvidljivim pogledom in velikimi lovskimi načrti; zato puška, zato druženje s sumljivimi ali vsaj dvoumnimi vaščani. Vendar se v bistvu ne zgodi nič usodnega, puška ne počí, realnost se ne strga povsem in iz hribovskega ambienta ga potegne pravzaprav žena. Ki pravočasno ugotovi, kam vse skupaj pelje in ji ni čisto vseeno, tudi zaradi hčere. Vendar se tudi doma ne da več pokrpati. Ko se ne izteče, se z ženo in hčerjo in njenim partnerjem izselijo na hrvaški otok, kjer je pravi raj, v katerem človek goji brezdelje, blago popivanje, se okusno hrani, torej je mir v družini in idila. Na Susku najdejo tisto, kar Ata Čatko najde v Latinski Ameriki; idilo, ugodno klimo, zmernost, predvsem pa občutek, da ni treba bežati ali se kakor koli drugače naprezati.

Čater svojega srednjeletnega protagonista opremi z veliko mero vseenosti. Ki pa ni zgolj topo prežvekovalstvo in čakanje na priložnost, gre za skoraj izmodren pogled na svet, ki ni brez humorja. Ta se kaže predvsem kot rezoniranje, pravzaprav z drobnimi opazkami o lastni človeški kondiciji

po petdesetem nadomesti traktate o minevanju časa ali kakšni globlji usodnosti ali kvarljivosti materiala. Morda res manjka eksistencialne poglobljenosti, morda tudi drastičnosti, ki jo nekateri domačijski, da ne rečemo rdečevratni namigi obljublajo. Nobenega pravega pretepa, kakšen lagoden fuk v troje in kakšna od novih drog, ki jih proizvajajo hitreje, kot jih lahko preizkušamo ali jih lahko prepovejo. Nekaj *small talka* in kakšen spisek stvari, ki bi jih bilo dobro postoriti, nekaj zapiskov, iz katerih naj bi nastalo novo epohalno prozno delo, vendar zapiski kot zapiski: vemo, že naslednje jutro nimamo z njimi kaj početi; ne glede na to, kako imenitne so se nam zdele ugotovitve in opažanja, za kaj več se je le treba usesti in se potruditi.

Tisto, kar odlikuje ta roman, niso vrtoglavi zapleti, čeprav so ti latentni in je vsakdo, ki pride mimo, že priložnost za odnos, od seksapilne sosede do podeželskih posebnežev, s katerimi se zapletejo na eko kmetiji. Pomembnejša je flegmatičnost, s katero pripoveduje o svojih niti ne tako usodnih in prelomnih dogodivščinah; Karlo se zaveda svojega drsenja navzdol, ki ga občasno dvigne kakšna narkotična izkušnja, zaveda se svoje melanholičnosti, vendar do nje ohranja zdravo distanco in se ne zadrša v depresijo. Odmaknjenost od sebe je humorna in hkrati kaže samouvid; kriza srednjih let tako ni samo priložnost za obračun s starim in za premislek o smereh razvoja, je tudi duhovito in malo trpko sprijaznjenje, da stvari ne bodo več, kot so bile. V skoraj dramatično stopnjevanem tridelnem romanu tako vidimo, kaj moški hoče in kje so pasti na poti; predvsem razvade, pa odljudnost in dezorientiranost. Vendar na koncu ženska, če je prava, ki podpira tri vogale doma, počen svet spet pokrpa.

Čatrov Karlo iz B 52 morda res ne ve čisto dobro, kaj bi s sabo, za razliko od prijatelja ni preveč poslovno spreten ter težko strastno in s celim telesom zagrabi priložnosti, je pa dober opazovalec in dobrodušen rezoner. Zaveda se pasti samskega življenja, ki vodi proti odljudnosti in nehigieni, zaveda se iluzoričnosti sanj o povratku k naravi; tudi podeželje je stresno, samo drugače in bolj navznoter, namesto prevelikega števila dogodkov ubija monotonija in kar naenkrat preveč prostega časa. Simpatično je Karlovo občasno in škrto komentiranje in modrovanje; kadar dobi vpogled v lastno delovanje, kar ne pomeni nujno, da bo vnaprej deloval kakor koli drugače, opiše lastno stanje začasno položene in prizemljene trdnjave. Stanje je kriza, povzročena hormonsko in socialno, in takrat dobimo skoraj aforizme o naporih in zagatah bivanja po petdesetem. Vse je spisano v stilskem minimalizmu, Karlo kot pripovedovalec se ne trudi – da se dodatno ne utrudi – s prepričevanjem, natančnimi popisi ali dramatičnostmi v pripovedi, kar gre k njegovi nekoliko zmehčani in sprijaznjeni naravi.

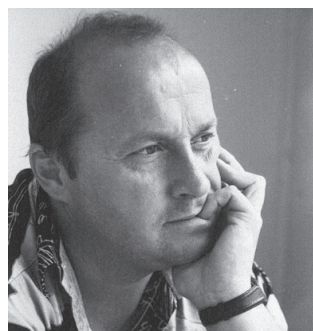
Da se nam konec kaže kot iluzorna možnost otoka, torej kot realizirano sanjarjenje o nekje drugje biti nekdo drug, pa verjetno spozna tudi sam, zato nekaj ironije na račun uspešnežev, med katere ga – se reče pisatelja Čatra, ne direktno Karla – uvršča horoskop ob velikih imenih. Zdi se, da B 52 združuje željo po pobegu iz *Ata* in zavest o zatohlosti doma in ujetosti naših zemeljskih dni na terenu, ki je bivanju vse manj prijazen.

**Sprehodi po
knjižnem trgu**

Milan Vincetič

Meta Kušar: Azur/Himmelblau.

*Celovec: Mohorjeva
(prevedla Ivana Kampuš), 2015.*

Čas je, da si končno priznamo: izid Šalamunovega *Pokra* (1966) je bil le, če parafraziram besede Neila Armstronga, majhen korak za svetovno, a velik skok za slovensko poezijo. Zaradi karizmatičnega, tudi subverzivnega Šalamunovega poguma, da se je “izselil iz svojega plemena”, ga je njegova, pa tudi mlajša ali celo današnja generacija po peresu, okronala tako za svojega pesniškega barda kot guruja. Takrat smo bili namreč, če tokrat parafraziram Vena Tauferja, pod “svinčenimi zvezdami”, a je bilo v zraku čutiti nemir in predvsem pomladno vznesenost, ki je prihajala iz ameriškega beatniškega loga, v katerem so si umetniki vseh vrst po vzorcih, ki so bili seveda protestniški in angažirani ter seveda “novi”, krojili svoj pol neznosne ali celo neznanske lahкости svobode, ki se je udejanjala v “prevratniškem” letu 1968. Takrat petindvajsetletni pesnik, mislim na leto izida njegovega prvenca, je bil dovolj mlad in hkrati svetovljanski – danes bi rekli globalen –, da je imel, hočeš ali nočeš, veliko slednikov, ki so odprtih ust občudovali njegovo lucidnost, inovativnost, modernost, ironijo, revolt in slogovno-semantične akrobacije, nekatere, še bolj alternativne sledilce – mislim predvsem na “komunarje” (Šempas) in privrženice drugih *izmov* –, pa je to popeljalo v avantgardizem. Ki pa je, kot dobrega četrst stoletja pozneje postmodernizem, izgorel v lastnem žaru.

Takšno navdušeno, mestoma tudi slepo sledenje in čaščenje, ki seveda godi čaščenemu, pa je lahko prevelika past, saj ti nudi le varno zavetje, (samo)potrditev in (samo)zadovoljstvo predvsem v tem začaranem (delo)krogu, ki pa postaja sčasoma utesnjujoč in nezadosten, saj se vse bolj in bolj začanja oglašati potreba po lastni identiteti: po svojskosti, lastnem izrazu, po pobegu. Ki pa zna biti opotekav ali celo stopicljajoč na enem mestu. Zato se tudi krčeviti poskusi, da bi prerezali popkovnico, sčasoma spremenijo v ihtavo naprezanje.

Tudi pesnica Meta Kušar, še dandanes odkrita Šalamunova zaveznica in občudovalka, o čemer priča posvetilo v njeni najnovejši, šesti pesniški zbirki (*Tomažu Šalamunu za štirideset let pesniškega zavezništva in prijateljstva*), ki je nastala pred desetimi leti v Švici in v Ljubljani, še ni docela prerasla "šalamunovske" paradigme, o čemer priča, kot pravi Stanislava Repar, pesničina zaveza, da sta "življenje in poezija polna drugo drugega" (Večer, 6. junij 2016). Tako avtorica v pesmi *Trezorji* pomenljivo prida, da "verzi prisilijo pesnika v usodo", zato "ničesar ne more zatajiti, čeprav bi rad". In v pesmi *Usoda* nadaljuje: "Domišljamo si, da pišemo. / Domišljamo si svoje stezice materije. / Koliko je naše. Zasluge dihamo, / da bi se naučili, kaj je dih. / Zgodovina človeka večkrat prekriža prej, / preden ga Bog zaznámuje." Pesniško ustvarjanje ima torej odrešenjsko avreolo predvsem za samega ustvarjalca, zato grebe do krvi vase in v resnice sveta, ki pa je lahko le utvara ali zamišljiva, kajti v (empiričnem) fizikusu sveta sta "vzrok in posledica nepremagljiva". Silnice kavzalnosti, ki u(s)merjajo naše bivanje, so en sam nerazdružljiv imaginarij ali bestiarij materialno-transcendenčno-metafizičnega, ki se riše v pričujoči poeziji skozi mravljišče impulzivnih/ekspresivnih refleksij, ki spominjajo, če smem parafrazirati pesnico, na "zlaganje trnja na tanek, kot celofan tanek mir". Pesmi so torej napojene z brbotanjem (ne)otipljivih slik ali prizorov, ki si sledijo po pesničinem notranjem bolj ali manj intuitivnem zaporedju/itinerariju do končnega klimaksa ali, še pogosteje, do paradoksa, preobrata ali nagovornega retoričnega vprašanja.

Tudi v slikah s potovanj, v mislih imam predvsem pesmi, ki upesnjujejo konkretne zemljepisne kraje ali vedute le-teh (*Zürich, Alpe I. in Alpe II., Kesswill, Piazza della Frutta, Idrijski grič, Kartuzija...*), smo priča kalejdoskopu osebnih občutij, ki prevladujejo nad zunanjim videzom krajev, občutij, v katerih se mnogokrat oglasi prisotnost (tudi nekrščanske, vzhodnjaške) duhovnosti. Tako je v, vsaj zame, najboljšem ciklu *Kartuzija*, "gospod Karma (sic!) preoblekel (snežno belo deklico, op. p.) / v živalco in živalco v snop svetlobe / in prah v pramenu sonca / spet v mlado, nesojeno

kraljico”. Metamorfoze snovnega v nesnovno, resničnosti v mi(s)tičnost, obarvane s pogostimi sinestezijami, pridajajo h poeziji Mete Kušar fluid privzdignjenosti/filozofičnosti, ki “odseva tisočero malenkosti, ki šele prižigajo plamen človekove bivanjskosti” (S. Repar, *ibid.*). Prav zato je življenje, kot tudi sam ustvarjalni proces, kot bi rekel Gregorčič v pesmi Človeka nikar!, nenehno “prerojevanje, prenavljanje, / iz bitja v bitje presnavljanje”, proces, ki ne kaže le zunanje-notranjega presečišča sveta, temveč želi samo življenje tudi kreirati. Gregorčičeva “božja delavnica” tako pri Meti Kušar postane zavetno ognjišče, tudi pribežališče, bolje rečeno: kuhinja. Tako prebiramo: “Kuhinja je azur. Vesolje. / Sanjati meso, / rezati meso. / Nikomur nisem izrezala srca. / Kuham brez strahu. Pišem brez strahu. / Z življenjem hočem govoriti kakor pastir v beli volni” (*Kartuzija VI.*). Vesoljnost in zavezanost jeziku je za pesnico najzlahtnejši mnogoobrazni gradnik njene naracije, s katerim zgolj ne zida, kajti “vsakdanji jezik vara”, temveč nenehno “preceja, kuha, preceja, po žličkah ga jemlje in nikoli ne ve, kako deluje”. Zanj je torej jezik (alkimistični) laboratorij, katerega rezultante temeljijo, podobno kot pri Šalamunu, na miselno-semantičnih bolj ali manj inovativnih ali pomenljivih (pre)obratih, kot npr. “vročina afektov je suženjstvo”. Pesničina etično-moralna drža, ki temelji na podstatih humanuma in odrešujoče pravičnosti, zato postaja vse bolj, kot stoji v pesmi *Pesnikova kapa*, “pesniška asana, ki sprosti prsni koš”, kajti pesnik je navsezadnje “premagljiv, vendar doseže, da tirana popustita”. Poslanstvo pesnika torej ni potajeno klekljanje v njegovih intimnih prostorih, ne, njegova primarna naloga je percepcija in razgaljanje mračnih obdobij sveta in količenje svetlih kažipotov na stranpoteh, vendar ne z imperativom nasilja ali politične agitacije, temveč z gledanjem v srce in z dotikanjem vsega, tudi stokanja, kot pravi Kušarjeva. Ali kot stoji v pesmi *Zen*: “Kadar verz pobegne, duhovi zrastejo v uničevalce. / Ko se razdiranje razraste, Hudiča zlepa ne ukineš.” A pesnično naprežanje, da bi pregnala Hudiča, pisanega zmeraj z veliko, s tega sveta tudi s polaganjem roke na sveto knjigo, (p)ostaja vse bolj jalovo, kajti “ravnodušnost pesnikov ji je (pesnici, op. p.) zapečatila dih”. Zeleno preprogo njenega sedanjega vrta, ne pa rastje iz njene prejšnje zbirke *Vrt* (2014), zato vse bolj preraščajo sence dvoma in nemoči, pa tudi trepet srca (p)ostaja vse manj slišan, zato pesmi proti koncu zbirke vse bolj postajajo neizpolnjujoč monolog, saj je “domači prag zavarovala z apotropijsko ključavnico”. Po domače rečeno: s ključavnico z amuletom, s katerim odvrta, kar ne bi smelo vstopiti. A vseeno vstopa v podobi sužnja, Hudiča, “oproščenega morilca, ki bo sam sebi sodil”, rože čudotvorne ter navsezadnje tišine/samote, ki uglašuje in “kuha resnico”,

medtem ko v zraku visi strašna prolegomena “kaj človek je, če ni človek?”. Odgovor seveda ostaja zaviti v skrivnostne tančice, ki jih skuša pesnica odgrniti.

A ostaja na pol poti, kajti poezija/umetnost je le eden od pomožnih instrumentarjev, ki potrka z vso bolj ali manj uporabno dediščino, pa tudi z navlako, na še dokaj trdno priprta vrata, pred katerimi, če smem biti metaforičen, (pre)pogostokrat “črni oblak trešči v vrt”, v vrt mukoslastne pesničine mantre, ki z *Azurjem* razodeva, kot zapiše Iztok Simoniti na zavihku, “vedenje, da se poetično lahko prenaša s podobo, zvokom, otipom, vonjem, saj poezija lahko zapusti besedo kot izvirno formo”. Kar ji seveda dodobra uspeva, od bralca pa zahteva obilo kondicije, discipline in napora, da ga ne odvede tja, kjer nemalokrat “kipí bombastično”.

Tatjana Pregl Kobe

Jure Vuga: Modri plamen.

Ljubljana: Založba Mladinska knjiga
(Zbirka Nova slovenska knjiga), 2015.

Jure Vuga (1983) je svojo drugo pesniško zbirko naslovil *Modri plamen*. Naslovna ideja se je izkazala za hvaležno predvsem na nivoju sloga, ki nenehno spominja na modrino, ne le zaradi naslova pričujoče zbirke in ene izmed pesmi v njej (*Modri plamen*), cikla pesmi (*Spev vode, ki kliče k modrini*) ali katere izmed pesmi (*Modro sonce, ki se v širši strugi umirja*), temveč zaradi simbolne modrine, ki je hkrati širna kot morje, veličastna kot nebo in vzvišena kot mistični plamen v umetnostnozgodovinskem religioznem pomenu. Ali preprosto stvarna kot podoba sveta: "Naša Zemlja je kaleče seme. / Vsa z modrim ožarjena, / povsod živa in lepa." Je pa naslov lahko tudi eksaktno razložljiv, saj je v fizikalnem jeziku modri plamen tisti, ki je najbolj vroč.

Radikalnost v Vugovi poeziji se že v z modrino obarvanem spektru z dodajanjem različnih narečnih (štirna, nešpola, porton...), pogovornih (švercati, hosta...), starinskih (žitje, očaki, obstret, naphano...) ali redkeje uporabljenih (zlatonosno, samoniklo, soha, mrleče, begotno) besed ali tujk (emanacija, fraktal...) prelevi v inovativnost, oboje pa vodi k rezultatu, da je poetski modernizem zelo kompleksen in da se kompleksnost razširja tudi z značilnostjo in preciznostjo posameznih novodobnih vprašanj in spoznanj na temelju izkušenj minulega časa. Z vnašanjem teh besed (kot

ready-made predmetov v slikarstvu) se pesnik ne otrese aluzije na nekatere sodobne pesniške govornice, sporoča pa, da ne hodi po uhojeni poti, temveč raje tam, kjer ni poti, in pusti sled. Tako nastale tehnično raznolike zgodbe v verzih skupaj ustvarjajo mrežo razmišljanj o duhu prelomnega časa, v katerem živimo. In o natanko določenem majhnem koščku zemlje ob morju, bogatem z zgodovino, a tudi razvejeno s potmi, po katerih z odprtimi očmi in s čustveno zvedavostjo hodi pesnik.

Jure Vuga je diplomirani sociolog kulture in profesor umetnostne zgodovine, vsakodnevno izpostavljen ogledu podob. Za diplomsko nalogo *Interpretacija Botticellijeve Pomladi v misterijskem kontekstu* je prejel študentsko univerzitetno Prešernovo nagrado. Študiral je v Firencah, se izpopolnjeval v Rimu, Benetkah, Milanu in Londonu. V okviru doktorskega študija je v Firencah opravljal delovno prakso, v doktoratu pa analiziral vpliv grafik iz renesančnega romana Hypnerotomachia Poliphili na Giorgionejevo *Nevihto*. Ta dejstva so kar pomembna, saj nam izdajajo način Vugovega pogleda na umetnost in poezijo, na povezovanje podob in besed.

Ljudje razmišljamo na dva različna, komplementarna načina: prek jezika in prek podob. To vznemirljivo idejo so potrdila dela največjih raziskovalcev nevroloških znanosti. V naših možganih sta dve različni osebnosti. Leva stran se zaveda prostora in časa ter misli v besedah, lahko bi rekli, da je to razum filozofov. Desna stran ne pozna časa in prostora, živi v veličastni večnosti in razmišlja predvsem v podobah. Že prva Vugova zbirka *Pod kamni plešem* (Beletrina, 2009) v tem kontekstu ne preseneča, saj deluje kot potovanje v času skozi podobe. Ko v pesmi *Podoba stvari* zapiše "Moja podoba je prisotna v vsaki stvari", sporoča, da zanj podobe, ki imajo resnično vrednost, ne prihajajo od zunaj, temveč od znotraj. V zadnji kitici doživeto podobo razloži: "Le včasih se zgodi, da svetloba prodre / skozi prepletene krošnje dreves, živo srebro jezera se zbistri, / svetloba in senca si ob tankem sloju gladine / prislonita hrbta in tedaj glej, / kako neulovljivo drviš skozi množstvo sveta." Svetloba in oblike zagotovo prihajajo od zunaj, podobe pa, kakršne vidimo, dobivajo obliko iz notranjosti našega duševnega prostora. Naša življenja, sporoča pesnik v prvi pesniški zbirki, so podobna sončevi poti: v najtemnejšem trenutku je zaznati obet svetlobe. "Izpisana z zlatim prahom na modrem polju / je Istra postojanka pred prostranstvi vetra." Cela pesem *Istra* je čutni opis podobe, ki je v določenem trenutku sedla v pesnika. Upodobil jo je z besedami. Vuga je torej že s svojo prvo knjigo pred sedmimi leti opazno vstopil v slovenski pesniški prostor, ki mladim glasovom na srečo vendarle še odstopi kakšno mesto. Tudi v zbirki *Modri plamen* so mu blizu antični misteriji, renesančna alkimija, budistične

meditacije ter določena sodobna problematika, vendar ne na aktivističen način, motivno pa prevladujejo mediteranske značilnosti in ljubezenske pesmi, pa tudi erotika, celo zelo strastna.

Podobe vodá so v pričujoči knjigi še posebej razvejene, zato zbirka na trenutke deluje neenotno, kot da jih pesnik ni dovolj prepletel, vseeno pa ni dvoma, da se večini pesmi uspe preliti v modrino (pesniškega) oceana. "Voda teče v vse smeri / v kanalih vzdolž cest / in se suka v osmicah" (*Pesniško prostozidarstvo*), "izvir studenčnice se duši v hlipanju" (*Pan je mrtev*) in "Jadran se levi kot ranljiva luskinasta kača" (*Soline*). "Upepeljen, a poživljen / se iz srebrnega jezera / feniks vzpne v nebo / in prek praske-tajočih potokov / prišumi nazaj v moje naročje," pravi Vuga, čuvar vrtov in častilec sonca, v drugem delu pesmi *Erotizem vode*. Tehnično metaforično bogato ustvarjene pesmi so na prvi pogled mamljive in nerazumljivo privlačne, saj pesnik kljub zahtevnemu povezovanju resničnih podob z zapleteno simboliko večinoma vpeljuje znane pojme in pojave (veter, morje, obale, valovi, gozd, gora, zemlja, zvezde, sonce...), vendar se v bralcu zaradi direktnega načina pesnikovega nagovora mestoma naseli nelagodje. Kaže, da se ekspresivna motivika pesnika globoko dotakne, vendar se mora bralec do globlje vsebine njegove izpovedi dokopati sam.

Zbirka *Modri plamen* je sestavljena iz sedmih ciklov, ki bralca vodijo od *Apokalipse*, pesmi v prvem ciklu, do žarenja ljubezni v zadnji pesmi (*Ljubiti: Žareti*) zadnjega cikla. Nekatere pesmi – vseh skupaj je v zbirki triinšestdeset – so preprosto razumljive, druge simbolično zapletene, enostavno izpovedne ali uokvirjene s poudarjeno poanto. Začetek zbirke je dramatičen, rušilen, apokaliptičen, konec pomeni sprijaznjenje s svetom, kakršen je, kajti tudi pesnik je, kakor sonce, nepopoln. V zadnji kitici zbirke pravi: "V sozvočju s tokom zelene reke / sprejemam minljivost sveta. / Takrat sijem mirno in blago. Igrivo delim svoje darove / kakor sonce, ki z dlanmi vse popke razpira." Bralec lahko konec razume kot novo obliko stvarjenja, lahko si predstavlja, kako iz pepela vzleti nov, pomlajeni feniks, lahko pa je le pomirjen s srečnim koncem. Verjetno je bila pesnikova pretenciozna ambicija, da bi zbirko zasnoval kot sklenjen krog in na ruševinah ustvaril boljši svet. "Okó se je predramilo in sprejelo povabilo" in – kot zaključí pesem *Žarek temne svetlobe* – "sredi nepredirne teme / je dih življenja postal svetloba". Zdi se, da pesnika obseda ljubezen do rodne Primorske, a ne zaradi njene preteklosti, kakor se skozi različna obdobja kaže vse do današnjih dni, ampak zaradi njene vizualne očarljivosti, skozi katero lahko spregovori tako o temi kot o sončni svetlobi. Zaokrožena individualna zgodba, ki bi se lahko dogajala kjerkoli, a skozi slikovito opisane podobe

poteka v okolju, ki je od nekdaj njegov dom in ga najbolj pozna. Prav tu se dogaja pesnikovo eksistencialno dožemanje lastnega jaza. Iskanje sebe.

Z odtenki občutljivosti, ki jo premore jeziku pokrajine predan in od čudežev intimnega življenja osupel pesnik, se postopoma razkriva jezik v zbirki. Tudi te pesmi namreč kažejo na to, da sta pri Juretu Vugi aktivirani obe možganski polovici, podoba in jezik se ne le dopolnjujeta, sta eno. Neenotnost forme je le navidezna, iz sestavljenih fragmentov podob je z besedami v celoti izslikana Vugova pesemska pokrajina. Podobe vznikajo v pesnikovi glavi, se združujejo, kombinirajo in razmnožujejo v najrazličnejših oblikah. So otroci njegove domišljije, ki jih zapisuje z razumsko natančnostjo (manj znane besede in pojme razloži v opombah) umetnostnega zgodovinarja, z mirnostjo filozofa in s čudenjem pesnika.

Ivana Zajc

*Andrej Rozman:
Predpravlјice in
popovedke*

*Ilustracije Zvonko Čoh.
Ljubljana: Mladinska knjiga, 2016.*

Pesnik, pisatelj, dramatik in prevajalec, pa tudi ustanovitelj “najmanjšega možnega gledališča” Rozinteaater Andrej Rozman Roza je pri nas uveljavljeno in večkrat nagrajeno ime. Tokratna zbirka z naslovom *Predpravlјice in popovedke*, ki se je letos znašla med nominiranci za desetnico in večernico, bralcu ponuja kratke humorne zgodbe, ki jih je avtor tako rekoč “po rozinah” objavljajl v reviji *Ciciban* od leta 1999. Kot mnogo drugih Rozmanovih del tudi *Predpravlјice in popovedke* zaznamujejo ilustracije lanskega Levstikovega nagrajenca Zvonka Čoha, pri čemer se vnovič izkaže izjemna kompatibilnost avtorskega para.

Zgodbe na prvi pogled delujejo heterogeno: dva niza predpravlјic in popovedk v knjigi se razvijata v nadaljevanjih, druge med seboj niso povezane, zaradi česar zbirka ne deluje enotno. Povezave med zgodbami so tematske in idejne, pogosto jim je skupno to, da jih gradijo drobci, pripetljaji, zanimivi dogodki, detajli. Gre za unikatne odmike od strukture pravljic ali pripovedk in za neke vrste – če uporabim Lyotardov izraz – “male zgodbe”. Žaba in žabec bi na primer rada postala princesa oziroma princ – vendar na koncu najdeta način, kako uresničiti svoje sanje in hkrati ostati

v lastnem "plemenu". Ker sta zaljubljena, sta vesela, da se nobeden od njiju ni spremenil v človeškega aristokrata. Liki v zgodbah si najpogosteje želijo preprosto zadovoljno živeti, vendar se pri tem srečujejo z ovirami, ki nemalokrat kažejo na neprijazno kolesje človeškega sveta. V knjigi beremo o manjših in pravzaprav večinoma privatnih impulzih vsakdana zanimivih protagonistov – na primer žabe ali kokoši –, ki v življenja junakov ne prinašajo kolosalnih sprememb, a so vseeno pomembni. Še zgodba, ki si zastavi najširšo razlagalno perspektivo in bralcu razjasni, kako so se zmaji iz strašnih pošasti preobrazili v človekove pomočnike, se odvije skozi prvoosebno doživljanje sina ene zadnjih zmajskih družin Ognjebliska. Ta prekine krvavo družinsko tradicijo, saj je – kdo bi si mislil –, vegetarijanec. Zbirka zgodb vsebuje igrive subverzivne like, ki niso arhetipski "junaki", ampak prikupno vsakdanji, kakršen je na primer povodni mož – bitje, ki se večkrat sprehaja v delih Rozmana Roze –, ki bi v ribniku rad imel svoj mir. Povodni mož je namreč strašen, kakršnega poznamo denimo iz Prešerna, pravzaprav samo z vidika ljudi. Če se perspektiva obrne – in to je osnovni postopek v mnogih zgodbah –, so ljudje tisti, ki povodnemu možu nagajajo, denimo s svojimi smrdljivimi vodnimi odplakami.

Mehanizem zgodb torej temelji na soočanju različnih perspektiv, prisotna je distinkcija med ljudmi in vsemi drugimi bitji: medvedek Menard si ob pogledu na človeške kolesarje želi voziti kolo, ko pa ga končno najde, mu vožnja ne gre in ne gre, raje se gre, čisto po medvedje, kopat. Prašiček in kozica nastopata v gledališču, a jima nikoli ne uspe, da bi se pridružila publiki pri ogledu njune predstave. Kužek se izgublja v novoletnem hrušču človeških ulic, dokler ne sreča svojega novega lastnika. Čeprav so zgodbe večinoma izpisane iz vidika drugih bitij, ki srečujejo ljudi in njihova družbena pravila, ti ljudje niso izključno dobri ali zli, prikazani so tako pozitivni kot tudi negativni vidiki človeške družbe, slednji seveda skozi parodijo in komiko. S tega stališča je zanimiv lik gospod Šilček. To je tisti mali gospod, ki edini vselej vse ve in opravlja "svetovalne pohode po mestu", ko neznanec deli nenavadne praktične predloge z dvomljivo uporabnostjo. Ta mali rdečelični plešasti gospod z modrimi očali – kot se naslika Zvonku Čohu – je sicer del družbe, vendar je po drugi strani posebnejš, kar ga približa mestu, ki ga v družbi navadno prevzame povodni mož s svojim zelenim luskastim telesom. Čeprav si gospod Šilček domišlja, da je vseveden, in čeprav je njegova samozavest napihnjena kot balon, ga družba na koncu izloči. Slava, ki si jo možic obeta od tega, da bo povodnega moža spravil na televizijo, se razblini, njene zadnje koščke pa pobereta župan in fotograf, ki imata večjo družbeno moč. S to zgodbo je

v knjigo učinkovito vpleten motiv, ki prepreči preprosto distinkcijo med pozitivnimi in negativnimi liki, sicer tako pogosto v besedilih za otroke. Gospod Šilček je bralcu namreč s svojim napuhom najprej antipatičen, ko pa ga spoznamo v interakciji z drugimi oblasti željnimi posamezniki, ga ugledamo iz druge perspektive, kot poraženca v neusmiljeni bitki razmerij moči oziroma kot kompleksen človeški lik. Oblastniški odnosi do šibkejših bitij in stvari – uničevanje voda, odmetavanje odpadkov, izkoriščanje živali – so v zbirki le nekatere od potez človeške družbe.

Nova zbirka zgodb Andreja Rozmana Roze človeško civilizacijo vzporeja z vsemi drugimi civilizacijami, npr. z nekdanjim kraljestvom zmajev, s čimer bralcu sname antropocentrična očala. To se zgodi neopazno, z neposrednimi prikazi dogajanja in ne s pripovedovalčevim razlaganjem, kar omogoča učinkovito podajanje subtilnih sporočil. Opisana perspektiva omogoča, da civilizacijske pojave zahodnega sveta uzremo z distance, saj tako imenovane predpravlјice in popovedke pogosto tipajo za mejami med svetovi; srečevanja civilizacij pa razkrijejo antropocentričnost človeške družbe, ki sama sebe razume kot edino relevantno.

Pripoved vsebuje žariščenje, ki je najpogosteje usmerjeno v tiste, ki jih žarometi pripovedi sicer pogosto pustijo v temi. Ta preprosta mala bitja se soočijo z drugačnim svetom, ki jih včasih moti, spet drugič si njenih atributov sicer želijo, a jih zelena preobrazba (na primer kokoška želi postati vrana, žabec bi rad postal princ) ne doleti, ampak ostanejo zadovoljni v “svoji koži”. Ta tip lika Andreja Rozmana Roze odkriva svet, v katerem se je znašel, sprijazni se z drugačnostjo svojega okolja in upošteva različnost drugih bitij, sam pa mirno živi naprej. Liki analizirajo vire, ki so konkretno na voljo, in iz njih napravijo nekaj, kar je dejansko dosegljivo: putka Minka se ni mogla naučiti letati tako, kot letijo vrane, čeprav si je tega želela. Bila je še majhna, zato ni mnogo vedela o svetu okrog sebe. Lahko pa je z večino letenja, ki jo je zmogla izpiliti, pobegnila s kmetije, kjer ji je bila dodeljena usoda pečenke. Srečala je novega človeškega lastnika, ki jo je cenil in jo imel rad. To je konec, ki se v predpravlјicah in popovedkah ponavlja ter oblikuje pomembno vrednostno perspektivo. Ta se v na videz heterogenem delu iz zgodbe v zgodbo pogloblja. Ni naključje, da je mnogo likov še mladih in neizkušenih, a ravno zato neomejenih s predpostavkami o svojih kontekstih. Naivni mladiči, ki prevprašujejo “podobo svojega plemena”, medtem ko odrasli perpetuirajo že samoumevne običaje in razmerja. Tak je denimo tudi Minkin odnos do sveta, ta “jo je mikal, a se ga je tudi bala”. Kot primeren odziv na drugačnost se v zgodbah pogosto pokaže vedoželjnost – zanimanje za lastno in tujo različnost.

Predpravljice in popovedke na subtilen način sprožajo empatijo do malih, nevplivnih bitij in stvari, "junakov", ki bi radi zgolj živeli svoje čudovito preprosto življenje. Zbirka zgodb se izogiba neposredni didaktičnosti – pripovedovalec nikoli ne "soli pameti", ampak pusti življenju likov, da se dogaja –, s sporočilnostjo je sicer prežeta, a je ta dobro odmerjena in posredovana skozi izkušnje denimo povodnih mož, ki živijo v onesnaženih vodah. Najostreje satirične bodice so usmerjene v birokratski aparat, ki povodnega moža opremi z dokumenti, poštnim nabiralnikom za položnice in smetnjaki za ločevanje odpadkov ter ga izseli iz ribnika, ker tam ni čiste tekoče vode.

Z začetnimi pripovedmi se v delu postavi osnovna konstelacija razmerij med liki in svetom ljudi, zgodbe o gospodu Šilčku in povodnem možu to temo le še poglobijo. Zaključna zgodba razloži, kako je od ljudi pozabljena in prej zdolgočasena cestna svetilka Eleonora povodnemu možu pomagala posvojiti žalostni televizor, ki so ga ljudje – čeprav je še deloval – hoteli odvreči. Televizor je zatesnjen v akvariju od takrat vestno opravljal svojo nalogo. Tudi predmeti in ljudje, ki jih človeška civilizacija zavrže, pozabi ali se od njih odmika, imajo svoje zgodbe in svojo srečo.

Slog *Predpravljic in popovedk* je izjemno enoten: skladijsko enostaven in izrazno bogat. Odnos do pravil knjižnega jezika je – kot je za Rozmana Rozo značilno – sproščen. Avtor pri bralcu učinkovito dosega občutek govornega jezika z inverzijami besed, ki novo informacijo postavijo na začetek povedi, in z dosledno rabo sicer slovnično nedoslednega kratkega nedoločnika, zaradi katerega nosi zadnja platnica igrivo-resno opozorilo: "Pozor! Pisanje nedoločnikov brez i lahko resno škoduje vaši šolski oceni!" Jezik iz Rozmanove jezikovne delavnice gibko premika pripoved, da je vselej zanimiva, saj je posejana z domiselnimi komičnimi imeni, bogatim besednim repertoarjem in besednimi igrami ter slikovitimi detajli. Dialogi so učinkoviti, ker so v posameznih situacijah prepričljivi, naj gre za preproste vzklike in pogovore ali za bolj izdelane individualne govorce. Zaradi opisanih lastnosti jezika besedilo ob glasnem branju zveni odlično. Slikanica je učinkovito opremljena z ilustracijami Zvonka Čoha, ki so hudomušne, polne detajlov in barvite, zato zelo pritičejo slogu besedila. Tako ilustrator like, ki so v tekstu sicer minimalno neposredno karakterizirani, izriše pred bralci z unikatnimi podobami, ki so z zgodbami organsko spete.

Larisa Javernik

*Neli Kodrič Filipič:
Superga.*

*Ilustriral Damijan Stepančič.
Ljubljana: Mladika, 2015.*

Neli Kodrič Filipič v svojem literarnem ustvarjanju za otroke in mladi-
no pogosto posega po problemski tematiki. Njeni protagonisti navadno
izstopajo iz povprečja, so drugačni in zato velikokrat deležni psihičnega
ali fizičnega nasilja okolja, v katero so postavljeni. Takšen je tudi Hamid,
glavni junak stripa *Superga*, ki je nastal v sodelovanju z znanim slovenskim
ilustratorjem Damijanom Stepančičem.

Hamidova zgodba se začne tri leta in 6000 km stran od Slovenije, ko
talibani napadejo hazarsko območje, v katerem živi z materjo in sestra-
mi. Mati, v skrbeh za življenje zadnjega moškega družinskega člana, ga
pošlje na pot proti Zahodu. Svet, od katerega Hamid beži, je sicer res
nasilen in zatiralski, a je hkrati tudi njegov dom. Ko izgubi primarno
orientacijo in pripadnost, se zave, kako je sam. Takrat mu na pot kot
čudež pade stara superga, ki postane njegov kompas. Kompas, ki kaže
proti Zahodu in proti prostoru, kjer "ne pobijajo Hazarov". Triletna pot
ga vodi skozi Iran, Turčijo, Grčijo, Italijo in nazadnje v Slovenijo, kjer
pristane po pomoti, misleč, da je prispel v Švico. Vmes se Hamid sooča
s številnimi nevarnostmi in nezakonitimi dejavnostmi; spozna ljudi, ki
izkoristijo njegovo naivnost, spozna pa tudi ljudi, ki mu pomagajo in
postanejo nadomestek za izgubljeno družino. Še posebej močno vez sklene
z vrstnikom Alijem, s katerim pripotuje na cilj.

Avtorja se brez olepšavanja lotita pereče teme begunstva. Prizori so kruti in težki, prikazani brutalno resnično. Pokrajina, skozi katero poteka begunska pot, je natančno prikazana; spoznavna plat je torej, kot je za problemska dela običajno, precej poudarjena in se kaže v informacijskem bogastvu, ki ga strip kot celota posreduje bralcu. Zanimivi so podatki in podobe, ki se naslanjajo na hazarsko kulturo, ter zemljevid opravljene poti na zadnji strani. Stepančičeve temačne in močno zasenčene podobe dobro ujamejo sporočilnost stripa, še posebej zaradi uporabe različnih perspektiv, ki bralcu dovolijo, da postane udeleženec dogajanja, spet drugič pa samo opazovalec širše slike. Vendar se precej pogosto zdi, da nekatere nepomembne kadre ali premike predolgo razvija, tistim pomembnejšim pa občasno ne odmeri dovolj prostora. Podobno se zgodi z besedilom, ki bi lahko te vrzeli zapolnilo ali jih nadgradilo na drugi ravni; avtorjema neka-ko ne uspe doseči potrebne dialoščnosti med besedo in podobo. Strip tako zaradi nekaterih neposrečenih rezov in izbir v besedilu ter sliki občasno izgubi nekaj organskosti in pretočnosti. Tekoč razvoj zgodbe omejuje tudi zmedena časovna dramaturgija dogajanja, zaradi katere si bralec težko ustvari predstavo o dolgotrajnosti potovanja. Hamidova begunska odisej-ada je namreč zastavljena kot "vložena zgodba", kot reminiscenca, ki jo sproži nogometna tekma na igrišču slovenskega azila.

Najmočnejše so zagotovo sekvence, v katerih pride do interakcije med Evropejci in begunskimi pribežniki. Prvi tak stik se zgodi še na azijski celini ob jezeru Van, ko Hamid in Ali naletita na upokojski par, ki z avtodomom potuje po Turčiji. Upokojenca sta tujca, ki se v tuji državi očitno počutita varno in sta lepo sprejeta. Mladeniča opazita: "Evropejci so smešni. Hodi-jo po svetu in gledajo kraje. Midva pa se morava skrivati." Hamidove in Alijeve predstave o Evropi so vseskozi zelo idealizirane in nedolžne, Zahod je v stripu prikazan kot raj; v očeh begunskega dečka to pomeni: "Vsi so siti. In ni vojne." Ta predstava se ob prihodu v negostoljubno Grčijo hitro poruši. Ko Ali med burno plovbo čez Egejsko morje pade iz barke, mu Hamid reši življenje, a ob tem izgubi supergo. Izguba simbola svobodnega in obljubljenega Zahoda se ujema z izgubo naivnih pričakovanj o raju, ki naj bi ga pričakal. Grška obala, polna turistov, postane drugo središče trka dveh resničnosti in dveh življenjskih perspektiv. Tukaj tujci niso tako prijazno sprejeti – prestrašeni evropski turisti pobegnejo iz vode ali pa brezbrizno opazujejo vrsto utrujenih prišlekov. Ta sekvenca idejno izstopa, saj pri-kaže vso širino in globino begunske problematike, ki se v nadaljevanju še stopnjuje. Raj je poln žic, policijskega preganjanja in nasilja. Kljub vsemu se Hamidova pot zaključi optimistično: on in Ali spadata med tiste, ki jim

je vsaj začasno uspelo priti na varno. Ob koncu se zdi, da umanjka nekaj potrebne (samo)refleksije – Slovenija je namreč prikazana kot pozitivna izjema v Evropi, ki mlada begunca sprejme z odprtimi rokami, kljub temu da je resnična situacija precej bolj zapletena.

Kljub nekaterim strukturnim pomanjkljivostim ne smemo mimo dejstva, da *Superga* odpira pomembno problematiko sodobnega časa, ki nika-
kor ne sme ostati prezrta. Avtorja sicer ne izkoristita popolnoma poten-
ciala stripa kot pripovedne forme, a vseeno znotraj slovenske literarne (in
stripovske) produkcije spodbujata k dialogu in izobraževanju o begunstvu
in tujstvu ter kažeta na potrebo po človečnosti in solidarnosti. Begunski
pribežniki so običajno deležni stereotipnih oznak, v katerih ni prostora
za individualizem. S tem ko sta ustvarjalca *Superge* v glavno vlogo posta-
vila prezrtega in nezaželenega dečka ter mu dala prostor, da pove svojo
zgodbo, sta pomembno prispevala k rušenju družbenih predsodkov. S tega
stališča je knjiga zagotovo vredna obravnave v višjih razredih osnovne šole,
zanimiva pa je tudi za odrasle bralce.

Matej Bogataj

Včasih kak bedak kriči

Nebojša Pop Tasić: *Zakaj ptiči pojejo*. Režija Yulia Roschina. SNG Nova Gorica, september 2016.

V Tasićevem dramskem opusu najdemo ob adaptacijah in predelavah nekaterih velikih in sprva nedramskih besedil za potrebe različnih uprizoritev, najbolj pa za režiserja Jerneja Lorencija, recimo dramtizacijo *Epa o Gilgamešu*, pa ob zgodbah o močnih in izrazitih ženskah, recimo o Agathi Christie, Marilyn Monroe ali dopisovanju 'po motivih' romana o madame Bovary, morda na prvi pogled še en netipičen ali vsaj nenavaden odvod: mariborsko obdobje Karla Jedermana. S katerim je Tasić začel in v maniri kabareta uprizarjal svojo poezijo, tisto je bilo bolj šanson s poudarjeno spektakelsko funkcijo, glasbeni nastop na pol ali na tri četrt poti proti gledališču.

Jasno, po uspešnem sodelovanju z mlado režiserko pri projektu *Madame Bovary*, postdramskem kolažu, v katerem spregovorijo osebe iz romana iz skoraj zagrobne pozicije, vstopajo v vloge in pojasnjujejo svoje motive, pri čemer je ob izraziti Emmini čutnosti in poltenosti morda najbolj izpostavljen gospod Bovary, enostavno preveč zaljubljen, pa nemočen proti podivjani želji svoje prebujene in radovedne žene, so dali bolj ali manj isti ustvarjalni ekipi novo priložnost. Vendar je *Zakaj ptiči pojejo* vse drugačne vrste besedilo, bolj kot na postdramsko montažo se veže na prejšnja

obdobja Tasićevega pisanja, recimo na Jedermana kot slehernika, ki mora na novo premisliti kaotično stanje sveta, veže se na tradicijo kabareta in na klovnijado, kar vse kaže že vloga Ježa v *Zakaj ptiči pojejo*, žalostnega in nekoliko patetičnega, predvsem pa v prazno in mimo ostalih govorečega igralca, ki kot da vadi svojo vlogo. Jež je v uprizoritvi postal klovn, je mojster ceremonije in rezoner celotnega dogajanja: odpoje kak song, bolj melanholičen kot ne, bolj premišljevalski kot lajnasto všečen, sicer pa leži na tleh in strmi v zrak, kot da bi čakal, da se odvrta celotna človeška mizerija, ki se ima odvrtni, in bo spet lahko z elegantnimi in malo tudi pridušenimi gibi vabil v kabaret in cirkus. Tisti pravi, in ne ta njegov melodramatični in patetični približek, ki se potem med ljudmi iz soseske odvrta pred nami. Jež, ki ga premišljeno zastavi in zelo artikulirano izvede Žiga Saksida (pri tem se mu pozna praksa iz podobnih gledaliških projektov), vse bolj nepogrešljiv zunanji in gostujoči igralec novogoriškega gledališča, že pri Lorencijevi demontaži Brucknerja je bil boljši od akademsko izšolanih igralskih kolegov, je reprezentant ugotovitve, da je ves svet oder in mi na njem vsi igralci, hkrati pa je oponašalec, humorna razsežnost v lastne usode potopljenih prebivalcev soseske. Za njegovo vlogo je nedvomno pomemben prispevek Nataše in Ravila Sultanova, oblikovalcev odrskega giba.

V soseski se zgodi marsikaj, vendar nič posebnega ali usodnega, vse do konca: prehlajeni policaj in njegova pričakujoča žena, nergaški upokojenec in predsednik hišnega sveta, ki bi hotel imeti nadzor nad ploditvenimi in sploh vsemi rituali prebivalcev hiše, saj kopolacijska aktivnost in skrivne spolne prakse, predvsem pa nočitve močno vplivajo na porabo vode – danes bi v duhu časa in vseevropskega žicanja rekli še, da ne gre zanemariti varnostnega vidika –, potem nekje zraven kšeftar in kontrabantar, pa poštar s svojo patetično ljubavno zgodbo iz časov, ko je še igral nogomet. Vsi ti se zapletejo in na koncu počí pištola, ki jo prej gledamo in si mislimo, da tokrat kljub vsemu verjetno ne bo šlo vse skupaj po trdni čehovljanski dramaturgiji.

Tasić je s svojimi drobnimi prizori iz vsakdanjega življenja ustvaril nekakšno sodobno, izčrpano in ubito Gogo, osvobojeno pričakovanja dogodka, ker je vse že nekako mimo: čeprav dogodek ne umanjka, niti ni banalen in nepomemben, trčenje avtobusa v kamion, poln ob trku še živih, potem pa vse manj takšnih piščancev, ki ga povzroči poskus samomora dekleta, za majhno in navzven samozadovoljno srenjo ni mala stvar. Dobra preruka njihov vsakdan, čeprav ob tem predvsem pokažejo, kje in kako so. Niso dobro; začne se s krikom, ki ga izkriči obupana punca, konča se s krika policaja, ki mu sledi še ustrelitev, nehotena, pa vendar, in zaključí

z monologom o ptičjem petju. Zakaj ljudje kričijo, ptiči pa pojejo, bi se lahko glasil razširjen naslov: ker je v ljudeh nekaj, kar jih iz napetosti pred krikom požene v artikulacijo njihovega nezadovoljstva, ker je lahko vsak obremenilen dogodek že kaplja čez rob, že korak naprej z roba prepada, s katerega zrejo v eksistenco. Vendar, poudarimo, *Zakaj ptiči pojejo* ni nova *Goga*, samo atmosfera čakanja in drobna prekoračenja prebivalcev v bližini Ceste dveh cesarjev (pri določanju prizorišča nesreče je Tasić nadvse natančen), spominjajo nanjo.

Druga asociacija, ki se mi je utrnila med samo uprizoritvijo pod režijskim vodstvom Yulie Roschine, pa je recimo tisti humorni *nonsens* in posmehljivi absurd, kakršnega najdemo v kakšni Jovanovičevi igri, recimo v *Znamke, nakar še Emilija*, morda pa še bolj v Smoletovem dramoletu *Zlata čevljička*; ne samo, ker jih ima punca samomorilka v goriški uprizoritvi obute, pod poročno obleko, tudi način izmenjevanja replik in neka temeljna nedoločенost, negotovost glede zaresnosti dogajanja, pa dejstvo, da iz debat ves čas sekajo predvsem egotripaški prispevki vpletenih, vsak se pač važi, kakor ve in zna, so blizu smoletovskemu absurdu iz te igre. Če se igra o *Zlatih čevljicah* dogaja v sodniški palači, v nekakšnem hramu, kjer se iz tristranskega natezanja vpletenih strani v procesu izkazuje resnica, potem je prizorišče tokratne uprizoritve – scenografinja je Vasilija Fišer – trikotni izsek prostora z nastopajočimi po stolah naokoli, ki čakajo na vstop, na prihod na prizorišče, ki ga zaznamuje odrček na odru. Zelo podobno, kot je bilo to z namestitvijo nastopajočih in ne čisto nastopajočih pri *Madame Bovary*. Namesto zatohle kanclije, kjer razpravljajo o pritožbi samomorilca, ki zahteva popravo podatkov o svoji smrti, torej odrček; privilegirano mesto pojavljanja in glumatanja že s svojo pomanjšavo znotraj še ene pomanjšave, gledališča, poudarja igro v igri. Iz malo bolj privatne v malo bolj gledališko, iz medprostora, kot bi temu rekel Korun, v igro. Podobno nejasni, kot so odnosi in nameni pri Smoletu, je tudi ravnanje prebivalcev pri Tasiću; bolj niz prizorov, včasih tudi kontradiktornih in slabše povezanih kot kompakten in usmerjen dramski tekst. Pri katerem imamo občutek sešitosti, kot recimo preproga krpanka ohrani spomin na individualno uporabo vsakega koščka gradiva posebej, imamo pri igri občutek, da je skoraj stkana iz citatov atmosfer in likov iz domače dramske tradicije, da jo nekako priklicuje in zgošča, vendar onstran meje zavestnega poigravanja s citacijo.

Režiserka Roschina je besedilo ob dramaturški asistenci avtorja in Ane Kržišnik Blažica zagrabila bolj smoletovsko, vendar tudi distancirano, kar se kaže že v pretežni prisotnosti celotne igralske ekipe na obrobju

prizorišča, pa tudi v nekaterih karikiranih držah, recimo pri Poštarju, odigra ga Miha Nemec, ki je že kostumsko videti bolj lakaj in liftboj, ali pa pri Policaju s pištolo, ki se uprizarja nekje na obrobju, odigra ga Gorazd Jakomini z bondovskimi držami. S tem je usodnost, ki jo sugerira pridušeno kričanje vseh vpletenih, zamenjala sterilnost in površinskost, s tem pa neobčutljivost in mimobežnost celotne srenje. Ki se tolaži s submisivnimi erotičnimi praksami in erotičnimi transferji, recimo edipalnimi, in pri tem je predstavi uspelo ponoviti tisto poltenost in intenzivnost, ki jo je imela *Madame Bovary*; Marjuta Slamič in Vito Weis sta pač novodobni par medicincev, ki se zaveda, da je seks precenjen, kolikor ni premeščanje in terapija. In nad vsemi tečni upokojenec, ki sliši krike tudi, kadar jih ni, Jože Horvat mu da nekaj stroge tečnosti, ki pa ne ostane brez lastnega samouvida in je nekajkrat nevarno blizu zloma; tudi on je krvav in mehak, samo globoko pod poroženelo kožo. In pred vsemi Povožena peška, nekakšen simptom in hkrati predmet kupčevanja, kot vse ostalo, in Arma Hadžialjevič jo uprizori kot lutko, kot bitje brez spomina in skoraj brez osebnosti, zato pa je toliko primernejša za investicije. Tokrat ne (zgolj) emocionalne, bolj finančne transakcije, med dilerjem z odpadnimi in odvečnimi ljudmi, ki ga kšeftarsko zastavi Blaž Valič, in kupcem, Matijo Ruplom. Celotna predstava izzveni nekje vmes, napol med absurdom in prikazom banalnega življenja soseske, ki je pač kot vsaka druga v tem atomiziranem in hologramsko vsegluharskem svetu, čeprav nekaj prizorov kaže izhod v smer večje grotesknosti in sprevrženosti, kar bi besedilu dalo novo razsežnost. Da je podnaslovljena kot komedija, čeprav žalostna, pa uprizoritev, ki se ne potrudi v smeri napenjanja značajskih ali podobnih lastnostni likov, ne potrjuje, duhovitost pa tudi sicer umanjka; kolikor je sploh bila namen ali izhodišče ustvarjalcev.

Drago Jančar: *Disident Arnož in njegovi*. Režija Diego de Brea. SNG Drama Ljubljana in Drama SNG Maribor. September 2016.

De Brea se Jančarja loteva drugič, po *Velikem briljantnem valčku*, ki je nastal v enaki koprodukciji obeh Dram, ljubljanske in mariborske. Takrat je z domiselno scenografijo, ki je oskrbovance zavoda Svoboda osvobaja, večinoma psihiatrično prisilno hospitalizirane rejence, vsaj Simon Veber, zgodovinar, ki si vzame za nalogo proučitev življenja in dela poljskega vstajnika Drohojovskega, povezala z nečim podpodnim, htonskim, saj so jih v prostor s šivalnimi stroji, ki služijo kšeftu in terapiji, pripeljali kot

po rudniškem dvigalu, pa z izvrstnim Vladom Novakom kot podivjanim Volodjo, ki se spuli s povodca in jemlje metafore strogo in preveč zares, pokazal, da z Jančarjevim besedilom misli resno. Da ga jemlje z vsem potrebnim spoštovanjem, da iz njega ne bo pobral samo kopice motivov in jih samovoljno nadgradil. Čeprav so nekateri odnosi, vpisani v Jančarjevo besedilo, odpadli ali izgubili nekaj teže, predvsem tisti med Vebrom in njegovo ženo, pa še kateri.

Tokrat se zgodbe o duhovniku in morda prvem utopičnem socializmu Andreju Smrekarju, ki je živel v Prešernovem času in prijateljeval vsaj z Andrejem Smoletom, de Brea loti bistveno bolj dekonstrukcijsko in fizično, vsaj v prvem delu. Jančarjeva igra govori o konfliktu med Arnožem, bogoslovcem, profesorjem in predavateljem, ki opusti konformistično lego in sklene, da bo spreminjal svet. S tiskano besedo, ki jo njegov prijatelj in tiskar Wolf natisne, njegovi somišljeniki pa ne prav uspešno delijo po ulicah. Vendar posežeta vmes cenzura in policija, Wolfa zaprejo in Arnož se znajde v dilemi: naj nadaljuje svoj boj, pri čemer bo izgubil simpatije Wolfove sestre Ane in potem še množic, ki z njim tako ali tako ne simpatizirajo preveč ali celo dovolj, ali pa naj se ukloni policistu Pajku in postane živa karikatura uporništva, ki se upogne že ob prvi sapi in zlomi ob prvem pritisku. Edina možnost se kaže v pobegu tja, kjer je svoboda še mogoča, v Ameriko, s svojim najožjim jedrom somišljenikov.

Vendar se tam skoraj dobesedno ponovi dilema med svobodo in prilaganjem, med državo in anarhijo. Vendar ne več direktno kot ideologija, ne več kot surov pritisk oblastnikov; tam nastopi diktat trga, kakor ga predstavlja Guverner, bogat farmar, ki ve, da naj vsak govori, kar koli hoče, samo naj pri tem ne omaje stebrov reda. Ker ta omogoča storilnost, zahtevane spremembe pa ravno to storilnost spodkopavajo; prosti trg, danes še bolj kot takrat, v začetku osemdesetih, ob praižvedbi, pa si pomislekov o lastni smiselnosti ne pusti postavljati, kot si jih niso dopustili postavljati utopični projekti, ki so namesto prostega trga poganjali takratno družbo. Prisili sta pravzaprav isti, na eni strani ideologija in zahteva po verski svobodi, po svobodnem prepričanju in izražanju tega prepričanja, ki ga državni katolicizem (ali kardeljansko samoupravljanje) ne dopuščata, sta pravzaprav enaka, samo drugače utemeljena, kot navidezna svoboda trga (kapitalizem). Arnož, še bolj in zaradi njega pa tudi njegovi so tako ogroženi; z izobčenjem vseh po vrsti, v blodnih in morda tudi malo alkoholno deliričnih vizijah namreč ideolog komune Arnož izobči kar nekaj poslovnih partnerjev in preti, da bo ekskomuniciral samega

papeža – pač z njemu, papežu, lastnim orožjem – vendar to močno omaje samo ekonomijo: v Ameriko prebegli se namreč ukvarjajo s svinjerejo in bodo morali do nezavesti jesti svinjino in nič drugega, če bodo izolirani, če ne bodo dobri s kupci v bližnjih mestih. In Arnoževo mesijanstvo in ideologizacija so za trgovino dolgoročno enako pogubni kot globalizacija ali plansko gospodarstvo.

De Brea se režije loti v stilu bisere svinjam. Kot nekdo, ki popravlja in intenzivira, ker si mi drugega niti ne zaslužimo, še manj si kaj takega zasluži tekst. Bisere svinjam ne samo zato, ker v najprej vsi razen Arnoža v uvodnem in predstavitvenem prizoru žrejo s krožnikov z obrazom v hrano in zraven spuščajo zvoke, pomnožene z odjekom, ki bi šli zraven k simpozijem iz Živalske farme. Bolj gre za zavzetje pozicije, ki si Jančarjevo delo v prvem delu povsem prisvoji in ga razbije na prafaktorje; do te mere, da namesto smisla dobimo ponovitve in estetizacije, morda najbolj pri Pajku, ki ga odigra Boris Mihalj, ki nekako sladostrastno izgovarja posamezne replike, še največkrat tiste, ki smo jih v uvodnih prizorih videli projicirane na zadnjo steno: o redu vizavi anarhiji, o nujnosti države in tudi kontrole, o kontradiktornosti svobode. De Brea zastavi prvi del kot mračno in pravzaprav estetizirano vizijo, kjer izstopa Arnožev fisis, njegovo mučeno in trpinčeno telo: Marko Mandić je namreč prav rizično in fizično izpostavljen, enkrat se sam davi s pasom od hlač, drugič ga davijo drugi, enkrat požira svoje spise, požira mučno in na robu zadušitve, medtem ko oblast, kolikor jo predstavlja policija, potleskuje z jezikom in se blazirano naslaja nad dekonstrukcijo besed. Izpade odnos do Wolfa, ki ga odigra Zvone Hribar, izpade odnos z njegovo sestro Ano, nekje v ozadju so Kronarice, ki si z Arnožem ne delijo več vznesenosti, v de Breevi uprizoritvi ne, nobene ideje več ne nosijo, so bolj del množice, ki je slej ko prej pasivna ob ekstremnem Arnoževem – Mandićevem – martiriju. Postavljenem v ospredje, razpetem na bolniška nosila, krvavem in trpinčenem telesu: če damo filmsko parafrazo, enako je z *Zadnjo Kristusovo skušnjava* z ranami in krvjo iz banjice zлил tudi Učenikovo sporočilo Mel Gibson. Kot ne razumemo, zakaj naj bi stranske osebe spregovarjale na mikrofone, ta večni potujevalni rekvizit visokega in mračnega gledališkega modernizma, rekvizit, za katerega se nam v številnih predstavah zdi, da je samo in predvsem bergla, ki naj pomaga rešiti prizore, ki jih režija ne zna razrešiti ali za katere ji zmanjka časa, rešiti na kar najbolj enostaven in ekonomičen način.

Drugi del je nekoliko bolj kompakten, mogoče tudi po zaslugi Iva Bana kot Guvernerja, pa Čušinove kot ene od izpostavljenih Kronaric: Ban je

s svojo artikulirano mirnostjo, za katero slutimo moč in grožnjo, s svojim kontradiktornim govorom o mejah neomejene svobode, vsaj kar se tiče mišljenja, bolj prepričljiva protiigra vse bolj blodnemu Arnožu. Samo vprašanje časa je, kdaj se bo v komuni našel nekdo, ki bo poskrbel za odstranitev motnje, ki bo torej snel Arnoža in njegovo samonamembno akcijo, od katere družba nima nobene koristi, pa tudi kakšnega koncepta, ki bi jo razsvetlil, ne; Arnož k življenju skupnosti bistveno ne prispeva in njegovo pisanje stoji in se ne premakne. In res, podobno kot v anarhičnih in malo tudi profetskih in mesijanskih razmerah v *Velikem briljantnem valčku*, ko se na mesto oblasti, ki uide idealističnemu dohtarju, postavi malo bebavi Volodja, se tudi v *Arnožu* najde pravi in akcija v imenu ideje je slej ko prej samo še morast sen.

De Breajeva dekonstrukcija Jančarjevega besedila kaže predvsem dvoje; da današnji čas z disidenti nima kaj početi, ti so samo motnja za tiho kimajočo množico, ki drvi lastni pogubi naproti, ker nima misleca, ki bi premislil smeri razvoja. In da je v vse bolj zaostrenih razmerah v gledališču, ko že na izust poznamo zadnje stene gledaliških odrov in vse napeljave in praske v črnem ometu vsakega odra posebej, mogoče predstavo narediti tudi z drastično izpostavljenostjo telesa. Mandić je za takšno nalogo dovolj požrtvovalen igravec in hvaležen in trpežen material, njegove pretekle vloge to potrjujejo, nekakšna ogolela igralska žival, ki si ne pomišlja pred realizacijo tudi in povsem nemogočih nalog, drastičnega trpinčenja, brez pomisleka, s celim telesom. S tem seveda tudi eksempl igralca, ki je vse bolj gol in izpostavljen, vse manj nosilec veččine in mojster transformacije in vse bolj zgolj telo. Vse bolj delavec, ki si ne sme in tudi ne upa podvomiti o tistem, kar mu naroča nadrejeni, režiser, vse bolj poslušen ud brez osnovnega dostojanstva poklica.

De Brea pa bi morda moral naslednji premisliti, ali lahko vzpostavi stik z besedilom, ki se ga režijsko loti. Tokratna uprizoritev je zgrešena ravno v toliko, kolikor se je hotela ob enem bolj kompaktnih dramskih besedil, ki direktno in večpomensko premišljajo razmerje med revoltom in sprijaznjenostjo, med svobodo in prisilo, paradoksalno aktualnim danes morda enako ali še bolj kot v času nastanka, izogniti njegovi sporočilnosti s tistim vse bolj pogostim "po motivih". In še; če bi kdo hotel do konca izpostaviti in izmučiti Mandića, trpinčenega že v sto spremembah, bi ga morda še bolj zares in učinkovito in v grozo publike tretirali na kakšnem manjšem odru in brez nepotrebnih in mestoma vstran porinjenih soigralcev.

Leo Bassi: *Bob/The Best of Bassi*. Festival Klovnbuf 2016, junij 2016, Stara elektrarna.

Bassijev nastop, izvlečki iz njegovih najuspešnejših točk, so bili najsvetlejša točka konca lanske sezone. In širše, podobno, kot je bil neko sezono najučinkovitejši nastop Roberta Wilsona, bolj učinkovit kot vse predstave, vključno z njegovo lastno, *Svetniki in petje*, ki je bila bolj vaja v slogu. Priznam, redko hodim na festivalske predstave, tudi zaradi nepredvidljive kvalitete, pa naj gre za lutke ali za ulični teater, tokrat so me zvezli prijatelji v Elektrarno tudi zato, ker ga oni poznajo, sam pa sem se tudi spomnil možaka, ki je učil trike tiste iz gledališča Ane Monro in širše in ki je s svojim anarhičnim humorjem takrat deloval izrazito sveže in provokativno. Nisem pričakoval preveč, pravzaprav skoraj ničesar, mogoče sem bil celo pripravljen, da bo spet nekdo dokazal, da se je težko obdržati dvajset let ali več v dobri formi in da sta Ljubljana in periferija Evrope sploh primerno mesto za odslužene kadre, pač po vzoru raznih rokerjev po upokojitvi, ki jih nikjer drugje ne šmirglajo; pa saj vsi malo nihamo, samo da to tisti, ki gledajo od strani, vidijo kot pogrezanje in usihanje.

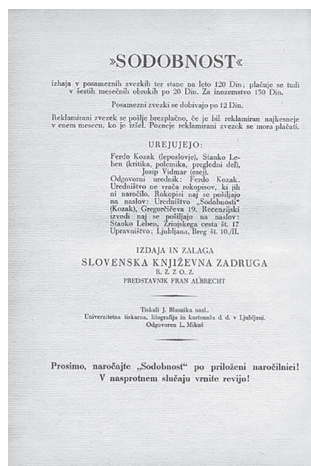
Napaka. Bassi v elegantni obleki z rdečim klovnovskim nosom je sicer ponovil nekaj svojih preverjenih trikov, recimo s polivanjem kokakole po prvih vrstah, samo da je prej napadeni publiki razdelil polivinilno zaščito in komentiral, da se v romanskih državah – in pri nas – vsi bojijo zase, v skandinavskih pa se vsi ozirajo, da ne bi pošpricalo tistih za njimi. Komentiral, da je res nizko padel, če mora nastopati v Ljubljani, po velikih mestih in bleščeči karieri, od New Yorka do Pariza in Madrida in sploh. Potem izvedel trik s pito; klovn kot nadaljevalec dvornega norca jo mora zabrisati suverenu v obraz, v obraz najvišjemu in najbolj nedotakljivemu od vseh, vendar je Bassi ugotovil, ko nas je vse natančno pregledal, da je od vseh v dvorani največ dosegel on sam – in si je pito, sicer narejeno na plastičnem krožničku iz brivske pene, nalepil na obraz. Povedal eno daljšo o krmljenju golobov, ki so šli vedno znova, vsako nedeljo, namesto na njegov suh kruh k Mariu, ki jih je krmil s tortami in kolački, dokler jim ni Leo podtaknil petarde v kruh in so potem krilili okoli cerkvenega zvonika na milanskem trgu; tako se mu je vsaj zdelo, ker mu je od materinih udarcev opletala glava. Mario, kje je Mario, ki je krmil golobe s kolači, je vprašal ob obisku Milana leta pozneje, in so mu rekli, da je to Draghi in da je v ECB. In podobno, neponovljivo, samoironično, satirično. Klasika, samo da učinkovita in še kako aktualna. Duhovito kot kakšen stendap, samo angažirano.

Z obveznimi primesmi otožnosti in zavesti o končevanju kariere, ima že leta za v penzijo, tudi po naših zdaj spremenjenih in zaostrenih kriterijih.

Potem je zavrtel nekaj filmčkov. Kjer smo razumeli, kaj misli s “patolicizmom”, religijsko sekto tistih, ki svoje poslanstvo, da spravljajo ljudi v smeh, jemljejo resno in brez popuščanja: na enem prvih filmov bratov Lumiere so njegovi predhodniki in sorodniki, generacija pradedov iz pariškega cirkusa, ki se umetelno obmetavajo s klobučki, na prostem, pred šotorom, ker niso še znali razsvetliti interjerjev za filmanje. Klovnovska tradicija, ljudje, ki so namesto na efekte – jasno da je v eni od epizod nasedil Cirque du Soleil, kako tudi ne, če je vstopnica za Stožice dražja od najdražjih čevljev, ki sem si jih kupil – stavili na dril in ponavljanje in izumljanje novih trikov za vse zahtevnejšo publiko, zahtevno tudi zaradi novih trikov, ki jih je omogočila montaža, in vsega drugega, kar je prinesel film. Ganljivo, spoštljivo, hkrati pa se Bassi ni prsil ali ustil, samo pokazal je, da je iz malo drugačnega testa kot stendaperji. Pa tudi, do kje seže humor in kako neizprosen je treba biti, kadar hočeš kaj več kot izključno in pozabno zabavati. Jasno, da mi je bilo žal, da v dvorani ni bilo nikogar, ki si služi kruh s humorjem. In je šla večšina in zraven tudi poslanstvo v nič. No, skoraj, razen tegale spominskega in zato tudi malo postaranega zapisa o njej.

Sodobnost nekoč

Bolj se stvari
spreminjajo, bolj
ostajajo iste

“Že kapitalistično gospodarstvo predvojne dobe je poznalo ciklične krize, ki so jim nato vedno sledila razdobja konjunktore. Med take krize spada brez dvoma tudi današnja. Pridružujejo se seveda še drugi momenti: svetovna vojna je porušila ravnotežje med kontinenti, protekcionizem ovira svobodno cirkulacijo blaga in ljudi ter razkrajaja svetovno gospodarstvo v nacionalne enote, ki se bore med seboj; karteli vedno bolj izpodrivajo nekdanjo tako slavljeno liberalno svobodno konkurenco. Ta latentna kriza pa ni prenehala od svetovne vojne, in če upoštevamo še globino in dolgotrajnost sedanje ciklične krize, postane možnost nove konjunktore precej problematična. Tudi nekateri državniki govore že o strukturni krizi kapitalizma, nihče pa seveda ne poskuša preiti v kako drugo gospodarsko obliko. Tudi o Rooseveltovi politiki tega ni mogoče trditi; posamezni njegovi nekdanji sodružniki so sicer res prišli do prepričanja, da bi bilo treba dati delavcem in farmerjem odločilno moč v državi (član Darrowove komisije W. C. Thompson), a to seveda ni mnenje odločujočih krogov. Še mnogo bolj pa velja to za Evropo, kjer vse deklaracije o korporacijah in stanovski državi na tem dejstvu nič ne izpremene.” (Sodobnost 1935, 35)

Observator, Nekaj misli k letu 1935

“Pri nas Slovencih se je pokazalo kakor drugod, da ni dovolj, ako je knjiga dotiskana in sešita v šop listov, ki so zavarovani s platnicami iz lepenke. Take knjige bi se razlikovale med sabo le po velikosti in ne bi izražale na zunaj prav nikakega spoštovanja do avtorja in njegovega dela. Tudi zanimanje za knjigo je večje, če je lepo in okusno opremljena, veselje, s katerim vzamemo v roke tako knjigo, poživi željo po njej.

V vseh dobah, od rojstva knjige, so krasili njene platnice in hrbet. Stare knjige, zlasti one, pisane po samostanih, so umotvori, v katere so avtorji polagali ogromno truda in okusa. Tisk in njegov napredek je izpremenil način in obliko opreme. Tehnika vezave je napredovala, stroji, ki so jih uvedli, so omogočili vezave v večjih nakladah. Do današnjih dni je napredek v tisku in vezavi tolikšen, zlasti tehnični napredek, da se oprema današnjih knjig nikakor ne more primerjati z opremo starih. Isti so ostali le osnovni principi.

Prvo, kar je važno pri knjigi, je naslov. Če leži knjiga na mizi, mora imeti naslov na prednji platnici, če je v predalu, ga mora imeti na hrbtu. Oziroma potrebna sta oba napisa. S prvo platnico in s hrbtom sta nam dani dve, največkrat vidni ploskvi. Naloga je torej, urediti ti dve ploskvi tako, da bosta harmonično in estetsko učinkovali. Ako napisa dovolj izpolnjujeta to nalogo, lahko rečemo, da je knjiga lepa. Primeren format knjige, skrbno izbrana barva platnic in hrbta, ustrezajoče črke, ki so pravilno urejene, mnogokrat res zadoščajo, da dosežemo namen.

Jasno je, da ni vseeno, na kakšen papir tiskamo in s kakšnimi črkami. Vsak papir ni primeren za knjigo, pomembna je debelina in kvaliteta. Z ureditvijo črk v vrste, vrst v odstavke, odstavkov v smotrno organizirano celoto, ki je postavljena na papir tako, da so robovi skladni s tiskano maso, dosežemo estetsko močan efekt.” (Sodobnost 1935, 41).

Božo Gvardijančič, O opremi slovenske knjige

“V zadnjih letih pa je stanje tako, da državne subvencije zadoščajo le za vezavo knjig, upravne stroške, naročnino za revije, med katerimi pa manjkajo posameznim institutom tudi take strokovne revije, ki bi jih ne smel pogrešati noben znanstveni institut in najmanj univerzitetni seminar, in le še za nekatere nakupe novih znanstvenih knjig. Povojna leta so prinesla vsem strokam velike obogatitve, mimo katerih ne more tudi pri nas nihče, ki hoče ostati v stiku z inozemskim znanstvenim svetom. Toda z dotacijo, kot jih imajo v državnem proračunu posamezni seminarji in instituti, ni mogoče sproti kupovati izhajajočih del, vrzeli leto za letom rasejo in ni

upanja, da bi se mogle kdaj nadoknaditi. Poleg znatno nižjih dotacij, kot jih imata ostali univerzi, je Ljubljana še v nekem oziru težko prizadeta. Ker nima centralne univerzitetne biblioteke, kateri bi bil z zakonom zagotovljen dolžnostni izvod vseh v državi izhajajočih knjig in publikacij, mora nabavljati z denarjem iz letnih proračunov tudi domača znanstvena dela, kar slabi njeno kupno moč za inozemska.

Danes se na univerzi v veliki večini primerov vodje seminarjev s tiho resignacijo do skrajnosti omejujejo v knjižnih nabavah, posebno inozemskih, ki prihajajo razumljivo največ v poštev. Seveda pri tem znanstveno delo in dijaški študij trpita, saj so celo stroke, za katere v Ljubljani ne dobiš priročnikov, kaj šele specialnih del. Ko je omejena knjižnica, se mora omejiti v svojem znanstvenem delu še profesor. V Ljubljani je v zadnjih letih število znanstvenih časopisov, revij in separatnih del univerzitetnih profesorjev znatno padlo.” (Sodobnost 1935, 61)

F. Petrè, Univerza in njen materialni razvoj

“Problem znanstvenega naraščaja univerze je med vsemi, ki živo režejo v organizem njenega mladega življenja najtežji in to tem bolj, ker se ne tiče le države in njenih gmotnih podpor univerzi, temveč še bolj univerzitetnih profesorjev samih. Kot je problem težak, bi se ga dalo opredeliti s kratkim stavkom: znanstvenega naraščaja univerza skoraj nima.

Ne more se zanikati, da se v našem javnem življenju danes že zelo pozna vpliv univerze, saj je dala doslej družbi na Slovenskem preko 2000 akademsko izobraženih mladih ljudi. Če je bila to ena glavnih nalog univerze, kot je bilo ob njeni ustanovitvi pogosto povdarjeno, je to nalogo izpolnila. Toda od vsega velikega števila absolventov niso znali univerzitetni profesorji pridržati znanstvenemu delu toliko mladih sil, da bi mogla univerza mirno gledati v svoj bodoči razvoj. Le redke izmed univerzitetnih profesorjev živi danes v zavesti, da si je vzgojil naslednika.

Vzroki za to so mnogoštevilni. Gotovo je prišla večina dijakov na univerzo z namenom, da položi izpite in pride do kruha v kateremkoli akademskem poklicu. Toda v dobi študija ima akademski učitelj dovolj prilike, da vpliva na inteligentnega in za stroko nadarjenega slušatelja in usmeri njegovo zanimanje in delo v znanstveno smer. Važnejše od pasivnosti v tem oziru bo morda dejstvo, da v Ljubljani ni štipendij, s katerimi bi moglo dijaštvo po končani univerzi zaradi nadaljevanja študija v inozemstvo. Dve Turnerjevi štipendiji letno resnično ne zadostujeta. Gotovo pa mnogo vpliva tudi to, da na ljubljanski univerzi ni za tako delo pravih vzpodbud,

izgledov in sploh atmosfere, ki bi mladega človeka vabila v akademsko kariero, kar je posledica pomanjkanja tradicije, predvsem pa zopet zadržanja profesorjev.” (Sodobnost 1935, 101)

F. Petrè, Znanstveni naraščaj univerze

“Slovenščino iz slovenskih šol? – Ne, pravi prosvetni šef v Sloveniji; ne, pravi minister prosvete v Belgradu. Tedaj je vse v redu, preplah odveč, in čudno le, zakaj se je slovenskih ljudi polotil nemir, zakaj so se spet “nekaterniki” zbal za slovenščino, ko pa “v prosvetnem ministrstvu nihče ne misli in ne dela na to, da bi se ukinil slovenski učni jezik in slovenske učne knjige v kateremkoli razredu srednjih šol.” Komu neki naj bi danes šinila v glavo abotna misel, u k i n j a t i slovenski jezik po šolah? “Ukiniti” je srbskohrvaška beseda; mi bi dejali: razveljaviti, odpraviti. Kaj se vam ne sliši čudno, da bi kdo z naredbo kanil razveljaviti sloveski jezik? Samo v glavo nam noče, zakaj se je prosvetni šef v Sloveniji moral najpoprej šele osebno informirati v ministrstvu, potelj je šele izjavil, da so vesti o odpravi slovenskega jezika brez podlage. Kajpak, tisti razpis je že bil, ki ponuja nagrade za spisovanje novih učnih knjig, ki bi bilo z njimi slovensko “narečje” res “ukinjeno”. Ta razpis tudi do danes še ni razveljavljen. Toda minister je dejal, da slovenska javnost tega razpisa ni prav razumela. I kaj naj bi ga ne bila razumela! Kako pa naj potlej ljudje pišejo knjige po njem, če je tako sestavljen, da ga je mogoče čisto napačno razumeti? Toda naj bo. Zdaj je minister prosvete osebno pojasnil, kako si on zamišlja knjige, iz katerih naj bi se Slovenci učili materinščine. Dejal je namreč, da morajo biti v dravski banovini vse učne knjige za slovenščino sestavljene tako, da obsegajo dve tretjini berila iz slovenske, eno tretjino pa iz srbskohrvaške književnosti; v zameno pa bodo tudi čitanke po drugih banovinah sestavljene tako, da bo v njih dve tretjini berila iz srbskohrvaške književnosti, ena tretjina pa iz slovenske. Seveda s tem še ni pojasnjeno, kako bo z abecedniki in s knjigami za prve razrede srednjih in meščanskih šol. Pa tudi ne, kako bo s slovniciami. Ali bo tudi slovenska slovnica po dveh tretjinah slovenska, po eni tretjini pa srbskohrvaška? Pa vse ostale učne knjige za francoščino, matematiko, prirodopis, itd? Tudi dve tretjini, ena tretjina?” (Sodobnost 1935, 149)

Kronika, S. L.

“Osnovno dejstvo socialnega položaja intelektualcev v današnji družbi je njih proletarizacija. Svetovna kriza je izrinila malomeščanstvo iz

ekonomsko preskrbljenega dela človeške družbe in ga pahnila v obubožanje, iz katerega bržčas ni več rešitve; ž njim vred je gospodarsko in socialno propadel tudi intelektualec. Že nekaj bore dejstev nam kaže s porazno nazornostjo, kaj prav za prav se v babilonskem vrvežu poznega kapitalizma z intelektualnimi delavci godi in kakšne so življenjske možnosti, ki jim danes še preostajajo. V Nemčiji dosega število brezposelnih intelektualcev nekaj stotisočev; v Ameriki služijo intelektualci kruh kot natakariji, se preživljajo z najrazličnejšimi in tudi najnižjimi priložnostnimi opravki ali pa čakajo med brezkončnimi kolonami brezposelnih na podporo in borno pomoč; o strašni stiski intelektualcev na Francoskem poroča Ilja Ehrenburg ("Bolezen našega časa"); prav tako je tudi na Japonskem, kjer trpe intelektualci vrhu vsega še pod neznošnim političnim pritiskom; v Belgradu se je neki doktor medicine prehranjeval kot brivski pomočnik, drugi je bil postrežnik v simplonskem ekspresu. V vseh deželah in na vseh celinah čakajo množice mladih, doštudiranih inženirjev, zdravnikov, pravnikov, filozofov leta in leta brez upa in haska na delo in kruh; pri tem propadajo strokovno, socialno in človeško. Tisti, ki so se nekako dokopali do zaslužka, se prebijajo z beraškimi sredstvi, katerih nezadostnost prihaja do absurdnega nasprotstva z najprvotnejšimi pojmi o vrednosti človeškega duševnega dela. Če vzamemo ves problem z njegove subjektivne plati, moramo ugotoviti, da je od vsega malomeščanstva kriza udarila najbrutalneje prav po sodobnem intelektualcu." (Sodobnost 1935, 156–157)

Ivo Brnčić, Intelektualec in sodobna družba

"Sodobnost" je edina politično in gospodarsko res neodvisna slovenska revija, ki kritično motri vse pojave našega kulturnega in javnega življenja z nepristranskega, času in potrebam slovenskega naroda ustrezajočega stališča. – Vse svoje naročnike prosimo, da ostanejo zvesti "S O D O B N O - S T I", ji pridobivajo novih podpornikov, poravnajo zaostalo naročnino ter ji omogočijo s tem, da bo pravo in nepopačeno glasilo vsega slovenskega borbenega razumništva!

SLOVENSKA KNJIŽEVNA ZADRUGA, izdajateljica "Sodobnosti"
(Sodobnost 1935, za stranjo 48)

NAGRADA ZA NAJBOLJŠO KRATKO ZGODBO 2017

Revija Sodobnost razpisuje natečaj za nagrado za najboljšo kratko zgodbo leta 2017. Nagrada znaša **1000 evrov** in bo podeljena ob izjemni pozornosti medijev in v navzočnosti uglednih gostov na posebni prireditvi na ugledni lokaciji v Ljubljani. Nagrajeno zgodbo in šest nominiranih besedil bo objavila revija Sodobnost. Poslana besedila bo ocenjevala tričlanska žirija. Avtorji, ki želijo sodelovati, naj pošljejo **s šifro opremljena besedila v treh izvodih najpozneje do 10. marca 2017** na naslov: **SODOBNOST, uredništvo, Stare Črnuče 2b, 1231 Ljubljana**. Doslej neobjavljenim besedilom naj v posebni zaprti ovojnici (označeni z isto šifro) priložijo svoje podatke: ime in priimek, naslov, elektronski naslov ali telefonsko številko. Zgodba ne sme biti daljša od ene avtorske pole (30.000 znakov s presledki). Vsak avtor sme sodelovati samo z dvema besediloma. Nagrada vsebuje tudi honorar za objavo zgodbe. Za objavo nominirane zgodbe bodo honorirane.

NAGRADA ZA NAJBOLJŠI SLOVENSKI ESEJ 2017

Revija Sodobnost razpisuje natečaj za najboljši slovenski esej leta 2017. Zmagovalec bo prejel nagrado v znesku **1000 evrov**. Podeljena bo v navzočnosti najvišjih predstavnikov slovenske kulture in države na slavnostni prireditvi na ugledni lokaciji v Ljubljani. Šest najboljših esejev (vključno z nagrajenim) bo objavljenih v reviji Sodobnost. Besedila, ki jih bo ocenjevala tričlanska žirija, je treba poslati v treh izvodih do **10. marca 2017** na naslov: **Sodobnost, Stare Črnuče 2b, 1231 Ljubljana**. Besedila avtorjev, ki ne bodo upoštevali vseh pogojev, bodo izločena. Pogoji so: a) besedila je treba opremiti s šifro, b) v posebni ovojnici, označeni z isto šifro, je treba priložiti ime, priimek, naslov, telefonsko številko in elektronski naslov, c) esej naj bo splošne oz. literarne narave; strokovnih esejev z opombami žirija ne bo upoštevala, č) avtorji smejo sodelovati z največ tremi prispevki, ki morajo biti poslani ločeno, d) avtorji ne smejo biti člani uredniškega odbora Sodobnosti, e) eseji ne smejo biti krajši od 20.000 in ne daljši od 40.000 znakov s presledki. Nagrada vsebuje tudi honorar za objavo eseja. Za objavo predlagani eseji bodo honorirani.